

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

AKULTURACE EXPATRIANTŮ V PROSTŘEDÍ MALOMĚSTA

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Igor Štefanko**
Vedoucí práce: **PhDr. Jan Šmahaj, Ph.D.**

Olomouc

2024

Děkuji...

...vedoucímu práce PhDr. Janu Šmahajovi, Ph.D. za cenné připomínky k této práci.

...osmi účastníkům výzkumu za jejich vstřícnost, otevřenost a důvěru. Bez nich by tato práce nevznikla.

...své partnerce Olze za korekturu a zejména za nekonečnou trpělivost a podporu během mých pěti let studia psychologie.

I am a part of all that I have met;

Yet all experience is an arch wherethro'

Gleams that untravell'd world, whose margin fades

For ever and for ever when I move.

~ Alfred Lord Tennyson – Ulysses

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Akulturace expatriantů v prostředí maloměsta“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl/a jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 25.2.2024

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	7
1	Akulturatione	8
	1.1 Kultura	8
	1.2 Historie akulturatione.....	9
	1.3 Definice akulturatione.....	12
	1.4 Rozdíly mezi akulturationí, asimilací a amalgamizací	16
2	Akulturationí teorie, modely a strategie	18
	2.1 Berryho čtyřsložkový model	19
	2.2 Interaktivní akulturationí model (IAM) a Konkordantní akulturationí model (CMA)	21
	2.3 Relativní rozšířený akulturationí model (RAEM)	22
	2.4 Multidimenzionální akulturationí model individuálních rozdílů (MIDA)	22
	2.5 ABC model.....	23
	2.6 Akulturationí model Arends-Tóthové a van de Vijvera	23
	2.7 Model Hutnikové.....	23
	2.8 Ekologický model.....	24
3	Akulturationí stres a kulturní šok	25
4	Akulturationí kontext	28
	4.1 Kdo je expatriant?.....	28
	4.2 Co je maloměsto?	31
5	Výzkum akulturatione	35
	5.1 Kvantitativní přístup k měření akulturatione	35
	5.2 Kritika kvantitativního přístupu	37
	5.3 Kvalitativní přístup.....	38
	VÝZKUMNÁ ČÁST	40
6	Výzkumný problém, cíle práce a výzkumná otázka	41
7	Typ výzkumu a metoda	42
8	Výzkumný soubor	43
9	Tvorba dat	45
10	Analýza dat	46
	10.1 Reflexe k tématu akulturatione	47
	10.2 Opakované čtení, komentáře a poznámky	48

10.3	Tvorba Experiential Statements	48
10.4	Hledání spojení mezi ES a tvorba Personal Experiential Themes	49
10.5	Tvorba Group Experiential Themes	50
10.6	Přehled GET a souvisejících podtémat.....	52
11	Interpretace	55
11.1	Případové interpretace	55
11.1.1	Karl.....	56
11.1.2	Larry	58
11.1.3	Thomas	60
11.1.4	Florence	62
11.1.5	Ecaterina.....	65
11.1.6	Olga	67
11.1.7	Darius	69
11.1.8	Salvatore.....	71
11.2	Tematická interpretace	73
11.2.1	Význam blízkých vztahů	73
11.2.2	Akulturační bariéry a jejich překonávání	75
11.2.3	Mít malý hezký život.....	79
11.2.4	Sebepojetí, identita a hodnoty expatriantů	82
12	Diskuze	84
13	Závěr.....	90
14	Souhrn.....	91
	LITERATURA.....	95
	PŘÍLOHY.....	108

ÚVOD

Akulturacy a s ní související témata jsou pro mě záležitostí osobní i nadosobní s ryze praktickým přesahem. Vždyť i nepsiholog je denně zásobován zprávami, ve kterých se to jenom hemží počty imigrantů v té či oné části světa. Nehledě na fakt, že mimo medializovaných imigračních témat, existují novinářsky méně zajímavé oblasti jako jsou běžná turistika, výjezdy za prací, studijní pobyty v zahraničí apod. Dostupnost cestování (pokud pomineme „covidová“ léta) a s tím související mísení různých etnik a lidí z odlišných socio-ekonomicko-kulturních okruhů dělá z akulturacy aktuální téma, které se dotýká každého z nás. Ať už jako cestovatele do cizí země nebo příslušníka národa, jehož kultura se chtě nechtě dostává do kontaktu a často i konfliktu s kulturou zvenčí. Snad by bylo příliš odvážné v této souvislosti mluvit o dalším stěhování národů; příležitost této definice na aktuální dění přenechám historikům. Na druhou stranu nelze současný trend přejít mávnutím ruky. Obrysy jednotlivých zemí zůstávají na mapách víceméně stejné už desetiletí (výjimky existují), ale mění se obsah těchto obrýsů a s ním také jejich vnitřní dynamika.

Pozornému čtenáři pravděpodobně neujde, že teoretická část této práce je až příliš didaktického rázu. Důvodem k těmto místy až učebnicovým výkladům je překotný vývoj problematiky akulturacy související se současným migračním a integračním děním, které pozorujeme ve světě. Tyto změny se neobjevily tak říkajíc z ničeho nic – jsou výsledkem dlouhodobého pohybu milionů lidí na celém světě a migračního fenoménu, který v posledních desetiletích výrazně akceleroval. Zároveň s tím se ozývají hlasy zejména z tábora politiků, které jsou podobně jako postoje veřejnosti výrazně polarizované. Na jedné straně stojí názor, který obhajuje nevyhnutelnost mísení národů se všemi důsledky, které to přináší, jako nevyhnutelný dějinný fakt. Na straně druhé se objevují v době psaní této práce (2023) oficiální politické postoje, dříve nemyslitelné, které lze shrnout do věty: Multikulturalismus v Evropě selhal. Zejména v důsledku radikalizace některých skupin západní společnosti, o kterých jsme se po letech společného soužití domnívali, že jsou „bezpečně“ integrované. Jak má do této debaty přispět psychologie není často úplně zřejmé. Akulturacy v psychologii nevznikla a nemůže existovat jako izolovaný výzkumný obor. Jak bude zřejmé dále v textu, koexistuje s mnoha dalšími obory jako je antropologie, sociologie, historie, ekonomie, politologie a mnoha dalšími. Zároveň psychologie akulturacy nemůže viset ve vzduchoprázdnu; přestože se jedná o svébytný obor, vždy je a bude ovlivňována zvenčí a zároveň má potenciál ovlivňovat kontext společenský, dějinný a kulturní. Z tohoto důvodu

nelze takříkajíc skočit rovnýma nohama do současnosti psychologie akulturace a ignorovat historické souvislosti a ostatní vědní obory. Obzvláště dneska, kdy se ozývají hlasy, které volají po restartu akulturačního výzkumu a revizi teorií, které byly po léta považovány za neotřesitelné pilíře oboru. Z tohoto důvodu považuji za nezbytné poskytnout čtenáři nejprve kontext, který představí akulturaci jako multioborový fenomén s bohatou historií – v rámci možností daných rozsahem a povahou tohoto textu.

Druhá část tohoto textu je výzkumná. Její základ tvoří osm rozhovorů s cizinci žijícími v jednom konkrétním „malém“ městě. Jejich ochota a odvaha sdílet své životní příběhy spojené s expatriací stojí v centru této práce. Autor tohoto textu se snažil být dobrým posluchačem a zároveň v souladu s použitou metodologií interpretativní fenomenologické analýzy jsem se stal spoluvůrcem a interpretátorem těchto osmi příběhů. Zda a nakolik jsem uspěl, ponechávám k posouzení čtenářům této diplomové práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AKULTURACE

Akulturace je definičně rozmanitý fenomén. Jedná se o oblast zájmu vědních oborů jako je antropologie, sociologie, filozofie, politologie, ekonomie a také psychologie. V rámci psychologie spadá akulturace hierarchicky do oblasti sociální psychologie, konkrétně do její interkulturní (mezikulturní) části¹.

Za významného předchůdce kulturní psychologie je považován Wilhelm Wundt a jeho desetisvazková *Historie národů* vycházející v letech 1900-1920. Jako moderní vědní disciplína se etablovala v 60. letech 20. století. Problematika akulturace je v současné sociální psychologii jednou z výzkumně nejčastějších oblastí (Výrost, 2008) a je považována za klíčový konstrukt v rámci výzkumu etnických skupin a hlavní formu sociální změny (Chun et al., 2005). Zároveň Rudmin (2009a) identifikoval 126 různých taxonomií akulturace od uvedení vlivné práce Thomase a Znanieckeho v roce 1918. Je zřejmé, že vzrůstající zájem o akulturaci spolu se širokým definičním rámcem poskytují novým badatelům pole nikoliv neorané, ale bezesporu rozsáhlé a úrodné – se všemi výzvami, které podobné výzkumné oblasti v psychologii přinášejí. Exkurz do historie akulturace spolu s její definicí a klíčovými teoriemi a modely je nezbytný pro pevnější ukotvení naší práce.

1.1 Kultura

Mona Lisa, egyptské pyramidy, Mozartova Malá noční hudba nebo Ejzenštejnův Křižník Potěmkin jsou díla, která by většina lidí označila jako kulturní památky. Co si ale počít s kresbou pětiletého dítěte, opuštěným panelovým domem, kakofonií blackmetalové hudební skupiny nebo béčkovým hororem? Zastánci lidového nebo pop-kulturního pojetí kultury by za kulturní produkty nebo artefakty bez váhání označili i druhý seznam, zatímco ve „vyšším“ pojetí má kultura především kultivovat ducha a posouvat člověka směrem k hodnotnějším, lepším a civilizovanějším bytí.

¹ V anglofonním výzkumu se setkáváme s pojmy „intercultural“ a „cross-cultural“ psychologie. Více o rozdílech mezi těmito obory a zejména o problematice českých ekvivalentů těchto slov viz např. (Cerha, 2012).

Dle Sociologické encyklopedie (Matějů & Soukup, 2020) je kultura ústřední kategorií společenských věd s množstvím definic. Pojem kultura (z lat. cultura – pěstování, vzdělávání) je z vědeckého pohledu především záležitostí antropologie zejména její kulturní části. V širším pojetí zahrnuje výtvoř materiální (artefakty) i duchovní. V užším pojetí užívaném zejména v kulturní antropologii a interkulturní psychologii se kulturou označují především projevy chování lidí s důrazem na zvyky, obyčeje, rituály, komunikační vzorce, symboly, předávané zkušenosti apod. (Průcha, 2010). Toto moderní antropologické pojetí se datuje k E. B. Taylorovi a jeho knize *Primitivní kultura* (1871), ve které klade rovnítko mezi kulturou a civilizací a definuje ji jako „(...) složitý celek, který zahrnuje znalosti, přesvědčení, umění, morálku, zákony, obyčeje a další schopnosti a zvyky, které člověk přijal jako člen společnosti.“ (Tylor, 2016, s. 1). Současné společenské vědy preferují toto globální antropologické pojetí (Matějů & Soukup, 2020). Floyd H. Allport považovaný za otce experimentální sociální psychologie definuje kulturu jako „(...) produkt společných lidských akcí zahrnující materiály, nástroje, znalosti, přesvědčení, morálku, zákony, náboženství a obyčeje.“ (Allport, 1924, s. 671)

Chirkov (2009) se domnívá, že současné výzkumy akulturace pojem kultura opomíjejí a nemají funkční model kultury, který by sloužil jako vodítko. Ve své metaanalýze zjistil, že většina výzkumů operacionalizuje kulturu prostřednictvím národnosti nebo etnicity, což, jak tvrdí, je v rozporu se současným antropologickým pojetím kultury. Dle Chirkova by kulturní model vhodný pro akulturační výzkum měl zahrnovat analýzu sdílených myšlenek, norem a pravidel, která utvářejí kulturní realitu hostitelské i přicházející společnosti. Kultura je v psychologickém výzkumu chápána jako sada sdílených významů, na kterých panuje ve společnosti do určité míry shoda, a jsou sociálně přenositelné v rámci skupiny a zároveň koordinují společný život. Kulturní schémata jsou téměř nepostřehnutelná a brána jako samozřejmá (Doucerain, 2019).

1.2 Historie akulturace

Pojem akulturace (angl. acculturation) uvedl do anglického jazyka americký badatel **John Wesley Powell** v roce 1880 ve své knize *Úvod do studia indiánských jazyků (Definition of Acculturation, 2023)*, nicméně problematikou setkávání kultur a jejich vzájemným ovlivňováním se zabývali učenci a filozofové od starověku. Už **Platón** nabádal ke střídmosti v cestování (doporučoval omezit pouze pro lidi starší 40 let). Zároveň si uvědomoval, že

řečeno dnešními slovy „mezikulturnímu kontaktu“ nelze zabránit a ostatní by na takové pokusy mohli nahlížet s podezřením. V *Zákonech* píše:

„Je přirozené, že styk obcí s obcemi mísí všelijaké mravy, když si lidé mezi sebou cizí navzájem vštěpují novoty. To by ovšem občanům žijícím v dobré ústavě se správnými zákony přinášelo škodu ze všech největší, kdežto většině obcí, protože naprosto nemají dobré zákony, nic na tom nezáleží, že jsou míšením porušovány, když jejich občané přijímají cizince a sami si dělají výlety do ostatních obcí, jak se komu zachce cestovat kamkoli a kdykoli, ať je mlád, nebo již starší. Avšak aby zase ani jiných nepřijímali, ani sami jinam necestovali, to jednak není ve všech případech možné a k tomu ještě by se to jevilo ostatním lidem něčím sveřepým a nevládným, když by při tom používali zlých jmen, takzvaného „vyhánění cizinců“, a také, jak by se zdálo, zpupných a zlých způsobů; nesmí se však nikdy klást malá váha na to, zdali se jiným zdáme dobrými, či nezdáme.“ (Platón, 1997, s. 332–333)

Akulturací, resp. s ní souvisejícím termínem asimilací se zabýval v 19. století také **Alexis de Tocqueville** ve své knize *Demokracie v Americe* vydané roku 1835. Asimilaci považuje za prvek, který má preventivní účinek proti vzniku generačního meziskupinového nepřátelství v rámci jednoho státu (Tocqueville, 1945).

Za přelomovou publikaci sociologie je všeobecně považováno pětisvazkové dílo **William Thomase a Floriana Znanieckého** *Polský sedlák v Evropě a Americe* z roku 1918. Autoři v něm na základě kvalitativního výzkumu popsali situaci polských imigrantů v USA a proces jejich asimilace, který nazvali „amerikanizací“. Tento specificky americký koncept do jisté míry předjímá obecnější akulturaci (Dulczewski, 1992). Eli Zaretsky v předmluvě k vydání z roku 1996 zmiňuje, že autoři ve svém díle zohlednili mimo jiné také přínos polských imigrantů k americké kultuře (Thomas & Znaniecki, 1996), což byl na tehdejší dobu poměrně moderní přístup zohledňující obousměrnost akulturačního procesu. Sdílené postoje a zvyky menšinové kultury autoři nazvali schémata a dali je do souvislosti s rodinným, etnickým a pracovním prostředím. Výsledkem jejich analýzy jsou tři osobnostní typy. **Bohémský typ** je charakterizovaný nízkou úrovní strachu a vysokou úrovní zvědavosti. V moderní, městské společnosti se dobře asimiluje. **Filištínský typ** vykazuje vysokou úroveň strachu a malou zvědavost a adaptuje se hůře. A konečně v **typu kreativním** jsou charakteristiky strachu a zvědavosti vyvážené a umožňují kontrolovanou adaptaci na nové prostředí. Rudmin (2003) považuje tento model za první ucelenou psychologickou teorii akulturace.

Vzhledem k tomu, že akulturace je interdisciplinární záležitostí, je v některých případech poměrně obtížné odlišit přístup antropologický, sociologický nebo psychologický. Vytváření takových dělicích linií mezi obory se může jevit jako poněkud arbitrární. Berry (2006) nicméně zdůrazňuje význam rozdílů, které akulturace způsobuje na **skupinové a individuální** úrovni. Zatímco skupinový vliv akulturace se projevuje zejména v oblastech jako je struktura skupin nebo politická či ekonomická organizace společnosti, na úrovni individuální (psychologické) se jedná o procesy ovlivňující postoje, přesvědčení, hodnoty apod. Vztah mezi kulturními a psychologickými prvky akulturace nelze jednoduše specifikovat; procesy a výsledky jsou na skupinové i individuální úrovni odlišné (Berry, 2017). Rudmin (2010) klade rovnítko mezi individuální akulturací a přijetím druhé kultury. Na úrovni společenské (skupinové) je akulturace ekvivalentem kulturní difúze.

Za autora spojení psychologická akulturace je považován **Theodore Graves** (O'Doherty & Hodgetts, 2019). Ten v úvodu ke své studii (Graves, 1967) zmiňuje, že akulturační změny na ideační (psychologické) úrovni byly až donedávna výzkumně zanedbávány. Obdobně Berry ještě v roce 2001 tvrdí, že psychologický výzkum akulturace za ostatními obory pokulhává (Berry, 2001).

G. Stanley Hall je považován za prvního psychologa, který se akulturací systematicky věnoval. Ve své knize *Dospívání* z roku 1907 tvrdí, že enkulturace a akulturace jsou obdobné vzdělávací procesy, což dokládá na příkladu prvních osadníků Nového světa ve vztahu k původním obyvatelům. Hall nachází paralelu mezi enkulturací dospívajících a akulturací původních obyvatel Ameriky v důsledku kontaktu s prvními evropskými osadníky (Rudmin, 2003, 2009a).

Na pomezí mezi antropologií a psychologií stojí kniha *Psychologie a primitivní kultura* anglického psychologa **Frederica Bartletta** z roku 1923. Bartlett v ní zkoumá dynamiku meziskupinového kontaktu rozdílných kultur a jaké faktory hrají roli v adaptačních mechanismech. Uvádí čtyři faktory, které významně přispívají k transkulturnímu přenosu a jeho výsledku: míra dominance a submisivity kontaktních kultur, úroveň podobnosti kultur, vliv skupinových tendencí a individuální tendence. Připouští také do jisté míry vliv osobnostních charakteristik význačných osobností jednotlivých kultur (Bartlett, 1928).

Náš stručný přehled ukončíme zmínkou o **Johnu Widuppovi Berrym** (nar. 1939), význačném kanadském sociálním psychologovi, který se proslavil zejména svým výzkumem a pracemi na poli mezikulturní psychologie. Jeho přínos k problematice akulturace zejména jeho taxonomie akulturačních strategií (integrace, separace, asimilace, marginalizace) je nezpochybnitelný (Ward & Kus, 2012; Ward & Rana-Deuba, 1999). Detailněji se jeho teoriím a kritice budeme věnovat v kapitole o akulturačních modelech.

Rudmin (2010) nabízí rozdělení historie akulturace dle čtyř témat, která dominovala výzkumným a společenským zájmům. Je zjevné, že jednotlivá období jsou definována poměrně široce a časově i tematicky se překrývají. Zároveň fungují jako užitečné vodítko, jak o akulturaci tematicky a chronologicky uvažovat.

1. Ve starověku se jednalo zejména o předmět **zákona** (např. Platón)
2. V 19. století byla akulturace předmětem zájmu **politické teorie** (např. de Tocqueville)
3. Od poloviny 19. do poloviny 20. století byl zájem primárně **antropologický** (např. Powell; Thomas a Znaniecky)
4. Napříč 20. stoletím až do současnosti je akulturace předmětem **psychologie a zdraví**

1.3 Definice akulturace

„Akulturace odkazuje na procesy, prostřednictvím kterých jednotlivci, rodiny, komunity a společnosti reagují na mezikulturní kontakt.“ (Rudmin, 2009a, s. 2)

„Akulturace je proces změny v artefaktech, zvycích a přesvědčeních, která je výsledkem kontaktu dvou nebo více kultur.“ (Acculturation | Cultural Exchange, Adaptation & Assimilation | Britannica, 2018)

„Ve své nejjednodušší podobě akulturace pokrývá všechny změny, které nastávají v důsledku kontaktu mezi jednotlivci a skupinami s různým kulturním původem.“ (Sam & Berry, 2006, s. 11)

Výše uvedené definice jsou několika málo příklady definic akulturace v sociálních vědách. Pokud se čtenáři tyto definice zdají poněkud vágní či hovořící o tomtéž jiným jazykem, není to jen pocit. Už samotný definiční rámec akulturace je zejména z historického hlediska poměrně neukotvený. Autoři napříč obory, jako jsou antropologie, sociologie a psychologie, v úvodech knih a abstraktech vědeckých prací zacházejí s definicí akulturace

po svém. Dovolíme si spekulovat, že je to dané apriorním předpokladem, že akademický čtenář je buď s definicí obeznámen nebo má alespoň určité implicitní chápání, co to akulturace je². V akademických textech se také často setkáváme s parafrázováním myšlenek jiných autorů. To je jistě postup legitimní. Zároveň tak ovšem vzniká definiční „guláš“. Myšlenka jednotné definice akulturace a ideálně také shoda napříč obory je s velkou pravděpodobností naivní. Používání nejednotných definic a konstruktů pro totéž je zejména v psychologii poměrně běžné. Nutnost neustálého redefinování konceptů metaforicky vyjádřil Ackoff:

„Vědci často zacházejí s definicí konceptů jako s obtěžující nutností, kterou je nutné dokončit tak rychle a bezmyšlenkovitě, jak jen to jde. Důsledkem této nechuti jsou často výzkumy prováděné podobně jako operace tupými nástroji. Takový chirurg pracuje obtížněji, pacient musí více trpět a šance na úspěch je menší. Stejně jako chirurgické nástroje, také definice otupují používáním a vyžadují časté broušení, a nakonec i výměnu.“ (Ackoff, 1971, s. 671)

Průcha (2010, s. 49) tvrdí, že pojem akulturace je „(...) v sociálních vědách poměrně jednotně definován“, nicméně odvolává se na etnologický článek (Brouček et al., 1991), ve kterém na str. 239 čteme, že „Dítě prochází procesem akulturace, když si osvojuje vzory a normy chování určité kultury v rodině, škole a ve společnosti.“ Přestože v dalším textu autoři definují akulturaci v širším mezikulturním smyslu, výše citovaná definice pojem akulturace spíše zaměňuje s enkulturací. Enkulturation v širokém pojetí je považována za souhrn veškerého učení během lidského života (Sam & Berry, 2006). Weinreich (2009) ovšem pojem enkulturation v kontextu mezikulturní psychologie upřednostňuje. Tvrdí, že enkulturation zejména v kontextu identity jednotlivce je významnější než akulturace, která si v sobě implicitně nese ztrátu vlastní kultury a posun ke kultuře dominantní. Chvojková a Hřebíčková (2018) se domnívají, že akulturace je v psychologii jasným pojmem, zároveň připouštějí, že pro širší veřejnost je srozumitelnější pojem integrace.

V následujících odstavcích uvádíme (bez nároku na úplnost) několik vybraných **definic akulturace**.

² Naproti tomu akulturace je mezi laickou veřejností pojem poměrně neznámý. Přestože se jedná o anekdotický důkaz, autor této práce se často setkal s dotazy ve svém sociálním okruhu, co že to ta akulturace vlastně je.

Výše citovaný **Powell**, autor termínu psychologická akulturace, definuje v roce 1883 akulturaci jako psychologické změny vyvolané mezikulturní imitací (Rudmin, 2009a).

Antropolog **W. J. McGee** na konci 19. století píše: „*Lidský vývoj je veskrze sociální a lze jej měřit úrovní na jaké jsou nástroje a myšlenky vyměňovány a obohacovány v procesu přenosu – tedy úrovní akulturace.*“ (McGee, 1898, s. 243)

Do třetice ještě jedna antropologická hojně citovaná definice autorů **Redfielda, Lintona a Herskovitse**, která byla zveřejněna v roce 1936 jako součást *Memoranda pro studium akulturace* vydaného americkým výborem pro výzkum v sociálních vědách.

„*Akulturace v sobě zahrnuje fenomény, které jsou výsledkem procesu, ve kterém skupiny jedinců z různých kultur přicházejí do kontinuálního přímého kontaktu, jehož následkem jsou změny v původních kulturních vzorcích jedné nebo obou skupin.*“ (Redfield et al., 1936, s. 149)

Antropologické definice jsou kritizovány pro jejich jednosměrnost (více viz kapitola [Akulturační teorie, modely a strategie](#)) a ukotvenost v chápání akulturace jako procesu mezi skupinami zejména evropských osadníků (či dnešním slovníkem kolonizátorů) a původního obyvatelstva. Kritizována je také apsychologičnost antropologických definic akulturace. Chirkov (2009) konstatuje, že definice Redfielda a ostatních z roku 1936 postrádá psychologický vhled na úrovni jednotlivce a zaměřuje se pouze na skupinový proces. Ještě dále jde Rudmin (2009b), který se domnívá, že tato v literatuře nejcitovanější definice je pro psychologický výzkum nevhodná. Skutečná psychologická akulturace zahrnuje proces změny etnické identity, ve kterém se střetává zároveň potřeba asimilace a diferenciac (Schönpflug, 1997).

Americký výbor pro výzkum v sociálních vědách (Social Science Research Council) v roce 1954 revidoval svoji původní definici:

„*(...) akulturaci můžeme definovat jako kulturní změnu, která je iniciována spojením dvou nebo více autonomních kulturních systémů. (...) Na její dynamiku můžeme nahlížet jako na selektivní adaptaci hodnotových systémů, procesů integrace a diferenciac, generování vývojových sekvencí a akci rolových determinantů a osobnostních faktorů.*“ („Acculturation“, 1954, s. 974)

Oproti definici z roku 1936 vidíme odklon od slov „kontinuální“ a „přímý“. Klíčovými koncepty nové definice jsou „změna“ a „adaptace“ (Chun et al., 2005).

Pozoruhodným vývojem prošla často citovaná definice Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), která v roce 2004 ve svém glosáři definuje akulturaci jako „*progresivní přijetí elementů cizí kultury (názorů, slov, hodnot, norem, způsobů chování a institucí) jednotlivci a skupinami dané výchozí kultury*“ (*International Migration Law: Glossary on Migration*, 2004). Tato definice ovšem předjímá pouze jeden možný výsledek akulturace, totiž přijetí, a pomíjí skutečnost, že může dojít např. k odmítnutí majoritní kultury (Sam & Berry, 2006). V nové verzi glosáře z roku 2019 pojem akulturace zcela chybí a zůstaly pouze definice pro asimilaci a integraci (*International Migration Law: Glossary on Migration*, 2019). O důvodech, proč se tak stalo, můžeme jen spekulovat. Nabízí se vysvětlení, že zaměnitelné používání pojmů „akulturace“ a „asimilace“ si nese historické břímě (Suárez-Orozco, 2000), které není v souladu se současným společenským a politickým narativem, jenž za nejvhodnější strategii řešení imigrace považuje multikulturní společnost a integraci resp. biculturalitu. Skutečností je, že fulltextové vyhledávání slova „acculturation“ na stránkách organizace IOM v době psaní této práce nevrátí žádný výsledek.

Přikláníme se k názoru, že akulturace je běžný pojem, jehož význam a operacionalizace jsou v sociálních vědách obtížně uchopitelné (Sam & Berry, 2006). Chirkov analyzoval 48 vědeckých článků z let 2001 až 2006 věnujících se akulturaci. V téměř polovině prací se objevily následující společné atributy v definicích akulturace: 1) akulturace nastává jako výsledek **kontaktů** dvou nebo více kultur; 2) následkem takového kontaktu jsou **změny nebo vzájemné ovlivnění** jednotlivých kultur; 3) tyto změny a vlivy nastávají v **čase**; 4) akulturace nastává na **skupinové nebo individuální** úrovni, případně na obou (Chirkov, 2009).

Tato zástupná meta-definice prostřednictvím charakteristik se nám jeví jako poměrně univerzální a použitelná jak v odborném, tak veřejném prostoru. Na rozdíl od „prozaických“ definic trpících některými neduhy, které jsme zmínili výše, identifikuje jednoznačně hlavní akulturační témata a ponechává dostatek manévrovacího prostoru. Například kontakt neomezuje pouze na přímý, ale zohledňuje možnost vlivu moderních komunikačních technologií. Změny a ovlivnění jsou obecné pojmy, které nepředjímají výsledek akulturačního procesu, který může být velmi různorodý. Časová dimenze se může rozprostírat od několika dnů na dovolené v zahraničí až po obměnu generací. A nakonec

fakt, že akulturační změny probíhají na skupinové a individuální úrovni je jednou z mála věcí, na které se současný výzkum akulturace shodne.

1.4 Rozdíly mezi akulturací, asimilací a amalgamizací

Slovník Merriam & Webster v rozšířené definici slova akulturace zmiňuje, že akulturace je pouze jednou z forem, a že existují významné rozdíly oproti asimilaci a amalgamizaci. Akulturaci chápe zejména v expansivním rámci, jejímž výsledkem je eliminace minoritní kultury. Mix kultur označuje výrazem asimilace a smísení se vznikem nové kvality označuje amalgamizací³ (*Definition of Acculturation*, 2023).

Historicky nacházíme rozdíl v užívání také mezi jednotlivými vědními obory. Zatímco sociologové preferovali termín *asimilace*, antropologové dávali přednost *akulturaci*. Oba výrazy byly používány nejen jako synonyma, ale také jako podkategorie. Matoucí může být skutečnost, že v některých případech je asimilace uvažována jako forma, fáze nebo cílový stav akulturace, v jiných případech tomu bylo naopak (Gordon, 2010; Sam & Berry, 2006). Akulturace a asimilace se v literatuře zaměřovaly už od počátku evropské imigrace do Spojených států (Suárez-Orozco, 2000). Nutno také podotknout, že novější pojetí akulturace zejména v psychologickém kontextu ji považuje za proces nikoli za cílový stav (O'Doherty & Hodgetts, 2019; Ward & Geeraert, 2016). Ve výzkumu také dochází k záměně pojmů asimilace a integrace a jejich volnému střídání i v rámci práce jednoho autora (Bernard & Mikešová, 2014).

Sarah Simonsová ve své pětidílné recenzi shrnující předchozí výzkumy zejména evropských sociologů popsala rozdíl mezi amalgamizací a asimilací metaforicky jako postup od „(...) *pouhé mechanické směsi k chemické sloučenině*.“ (Simons, 1901, s. 792) Část zmatení pojmů jde také na vrub překladů z německých výzkumů, které používaly obrat „Amalgamierungsprozess“, ale v angličtině byla používána „asimilace“ (Rudmin, 2009a).

Průcha (2010) ve své definici asimilace adaptované dle Broučka et al. (1991) píše o ztrátě znaků původní kultury a jejich nahrazení kulturou dominantní. Zároveň ale zmiňuje možnost obohacení většinové kultury, což spíše připomíná jakousi formu či zárodek amalgamizace.

³ Nutno podotknout, že jemný významový posun je daný rozdílem v anglických slovech „mix“ a „blending“.

Asimilace je jednou ze čtyř strategií, které definoval Berry. Asimilace na individuální úrovni znamená opuštění původní kultury a přijetí znaků kultury hostitelské. Na úrovni celospolečenské se jedná o očekávání majoritní společnosti, že minorita přijme hostitelskou kulturu (Sam & Berry, 2006).

2 AKULTURAČNÍ TEORIE, MODELY A STRATEGIE

Ve vědeckém chápání jakékoli problematiky obecně se teorie považuje za základní rámec v chápání světa a tvrzení o tomto světě (Giere, 2004). Modely a strategie by měly nabídnout konkrétnější přístup, který z teorie vychází a poskytuje vodítka pro výuku, výzkum a praxi. V tomto ohledu je situace v oblasti akulturace (a mezikulturní psychologie obecně) diplomaticky řečeno neuspokojivá. Merton (1968) považuje tvorbu teorie především za ujasňování konceptů a v tomto ohledu zejména sociální vědy více než často selhávají.

Výzkumu akulturace historicky dominují dva základní teoretické přístupy. Prvním z těchto přístupů je pohled na akulturaci jako na **jednodimenzionální** (někdy také bipolární) konstrukt. Druhý přístup nahlíží na akulturaci jako na **dvoudimenzionální** fenomén (Cabassa, 2003). Toto rozdělení nemá pouze historický a didaktický význam, ale také zásadní implikace ve způsobu, jakým výzkumníci akulturaci chápou.

Sociolog Robert Park je považován za autora **jednodimenzionální** teorie akulturace (Fox et al., 2013). Park považuje zpomalení nebo rezistenci v procesu akulturace za určitou dočasnou anomálii. Na celospolečenské úrovni uvádí poněkud extrémní příklady otroctví nebo kastovního systému v Indii. Jedince žijícího v tomto mezichase označuje termínem marginální člověk (angl. *marginal man*) a spojuje jeho psychický stav s morální dichotomií a vnitřním zmatkem (Park, 1928). Na jednodimenzionální úrovni se jedná o kontinuální proces opouštění původní (dědičné, angl. *heritage*) kultury a postupné přejímání kultury nové (hostitelské) (Ryder et al., 2000). Jednodimenzionální teorie se prakticky rovná ve výsledku asimilaci – tedy opuštění původní (rodné) kultury a přijetí kultury kontaktní, většinové. Gordon (1961) tento proces v kontextu Spojených států amerických nazývá „anglo-konformitou“ a tvrdí, že tento přístup byl základním asimilačním paradigmatem v historii USA. Jednosměrnost, nepřetržitost a zejména nevratnost asimilace (umocněná záměnou pojmu asimilace a akulturace) dominovaly sociálním vědám zejména v souvislosti s imigrací v USA na začátku 20. století (Suárez-Orozco, 2000).

Limity jednodimenzionálního přístupu se snaží překonat teorie, které o akulturaci uvažují jako o fenoménu, který rozlišuje **dvě nezávislé dimenze**: úroveň zachování původní kultury a úroveň začlenění do kultury nové. Míra uchování nebo opuštění vlastní kultury a zároveň ochota přejímat nebo naopak odmítat hodnoty a normy kultury hostitelské umožňuje vytváření komplexních akulturačních modelů (Cabassa, 2003). Zároveň lze v literatuře i výzkumu pozorovat trend ve vytváření multidimenzionálních modelů, které lépe odrážejí neustále se měnící imigrační realitu zejména 21. století (O'Doherty & Hodgetts, 2019). Přehled nejvýznamnějších dvou- a vícedimenzionálních modelů uvádíme v následujících podkapitolách.

2.1 Berryho čtyřsložkový model

Čtyřsložkový model akulturace pracuje s menšinovou (přicházející, původní) a většinovou (kontaktní, hostitelskou) kulturou a označuje je jako F (first culture) a C (contact culture)⁴. Rámec taxonomie tvoří kombinace přijetí a nepřijetí první a kontaktní kultury. Tedy: 1) -F+C, 2) +F-C, 3) +F+C, 4) -F-C (Rudmin, 2009a).

1. Kontaktní kultura je upřednostněna.
2. První kultura je upřednostněna.
3. Obě kultury jsou upřednostněny.
4. Obě kultury jsou odmítnuty.

Přestože literatura často klade rovnítko mezi Berryho a čtyřsložkový model, pravdou je, že samotná F/C +/- koncepce existovala už dříve. V roce 1962 psychologové Bailinová a Kelman navrhli čtyři akulturační strategie, které nazvali identifikací, rezistencí, potvrzením a internalizací. Saruk a Gulutsan v roce 1970 identifikovali majoritní orientaci, minoritní orientaci, bikulturní orientaci a apatickou orientaci (Rudmin, 2009a). Počátek čtyřsložkového paradigmatu lze dohledat už v konceptu „marginálního člověka“ sociologa Parka z roku 1928 (Rudmin, 2006).

⁴ Označení „první“ kultura může být matoucí. Hovoří autor o první z perspektivy starousedlické, tedy že tam existovala jako první nebo první ve smyslu „naše“ z pohledu přicházející kultury? V literatuře (Rudmin, 2003) se lze někdy setkat s označením D-dominantní a M-minoritní.

Berryho čtyřsložkový model prošel během 70.-80. let 20. století vývojem. V roce 1976 Berry redefinoval svoji taxonomii na základě vlastní výzkumné práce i dalších psychologů a vytvořil následující čtyři strategie: asimilace, odmítnutí, integrace a dekulturnace. Až v roce 1984 se objevuje Berryho taxonomie tak, jak jí známe dnes: **asimilace, separace, integrace a marginalizace** (Rudmin, 2009a). Přibližně od poloviny 80. let je čtyřsložkový model spojován výlučně s Berryho jménem a takto prezentován v učebnicích a vědeckých článcích, tedy jako Berryho čtyřsložkový model (viz obr.1).

Obr.1 Čtyřsložkový model dle Berryho. *Adaptováno dle:* (Worthy et al., 2020)

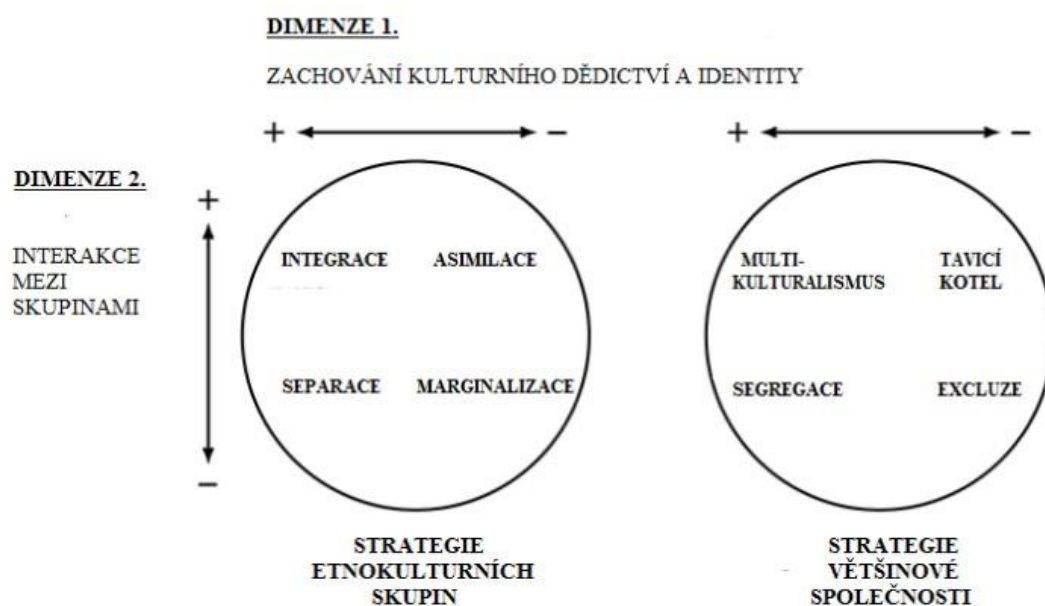
		Zachování původní kultury	
		ANO	NE
Přijetí kontaktní/hostitelské kultury	ANO	Integrace	Asimilace
	NE	Separace	Marginalizace

Tyto čtyři akulturační typy byly historicky v literatuře nazývány různými jmény často se značným sémantickým posunem např. adaptace, alternativy, cíle, módy, výsledky, cesty, preference, styly nebo strategie. Zejména pojem strategie implikuje, že akulturační výsledek je dán svobodnou volbou jednotlivce, což je pravda pouze částečně; značná část akulturace je ovlivněna externími faktory (Rudmin, 2003; Schwartz et al., 2010). Odtud také pramení častá pojmová nejednotnost v literatuře, kdy v mnoha případech není jasné, jaký je rozdíl mezi modelem, strategií nebo stylem.

Berry už v roce 1974 uvažoval o skutečnosti, že volba strategie a výsledek akulturace není vždy dána svobodnou volbou etnické skupiny (F), ale je za ni rozhodnuto společenským konsenzem či politickým rozhodnutím kontaktní kultury (C) (Berry, 1974). Tato třetí dimenze (k dimenzím zachování původní kultury a začlenění do nové) se stala základem

rozšířeného modelu (Berry, 2001). V kombinaci s touto třetí dimenzí vzniká osm akulturačních strategií. K existující typologii dané volbou minoritní skupiny (integrace, asimilace, separace a marginalizace) pak vznikají strategie prosazované většinovou společností: **multikulturalismus, tavící kotel, segregace a vyloučení** (viz obr.2). Tyto strategie z pohledu hostitelské kultury se také někdy nazývají akulturačními očekáváními (Berry, 2017).

Obr.2 Berryho akulturační strategie Zdroj: (Berry, 2001). Česká verze: (Medvedeva, 2016).

2.2 Interaktivní akulturační model (IAM) a Konkordantní akulturační model (CMA)

Na Berryho navázal Bourhis a další, kteří k jeho modelu přidali další dimenzi nazvanou *individualismus*. Osoba procházející akulturačním procesem se v této dimenzi pohybuje na kontinuu vnímání sebe sama jako individuality až po bytí součástí skupiny. Na skupinové úrovni pak dochází ke *shodě, resp. neshodě* v očekáváních (angl. *concordance vs discordance*) a akulturační výsledek může být *konsenzuální, problematický nebo konfliktní* (O'Doherty & Hodgetts, 2019). IAM lze také uplatnit ve specifických případech, kdy je hostitelská společnost natolik difúzní z pohledu jazyka, hodnot a kultury obecně, že se v podstatě jedná o několik kulturních společenstev (Bourhis et al., 2010).

Piontkowski a kolegové ve shodě s IAM modelem dále tento koncept rozvinuli do podoby konkordantního akulturačního modelu (**CMA**). Definovali čtyři úrovně shody či neshody mezi majoritní a minoritní kulturou. V případě shodných postojů hovoří o *konsenzuální* úrovni. Pokud dojde k neshodě v zachování původní kultury, hovoříme o *kulturně-problematické* úrovni. V případě, že neshoda panuje v postojích k majoritní kultuře, nastává *kontaktně-problematická* úroveň. A konečně, v případě plné mezikulturní kolize nastává *konfliktní* úroveň akulturace (O'Doherty & Hodgetts, 2019; Piontkowski et al., 2000).

2.3 Relativní rozšířený akulturační model (RAEM)

Relative Acculturation Extended Model (**RAEM**) Navasové navazuje na IAM ve smyslu dvoudimenzionálního pojetí akulturace. Klade důraz na sedm specifických domén akulturace: ekonomickou, pracovní, sociální, politickou, rodinnou, náboženskou a způsoby myšlení. Tyto domény se dělí na centrální a periferní. Toto doménové pojetí dokáže dle autorky lépe predikovat meziskupinové konflikty. RAEM model také zahrnuje skutečné a ideální akulturační postoje. Ověření jeho validity nicméně komplikuje skutečnost, že byl modelován na specifické populaci převážně ve Španělsku (Chvojková & Hřebíčková, 2018; O'Doherty & Hodgetts, 2019; Ward & Kus, 2012).

2.4 Multidimenzionální akulturační model individuálních rozdílů (MIDA)

MIDA model Safdara o ostatních vychází z předpokladu, že jakýkoli model akulturace by se měl zabývat na jedné straně tím, co imigranti dělají, a zároveň stavem jejich psychického a fyzického zdraví (Safdar et al., 2003) konceptualizovaného v termínech psychofyzických (*cítím se dobře*) a sociokulturních (*daří se mi dobře*). Adaptaci na novou kulturu lze predikovat individuálními faktory mezi které patří: sociální opora, identita, rodina, jazyk, kulturní kompetence a vnímání potíží nebo diskriminace. MIDA v sobě zahrnuje Berryho akulturační strategie jako mediátorové proměnné ovlivňující úroveň adaptace na novou kulturu. Sociokulturní adaptaci predikuje úroveň angažovanosti s dědičnou kulturou (*vnitroskupinový kontakt*) a s přijímající kulturou (*meziskupinový kontakt*) (O'Doherty & Hodgetts, 2019).

2.5 ABC model

ABC model Coleen Wardové vychází z konceptu kulturního šoku (viz kapitola [Akulturační stres a kulturní šok](#)), nicméně na rozdíl od autora termínu Oberg se snaží překonat negativní konotaci tohoto slovního spojení a představit jej jako aktivní proces, jakým se osoba procházející akulturací vyrovnává s výzvami, které tento proces provázejí. Její model kulturního šoku rozlišuje mezi třemi komponentami: **afektivní, behaviorální a kognitivní**. Každá z těchto komponent je spojena s určitým teoretickým rámcem. *Afektivní komponenta* připomíná původní Obergův koncept kulturního šoku, zároveň staví na copingových strategiích zvládnání stresu zejména na výzkumech Lazaruse a Folkmanové. *Behaviorální část* ABC modelu je spojena především s konceptem kulturního učení např. s Argylovým modelem interpersonálního chování. A konečně *kognitivní komponenta* vychází z předpokladu, že kultura je nositelem sdílených významů (Ward et al., 2001). Vavřichová (2019) uvádí, že ABC model je velmi rozsáhlý a představuje velkou výzvu pro potenciální badatele, kteří pak upřednostňují zaměření pouze na jednu část modelu.

2.6 Akulturační model Arends-Tóthové a van de Vijvera

Model Arends-Tóthové a van de Vijvera vychází z interakce tří faktorů: **akulturačních podmínek, akulturačního zaměření a akulturačního výsledku**. Mezi podmínky patří např. imigrační politika, charakteristika imigrační skupiny nebo osobní charakteristiky. Akulturační zaměření vychází zejména z Berryho čtyř strategií. Akulturační výsledek se hodnotí pomocí faktorů *being well* a *feeling well*. Je zřejmé, že tento model, MIDA model a Berryho akulturační rámec sdílejí určité podobnosti. Safdar a van de Vijver poměrně spekulativně tvrdí, že tyto tři modely byly vytvořeny nezávisle a jejich soulad je důkazem jejich validity (O'Doherty & Hodgetts, 2019).

2.7 Model Hutnikové

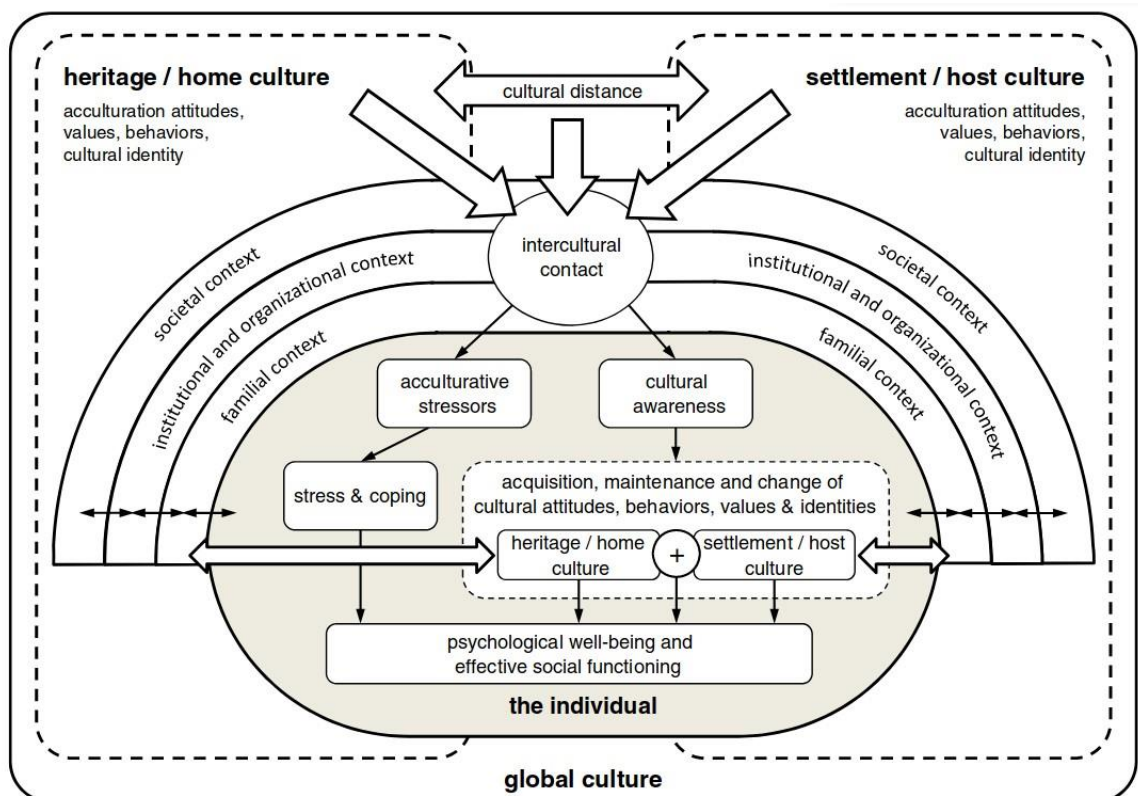
Tento model se řadí mezi ty, které zohledňují etnickou identitu. Huntiková (1986) zpochybňuje paradigma, které tvrdí, že akulturace nakonec nevyhnutelně vede k asimilaci minoritní skupiny včetně ztráty etnické identity. Rozlišuje čtyři typy etnické identity: *Akulturovativní* jedinci se identifikují s oběma kulturami. *Asimilační* identita se vyznačuje identifikací s majoritní společností a postupným opuštěním vlastní etnicity. *Disociační*

identita je charakterizována upřednostněním vlastní kultury. A konečně *marginalizační* skupina odmítá identifikaci jak s vlastní, tak s hostitelskou kulturou. Tento model nicméně považujeme za sporný ze dvou hledisek: Za prvé zde vystupuje etnicita jako kulturní charakteristika (srv. (Chirkov, 2009) v kapitole Kultura) a za druhé i přes odlišnou terminologii tento model silně připomíná Berryho čtyřsložkový model.

2.8 Ekologický model

Ekologický model akulturace Wardové a Geeraerta vychází z předpokladu, že akulturace, jakkoliv se jedná o individuální záležitost, neexistuje ve vzduchoprázdnu. Ekologickým rámcem je zde myšleno, že se jedná o proces, který se rozvíjí na úrovni individuální, rodinné, instituční a organizační a také celospolečenské. Vzhledem ke složitosti tohoto modelu uvádíme pro ilustraci diagram (viz obr.3) a zájemce odkazujeme na primární zdroj (Ward & Geeraert, 2016).

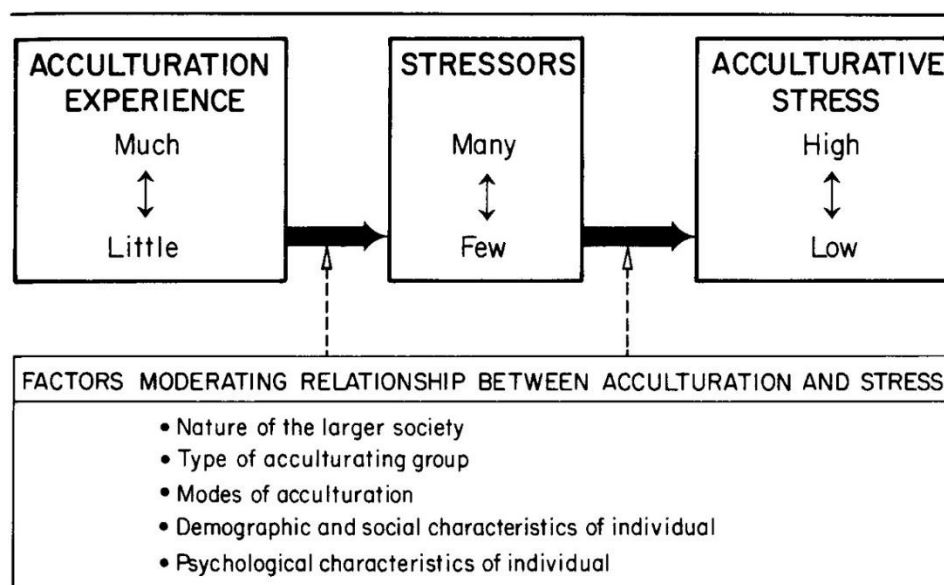
Obr.3 Ekologický model Wardové a Geeraerta (Ward & Geeraert, 2016)

3 AKULTURAČNÍ STRES A KULTURNÍ ŠOK

Významnou teoretickou i praktickou oblastí akulturace je její vliv na duševní zdraví či well-being jednotlivce. Zejména ve starším unilineárním pojetí akulturace vztaženém na původní obyvatelstvo nebo imigranty byla akulturace považována za proces, který podporuje posun „necivilizované“ společnosti (stereotypně popisované jako: s nízkou hygienou, špatnou starostlivostí o své zdraví, vysokou kriminalitou) k lepšímu životu (Rudmin, 2009b). Sociolog Park ve 20. letech 20. století nazval člověka, který se vzpírá akulturaci, „marginálním“ člověkem, který nevyhnutelně trpí morálním zmatkem, neklidnou myslí a nestálým charakterem (Park, 1928). Rudmin (2009b) tvrdí, že předpoklad o zhoršeném duševním zdraví imigrantů z důvodu pocitu nedostatečnosti vlastní kultury nebo stresu v důsledku mezikulturního kontaktu přetrvává dodnes. Berry připouští, že akulturace sama o sobě nemusí mít negativní vliv na duševní zdraví (Sam & Berry, 1995) a rozpětí, zda vůbec a jakým způsobem se akulturace v tomto ohledu manifestuje, je velmi široké a závislé na množství dalších faktorů, které se projevují na osobní a společenské úrovni (Berry et al., 1987; Ward & Rana-Deuba, 1999) (viz obr.4).

Obr.4 Berryho koncept akulturačního stresu (Berry et al., 1987)

Obdobně jako akulturace samotná také **akulturační stres** postrádá jednotnou definici. V literatuře nacházíme rozdílné definice a parafráze např. obtíže a stresory jako součást *adaptace*, psychologický diskomfort během *asimilace* s hostitelskou kulturou, obtíže a stresory během *akulturačního* procesu nebo ztráty během *integrace* do nového kulturního systému (Rudmin, 2009b).

Odborná debata se vede také kolem otázky, zda vůbec akulturační stres existuje jako samostatný konstrukt a nakolik se odlišuje od obecného stresu jako běžné součásti života. Některé empirické výzkumy naznačují, že se jedná o dva samostatné konstrukty (Joiner Jr. & Walker, 2002), přestože je opatrnost v interpretaci namísto zejména kvůli výzkumné populaci; v tomto případě černošská, věkově homogenní populace vysokoškoláků. Zároveň pozorujeme protichůdné názory v interpretaci statistických výstupů (Rudmin, 2009b).

Berry našel různou míru změny v duševním zdraví v rámci svého čtyřsložkového modelu (integrace, asimilace, separace, marginalizace). Nejnižší míru akulturačního stresu nalézá u integrace. Asimilace a separace se nachází v rozpětí kontinua a nejhorší vliv na duševní zdraví očekává u marginalizace (Berry, 1970; Ward & Rana-Deuba, 1999). Některé výzkumy ovšem tento předpoklad zpochybňují. Empirický výzkum obyvatel Grónska žijících v Dánsku nepotvrdil významný vliv Berryho akulturačních strategií na duševní zdraví. Daleko významnější roli hrají jiné faktory: pohlaví, věk, rodinný stav, povolání a přítomnost dlouhodobé nemoci (Koch et al., 2004).

Podobně frekventovaným (a problematickým) termínem spřízněným s akulturačním stresem alespoň tematicky je **kulturní šok**. Jedná se o důsledek poznávání a vnímání kulturních rozdílů na straně člověka vstupujícího do nové kultury⁵ (Výrost, 2008). V literatuře je za autora termínu kulturní šok považován Kalervo Oberg, který jej v roce 1954 použil jako název své přednášky na semináři pro Ženský klub v Rio de Janiero. Dutton (2011) nicméně tvrdí, že Oberg tento termín nevynalezl (Dutton jeho použití dohledal u R. Benedictové a dalších antropologů už ve 30. let 20. století), ale jako první jej prozkoumal do hloubky. Oberg považuje kulturní šok za nemoc, konkrétně za nemoc z povolání lidí, kteří

⁵ Odborná literatura se zaměřuje především na kulturní šok na straně přicházející kultury a poněkud zapomíná, že šok může nastat i na straně kultury hostitelské. Autor této práce si vzpomíná na zážitek, který utrpěl jako dítě při návštěvě italské rodiny v bytě svých rodičů v Československu – všichni se nahnuli dovnitř bez zouvání.

se odstěhovali za hranice své rodné vlasti. Tento šok je provázen úzkostí ze ztráty známého a sociálních vodítek (Oberg, 1954). Reakcí na kulturní šok je dle Oberga odmítnutí hostitelské kultury a nadměrná glorifikace a toužení po kultuře vlastní. Za hlavní příznaky považuje:

„(...) nadměrné mytí rukou; nadměrnou starost o pitnou vodu, stravu, nádobí, lůžko; strach z fyzického kontaktu se služebnictvem; (...) pocit bezmocnosti; (...) záchvaty hněvu kvůli zpoždění a jiným drobnostem; odkládání nebo odmítnutí naučit se jazyk hostitelské země; nadměrný strach z oklamání, oloupení nebo zranění; (...) ohromná touha po návratu domů, moci si dát šálek dobré kávy a kus jablečného koláče.“ (Oberg, 1954, s. 2)

V literatuře se lze setkat z množstvím synonym pro kulturní šok nebo konceptů, které mají podobný význam: dezorientace, úzkostný zmatek, nemoc, mentální šok, přechodový šok. Jedná se o vážnou, akutní, někdy i chronickou afektivní reakci na nové sociální prostředí (Furnham, 2019). Hranice mezi kulturním šokem a akulturačním stresem je podle některých autorů tenká a oba pojmy se do jisté míry překrývají. Berry (2006) považuje akulturační stres za alternativní pojem ke kulturnímu šoku. Kulturní šok je někdy považován za akutní formu akulturačního stresu, jindy je akulturační stres považován za chronickou formu kulturního šoku (Rudmin, 2009b). Kulturní šok je považován za emoční odpověď na kulturní stres, která se manifestuje jako dezorientace, nejistota a v extrémních případech jako deprese nebo paranoidní chování (Rajasekar & Renand, 2013).

4 AKULTURAČNÍ KONTEXT

Psychologický výzkum je na jedné straně kritizován (zejména ze strany antropologů) mezi jiným pro opomíjení kontextu (Chvojková & Hřebíčková, 2018), na straně druhé zase kvůli nadměrnému využívání kontextuálních faktorů jako tzv. proxy proměnných, které redukují zejména kvantitativní výzkum na měření akulturace prostřednictvím zástupných parametrů jako je věk, pohlaví, délka pobytu či duševní zdraví (Cabassa, 2003).

Cabassa (2003) na základě jiných výzkumů vytvořil přehled akulturačních kontextů. Základní dělení je předimigrační kontext, imigrační kontext a zabydlovací (angl. settlement) kontext. Tyto kategorie obsahují další charakteristiky např. politické prostředí, důvod imigrace, sociální prostředí, věk apod. Jak bude dále patrné z empirické části této práce, náš výzkum se dotýká některých obecných kontextuálních faktorů (např. důvod imigrace, věk, délka pobytu v nové kultuře), jiné vynechává (např. nebezpečí během imigrační cesty nebo politické prostředí). Rozsah této práce nedovoluje detailní teoretický rozbor všech uvedených faktorů v Cabassově práci. Vzhledem k povaze výzkumného problému tzn. akulturace expatriantů v kontextu maloměsta se v dalších kapitolách budeme věnovat dvěma z nich: typu imigrační skupiny (kdo je expatriant?) a sociálnímu prostředí (co je maloměsto?).

4.1 Kdo je expatriant?

Vymezení významu slova expatriant není v akademickém ani praktickém úzu zcela exaktní. Samotný význam slova není pevně zakotvený a zaužívaný mimo anglicky mluvící populaci a samotnou komunitu expatriantů (nebo expatů, jak si někdy říkají, angl. *expat*), nicméně tento anglicismus si našel místo i v češtině zejména mezi lidmi, kteří s expatrianty přicházejí do styku. **Expatriant**⁶ (angl. *expatriate*) je v původním širším významu člověk, který byl poslán do exilu, odešel dobrovolně ze své rodné země, či si zvolil jinou zemi jako

⁶ V češtině (Gärtner & Drbohlav, 2012) se lze setkat s přejatým novotvarem *expatriot*, který angličtina považuje za tzv. *eggcorn* (*Expatriate vs Ex-Patriot*, 2021). Podobně Štrach (2009, s. 81) považuje výraz *expatriot* za „*neumělý*“. Osobně považujeme výraz *expatriant* za přiléhavější; *patriot* má v češtině výrazně odlišnou konotaci.

svou rezidenční. V moderním úzu byli za expatrianty považováni zejména pracovníci vyššího managementu, kteří do cílové země odcházejí dobrovolně a dočasně v souvislosti s výkonem své pozice. Jiné dělení expatriantů nabízí Peltokorpi (2008), který rozlišuje expatrianty vyslané organizací v rámci pracovních povinností a expatrianty, kteří svůj odchod iniciovali sami. V prostředí mezinárodního managementu je v posledních letech výraz expatriant nahrazován novotvarem transpatriant, který má lépe odrážet fluidní situaci v prostředí mezinárodních a nadnárodních společností (Deresky, 2022).

V širším kontextu je v současnosti za expatrianta považována většina tzv. bílých límečků (ale i soukromých podnikatelů, jazykových lektorů a učitelů, koučů apod.), kteří žijí a pracují v České republice trvale nebo dočasně. V souladu s inkluzivním nastavením pracovního trhu a společenským diskurzem se aktuálně vedou debaty, kdo má být považován za expatrianta. V širším pojetí už nehovoříme pouze o bílých límečcích, ale expatriantem v tomto pojetí je například i stavební dělník z východní země. V nejméně zahrnujícím pojetí je expatriantem v podstatě každý přistěhovalce a termín je ekvivalentní slovu imigrant (Nash, 2017). Další problematizovanou okolností je současný pohled na užití výrazových prostředků ve vztahu k cizincům žijícím mimo svou vlast. Užívání výrazu expatriant je v určitém kontextu považováno za problematické zejména ve vztahu k nízkostatusovým povoláním jako jsou uklízečky, řidiči taxislužeb, stavební dělníci apod. Naproti tomu se velká část expatriantů zejména evropského původu nepovažuje za imigranta (Cranston, 2017; Koutonin, 2015). Cranston v této souvislosti používá obrat „good migrant“, kterým se identifikují zejména bílí migranti ze západoevropských zemí. Nowek (2023) tvrdí, že arbitrární rozlišování imigrantů a expatriantů je nejen problematické, ale přímo škodlivé a uzavírá, že cílem obou skupin je konec konců lepší život.

Pro člověka žijícího mimo svou rodnou vlast se obvykle v akademické oblasti používá několik definic, které zpřesňují status této osoby. Zároveň v sobě tato označení nesou specifický konotát, který je určen sociokulturními zvyklostmi a okolnostmi. První skupinu tvoří osoby, které označujeme výrazy migrant, emigrant či imigrant. Další skupinu tvoří tzv. sojourners (z angl. *soujourn* – *pobyt* zejm. dočasný). Mezi ně se řadí turisté, studenti a expatrianti.

Berry (2006) dělí imigrační skupiny dle mobility a dobrovolnosti kontaktu (viz obr.6). Pro migranty s dočasným pobytem používá výraz *sojourner*⁷, který se v systematickém výzkumu objevuje už od 60. let 20. století (Jacobson, 1963). Berry uvádí jako typický znak sojourner(a) skutečnost, že má jasný záměr vrátit se zpět po skončení plnění povinností v hostitelské zemi. Výraz „sojourner“ nemá v češtině vhodný ekvivalent; opisné „lidé krátkodobě pobývajících v zahraničí“ (Taušová, 2016) se nám jeví poněkud neúspěšné nehledě na skutečnost, že krátkodobost je relativní pojem a může ve skutečnosti znamenat i několik let.

Obr.6 Berryho dělení imigračních skupin (Sam & Berry, 2006)

MOBILITY	VOLUNTARINESS OF CONTACT	
	VOLUNTARY	INVOLUNTARY
SEDENTARY	ETHNOCULTURAL GROUPS	INDIGENOUS PEOPLES
MIGRANT permanent temporary	IMMIGRANTS SOJOURNERS	REFUGEES ASYLUM SEEKERS

Expatriace je někdy považována za prostřední fázi „sojourn“ procesu spadající mezi přípravu na pobyt v zahraničí a repatriaci tedy návrat do domovské země (Sussman, 2002). Jinou klasifikaci nabízí Terry (2014), která ve své diplomové práci identifikuje čtyři skupiny expatriantů z anglofonního prostředí v ČR: manažery a profesionály, krátkodobé migranty „na zkušenou“, migranty, kteří přijeli do ČR z důvodu nespokojenosti v zemi původu a konečně migranty z lásky, jejichž hlavní motivací byl milostný vztah s občanem či občankou ČR.

⁷ Zajímavostí je, že jeden z anglicky hovořících rodilých mluvčích v našem výzkumu uvedl, že výraz *sojourner* slyší poprvé v životě.

4.2 Co je maloměsto?

Další z kontextuálních proměnných je lokální prostředí, ve kterém akulturace probíhá. Tím nemáme na mysli stát nebo specifickou etnickou nebo sociální skupinu, ale rozdíl mezi tím, zda akulturace probíhá v městském či vesnickém prostředí. Předpokládáme, že jinými akulturačními problémy se zabývá člověk ve velkoměstě a jinými na vesnici. A jiné budou akulturační strategie.

Otázka po obecné definici města nemá jednoznačnou odpověď a neexistuje ani jednotný mezinárodní standard. Jednotlivé země používají vlastní definice pojmu město a většinou se jedná o definice prostřednictvím počtu obyvatel, které umožňují zejména statistické výzkumy. Dle některých údajů až 50 % světové populace žije ve městech nebo přilehlých aglomeracích. Tuto statistiku je nutné brát s velkou rezervou vzhledem k tomu, že demografické údaje vycházejí z poměrně nekompatibilních dat napříč světem (Deuskar, 2015). Je také zřejmé, že definice prostřednictvím počtu obyvatel postrádá množství dalších kontextuálních ukazatelů, ať už mezikulturních (rozdíl mezi New Yorkem, Tokyem a Rio de Janiero), nebo i uvnitř jednoho státu – jinak se žije v Praze, Havířově nebo Veverské Bítýšce, přestože všechna jsou de iure města⁸.

Nejblíže psychologii má sociologické pojetí, pro které je město

„(...) složitým sociálním systémem, vyznačujícím se rozvinutou dělbou práce a velkou hustotou obyvatelstva, které je sociálně velmi různorodé, nezabývá se zemědělstvím a které si vytvořilo systém interakcí, charakterizovaný anonymitou v meziosobních vztazích, partikulárností sociálních rolí a nepřímými způsoby sociální kontroly.“ (Musil, 2018)

Sociolog Georg Simmel v eseji *Metropolis a mentální život* (Simmel, 1950) srovnává psychologii městského a venkovského života. Vzhledem k množství vzruchů, které velkoměsto nabízí, je dle něho nevyhnutelné, že se obyvatel města takovému životu musí přizpůsobit. Charakteristikou městského života je anonymita a důraz na individualismus v protikladu k venkovskému životu, který je postaven na smysluplných vztazích napříč komunitou. Vztahy pak v městském prostředí nahrazují peníze.

Maloměsto (angl. *small town*) stojí na pomezí mezi (velko)městem a vesnicí. Operacionalizace pojmu maloměsto je problematická. Na definici maloměsta lze nahlížet z několika pohledů. Pokud bychom chtěli maloměsto definovat pomocí počtu obyvatel

⁸ Statut města má v ČR například i Boží Dar s 350 obyvateli.

narazíme na obdobný problém jako u definice města. V českém úzu se za velkoměsto považuje město s více než 100 000 obyvateli, ale neexistuje oficiální definice maloměsta. V USA je maloměsto oficiálně definováno jako město s méně než 5000 obyvateli. Z tohoto pohledu pak $\frac{2}{3}$ až $\frac{3}{4}$ obyvatel USA (zdroje se různí) bydlí v maloměstech (Toukabri & Medina, 2020). Velká Británie definuje maloměsto mezi 7500-25000 obyvateli (Eveline, 2022). Tento údaj už lépe ilustruje pojetí maloměsta i v českých podmínkách, nicméně spíše intuitivně než empiricky.

Jestliže je kvantitativní operacionalizace maloměsta problematická a pro akulturační výzkum nevhodná, pak se lze na maloměsto dívat spíše kvalitativně. Na kulturně-psychologické charakteristiky maloměsta, zejména českého, lze nahlížet prostřednictvím literatury. Je to zejména specifický subžánr československého psychologického románu jakožto „*Románový typ, jehož tematickou dominantou jsou stavy a proměny lidského nitra.*“ (Mocná & Peterka, 2004, s. 554), skrze který můžeme uchopit psychologickou podstatu pojmu maloměsto. Mezi významná československá literární díla zabývající se problematikou maloměsta řadíme např. *Vlčí jámu* Glazarové, Poláčkův román *Bylo nás pět*, Vančurovo *Rozmarné léto* nebo *Petrolejové lampy* Jaroslava Havlíčka. Literárně se maloměsto vyskytuje v určitém chronotopu (časoprostoru), který je charakterizovaný cykličností, stereotypy a rituály. Dalším atributem jsou instituce sakrálního (kostel, sochy svatých) nebo profánního původu (radnice, strážník). S pojmem maloměsta se často pojí (přestože ne výlučně) obrat „malý český člověk“ většinou v negativní konotaci s maloměstěťáctvím, šosáctvím a úzkoprsostí (Michalčíková, 2013; Tučková, 2016).

V obecném povědomí patří mezi pozitivně vnímané charakteristiky maloměsta například: pohoda, nízké náklady na život, život bez vzruchů, méně lidí, nízká kriminalita, zdravější prostředí, komunitní charakter, místní zvyky a tradice, poklid, přehlednost, sepětí s přírodou (Eveline, 2022). Lze do jisté míry polemizovat, nakoľik jsou tyto charakteristiky univerzální a kulturně přenositelné. Pro srovnání uvádíme některé charakteristiky „typického“ amerického maloměsta:

„*Maloměsto je antitezí velkoměsta, což není nutně špatná věc. Maloměsto je komunita, kde jsou lidé všeobecně přátelští, uvolnění, a kde každý zná každého. Když se tam zeptáte na směr cesty, osoba, která vám radí, změni tuhle výměnu na konverzaci.*“

versus

„Maloměsto je obecně komunita, která má poštu a nic víc. Možná jednu dvě benzinky. Pokud bydlíte 10 minut od Wal-Martu, je slušná šance, že nežijete na maloměstě. A tím se neříká, že na maloměstě není, co dělat, pokud v okolí zrovna není Wal-Mart. Určitě tam bude aspoň kino nebo fastfoodová restaurace.“ (Urban Dictionary, b.r.)⁹

Poněkud pochmurnější obraz (tuzemského) maloměsta nabízí ve svém článku Budka: *„K nejtemnějším stránkám na maloměstě patří mezilidské vztahy. Sice zde nenajdeme kriminalitu a sociálně patologické jevy jako ve velkoměstech, ale o to více je zde rezignovanosti, závisti a vůbec problémů pramenících ze vzájemného ‘vidění si do talířů’. Lidé zde o sobě vědí hodně, nefunguje velkoměstská anonymita, zároveň však k sobě nemají tak blízko jako na vesnici, kde se lidé více navzájem potřebují, a jsou tudíž k sobě tolerantnější.“ (Budka, b.r.) Dle Budky má maloměsto v „sobě citelně negativní nádech“. S maloměstem se spojují slova jako omezenost, nedostatek rozhledu, úzkoprsost a předsudky a zůstává místem pro méně schopné, kteří nemají na víc. S tím souhlasí Michalíčková, která v Prologu ke své diplomové práci píše¹⁰:*

„Přijdeme-li do velkého města, nikdo si nás nevšímá, lidé žijí v anonymitě. Oproti tomu na malém městě si lidé vidí doslova „do talíře“. Jak moc je to dobře či špatně? Na venkově jsou si lidé ještě o něco blíže než na maloměstě, a proto vzájemného soužití využívají, jeden druhému pomáhají. V malém městě je situace složitější. Mezi obyvateli panuje drobná rivalita, konkurence, jedni chtějí být lepšími než ti druzí, a proto se často setkáváme s poukazováním, nabubřelými klepy místních dam. A ne každý se smíří s nabouráváním své osobní svobody, výjimečnosti, individuality.“

„Maloměsto na nás dýchá ospalostí, snad až lhostejností. Atmosféra zde plyne velmi pomalu. Můžeme říct, že má jednu výhodu – málokdo Vás dokáže něčím překvapit. Kromě poklidu a přehlednosti je zde zdravější životní prostředí a sepětí s přírodou. Ovšem je to také místo, kde být „odlišný“ se nesluší. Lidé formovaní stejným prostředím totiž jinakost nepřijímají. Světoběžníci a lidé s větší individualitou mohou vnímat maloměsto jako místo, kde vládne setrvačnost, pohodlnost a nechuť k sebemenším změnám. A pokud přijde z většího města do tohoto prostředí nový člověk, který si myslí, že si může dál žít po svém svobodně, mýlí se. Městečko ho nepřijme, pokud se nepřizpůsobí. Lidé jako já, kteří touží po vzdělání,

⁹ Jsme si vědomi, že stránka UrbanDictionary se neřadí mezi akademický citační etalon. Nicméně: *Vox populi, vox Dei*

¹⁰ Vzhledem k tomu, že se pohybujeme na půdě veskrze literární, dovolili jsme si použít více delších přímých citací, které skrze bohatost jazyka lépe ilustrují téma ve srovnání se strohými parafrázemi.

zkušenostech, kultuře, umění, odchází do velkoměst, aby naplnili své ambice.“
(Michalčíková, 2013, s. 9–10)

5 VÝZKUM AKULTURACE

Význam výzkumu akulturace v multikulturním výzkumu i klinické praxi je nezpochybnitelný. Výzkum Elizabeth Howe Chiefové z roku 1940 mezi původním obyvatelstvem USA je všeobecně považován za první práci, ve které byl administrován akulturační dotazník. Další nástroje založené na sebehodnotícím principu jsou používány dodnes (Celenk & Vijver, 2011). Akulturační výzkumy mají vztah zejména k duševnímu zdraví, studijním problémům, kulturním hodnotám a přesvědčením a rodinným vztahům. Zároveň ale přetrvávají problémy s konceptualizací a měřením tohoto fenoménu (Arends-Tóth & Van de Vijver, 2007; Suzuki & Ponterotto, 2007). Část těchto problémů jde na vrub samotné definici a konceptualizaci akulturace, jak je patrné z předchozích kapitol. Množství modelů akulturace a jejich aplikace ve výzkumu spolu s užitím vhodného měřicího nástroje představuje pro potenciální výzkumníky (zejména v kvantitativním, psychometricky orientovaném výzkumu) velkou výzvu. Berry tvrdí, že akulturace jako výzkumný fenomén má dvě větve. Jednou z nich je ekokulturní přístup, ve kterém akulturace hraje doplňující roli k ekologickým a kulturním faktorům. Druhá větev zkoumá akulturaci jako fenomén *per se* (Sam & Berry, 2006). Přestože náš výzkum je kvalitativní povahy, považujeme za nutné zmínit alespoň stručně problematiku kvantitativního výzkumu akulturace a jeho souvislosti. Rostoucí zájem o výzkum akulturace dokládá Rudmin a ostatní (2017) rešerší PSYCInfo. Zatímco v letech 1925-1934 se jednalo o 9 vědeckých článků, v letech 1975-1984 jich bylo už 577 následováno strmým nárůstem až k více než 6000 článků mezi roky 2005-2014.

5.1 Kvantitativní přístup k měření akulturace

Historicky vycházela velká část výzkumu akulturace z **jednodimenzionálního** přístupu. Příkladem jsou *Acculturation Rating Scale for Mexican Americans* (Cuellar et al., 1995) nebo *Suinn-Lew Asian Self Identity Acculturation Scale* (Suinn et al., 1987). Tyto a další bipolární nástroje měří akulturaci jako jednosměrný kontinuální proces přechodu od původní kultury ke kultuře hostitelské společnosti. Kritika jednodimenzionálního pojetí vyústila v rozsáhlý vývoj a adopci nástrojů, které vycházejí zejména z Berryho čtyřsložkového modelu. Tyto nástroje lépe zachycují komplexnost akulturačního procesu. **Bidimenzionální** nástroje používají k výzkumu dvě základní metody měření. V

dvoupoložkovém přístupu se využívá dvojice otázek: Jedna reprezentuje postoj k majoritní kultuře, druhá často prakticky totožná položka se dotazuje na kulturu minoritní (např. „*Je pro mě důležité mít sociální kontakty s majoritní vs minoritní kulturou*“) na Likertově škále od zcela souhlasím až zcela nesouhlasím. Čtyřpoložkové nástroje používají otázky sytící jednotlivé škály Berryho modelu (Arends-Tóth & Van de Vijver, 2007). Některé výzkumy jdou ještě dále a považují dvoudimenzionální nástroje za nedostatečné a navrhují doplnění o další faktory zejména o etnickou identitu (Suzuki & Ponterotto, 2007).

Arends-Tóthová (2006) uvádí šest podmínek, které by měl splňovat kvalitní akulturační výzkum: jasná formulace výzkumného cíle a volba akulturačních proměnných, volba akulturačních aspektů (hodnoty, postoje, přesvědčení), volba výzkumné metodologie, volba teoretického modelu a posuzovací metody, volba životních domén a situací a konečně vhodná formulace otázek. Mezi klíčové domény akulturace řadíme vnitroskupinovou variabilitu, věk a úroveň vývoje, gender, osobnost, kognici, generační vliv, životní domény, motivace a prostředky, akulturační kontext (Bornstein et al., 2019). Snauwaert (2003) operacionalizuje akulturaci třemi rozdílnými způsoby. **Kontaktní** konceptualizace (contact conceptualization) kombinuje postoje k udržení přicházející kultury s kontaktem kultury hostitelské (patří sem např. Berryho čtyřsložkový model). Dalším konceptem je **adopce** (adoption conceptualization), který klade důraz na přijetí hostitelské kultury (např. IAM model). Třetí konceptualizace pracuje s **identifikací** (identification conceptualization) a posuzuje míru identifikace s původní nebo novou kulturou (např. model Hutnikové).

Význam správné volby jak při tvorbě, tak aplikaci nástroje pro měření akulturace vzhledem k cílové populaci, měřeným doménám a kontextu akulturace zdůrazňují Celenk a Vijver (2011), kteří uvádějí pět následujících doporučení: 1. Volba konceptuálního pozadí (jedno- vs bidimenzionální přístup), 2. Doménová specificita tzn. pokrytí klíčových oblastí jak ze soukromé, tak veřejné sféry života, 3. Ujasnění, zda nástroj měří akulturační podmínky, orientace nebo výsledky, 4. Dostatečné sycení (počet otázek) jednotlivých škál či domén, 5. Vnitřní konzistence nástroje včetně dalších psychometrických parametrů.

Výzkum akulturace je komplikován existencí velkého počtu nástrojů. Tento fakt klade na výzkumníka velké nároky při volbě vhodného nástroje pro konkrétní výzkum zejména s ohledem na výzkumnou otázku, metodologii, cílovou populaci a další kontextuální faktory. Celenk a Vijver (2011) do své metaanalýzy zařadili 50 veřejně dostupných dotazníků. Většinou se jedná o jednoškálové nástroje zacílené na specifickou akulturační populaci. Mnoho z nich je krátkých a zaměřených na akulturační výsledek častěji

měřený behaviorálně než psychologicky. Olejárová (2020) rozděluje akulturační nástroje podle klíčového fenoménu, který měří, na: 1. Akulturace, 2. Osobnost, 3. Individuální faktory (např. stres, coping, obranné mechanismy), 4. Identifikace s majoritní vs minoritní kulturou, 5. Sociální reprezentace a vnímaná diskriminace, 6. Sociální podpurné faktory, 7. Psychologický well-being a spokojenost.

5.2 Kritika kvantitativního přístupu

Výzkum akulturace je od počátku tisíciletí podrobován trvalému kritickému zkoumání. Zejména kvantitativní přístup je považován za příliš zjednodušující a nespécifický (Doucerain, 2019). Problematická je konzistence nejen mezi různými dotazníky, ale také v rámci jednoho nástroje (Suzuki & Ponterotto, 2007). I přes všeobecně přijímanou tezi o akulturaci jako dvoudimenzionálním konstrukt je většina používaných dotazníků ve skutečnosti jednodimenzionální. Měřicí nástroje založené na dvoudimenzionálním modelu (stejně jako jednodimenzionální) nedokážou dostatečně postihnout dynamickou povahu akulturačního procesu (Cabassa, 2003).

Jednou z kritizovaných oblastí je podhodnocený zájem výzkumníku o samotný význam slova *kultura*. Velmi otevřeně to vyjádřil Chirkov (2009, s. 95): „*Kultura uniká pozornosti výzkumníků v akulturačním výzkumu a výzkumníci dokonce ani nemají funkční model kultury, který by poskytoval vodítko v této výzkumné oblasti.*“ Podobně Rudmin (2009b) tvrdí, že je obtížné definovat a vyjmenovat všechny aspekty kultury zejména ty neviditelné, psychologické. To je dané zejména velkou variabilitou v rámci geografických, sociálních, genderových a dalších rozdílů. Neodbytně se tak nabízí otázka, kterou si položil Triandis (1997, s. 55): „*Kde je kultura v akulturačním modelu?*“ s neuspokojivou odpovědí - že tam vlastně není (Chirkov, 2009).

Kritizována je také skutečnost, že velké množství dotazníků a dalších nástrojů vychází ze čtyřsložkového modelu, ať už dle Berryho nebo jiných autorů. Použití těchto modelů předpokládá jejich apriorní existenci a stejnou validitu všech čtyřech složek (Rudmin, 2003). Panují pochybnosti, zda všechny čtyři kategorie existují v daném populačním vzorku. Zejména koncept marginalizace (odmítnutí hostitelské i vlastní kultury) je často zpochybňován. Pravděpodobnost odmítnutí obou kultur s minimálním vlivem alespoň jedné z nich je velmi malá. Marginalizace je zároveň málokdy dobrovolnou volbou imigrantů, ale je jim často vnucena majoritní společností (Rudmin, 2009b; Schwartz et al., 2010). Obecně je Berryho modelu vytýkáno, že věnuje malou pozornost hostitelské

společnosti (Chvojková & Hřebíčková, 2018). Rudmin (2003) zpochybňuje samotný koncept čtyřsložkového modelu. Tvrdí, že dvě kultury, dvě identity, dva soubory postojů a dva jazyky vytvářejí nikoli čtyři, ale šestnáct kategorií.

Mezi nejhlasitější kritiky akulturačního výzkumu patří zejména výše citovaní Valerij Chirkov a Floyd Rudmin. Rudmin (2010, s. 305) se domnívá, že „(...) *akulturační výzkum byl založen na chybné definici akulturace, na historické negativní stereotypizaci minoritních skupin a zabalen do výzkumných designů s kruhovou argumentací. Co je horší, výsledky těchto výzkumů byly často špatně interpretovány.*“

Chirkovova metanalýza akulturačních výzkumů dochází k závěru, že dostatečně nepostihují dynamiku, složitost a procesuální složku akulturace. Zmiňuje také převládající pozitivistické paradigma ve výzkumu akulturace a používání kvantitativních metod. Význam longitudinálních výzkumů zdůrazňuje Schwartz (2010), který mj. zmiňuje fakt, že cílovou populaci často tvoří imigranti, uprchlíci a azylanti. Tyto skupiny se mohou lišit mezi sebou a zároveň jsou výzkumně opomíjeny skupiny dobrovolných migrantů či expatriantů. Kritizována je také role jazyka ve výzkumu a jeho opomíjení zejména ve vztahu k dotazníkovým šetřením, možným zkreslením v důsledku užití jazyka majoritní kultury (Chirkov, 2009). Opomíjeným tématem výzkumů je vliv akulturace na hostitelskou společnost; charakteristika a dynamika procesů působících na majoritní kulturu (Zagefka et al., 2023). Rudmin a spolupracovníci tvrdí, že akulturační výzkum ve 21. století je stále nevědomě kontaminován konstrukty 19. století a výzkumnou předpojatostí směrem k liberálnímu narativu a biculturalismem jako nejlepším výsledkem akulturace (Rudmin et al., 2017).

5.3 Kvalitativní přístup

Odpovědí na výše uvedenou kritiku kvantitativních metod ve výzkumu akulturace je volání po návratu ke kvalitativním metodám a redefinici akulturace (Chvojková & Hřebíčková, 2018). K problematice akulturace lze zaujmout filozofickou pozici nomotetickou a zkoumat ji jako jakýkoli jiný fenomén přírodních věd tzn. hledat společné prvky aplikovatelné univerzálně a na jejich základě předvídat budoucí chování a výsledek akulturace. Chirkov (2009) se přiklání spíše k idiografickému přístupu a návratu k interpretativním metodám, které lépe postihují dynamický a subjektivní charakter kulturně konstruované reality.

Doporučovaný příklon ke kvalitativním metodám zkoumání akulturace jako protiváze k převládajícímu kvantitativnímu výzkumu prozatím nenašel dostatečný odraz ve výzkumné realitě. Analýzy vědeckých článků docházejí k maximálně jednotkám výzkumů, které za svůj hlavní výzkumný design zvolily kvalitativní přístup (Chirkov, 2009; Olejárová, 2020). Akulturace, respektive kulturní faktory pronikají postupně také do oblasti klinické psychologie a psychoterapie. Význam výzkumu a praktického užití kvalitativních modelů zdůrazňuje Rivera (2007) s odkazem na přehled šesti klinických modelů, ve kterých Ponteretto a ostatní identifikovali čtyři dimenze, na které se může zaměřit klinický psycholog při práci s klientem, jehož problém souvisí s kulturními tématy: 1) klientův pohled na svět a vnímání problému, 2) klientovo rodinné pozadí, 3) kulturní výklad klientova problému a 4) kulturní prvky vztahu klinik-klient.

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Výzkumným problémem naší práce je akulturace expatriantů v prostředí malého města v České republice. Zaměřili jsme se na cizince, kteří dlouhodobě pobývají v lokalitě jednoho moravského města, resp. v souladu s názvem naší práce „maloměsta“. Domníváme se, že tento kontext je výzkumně zajímavý vzhledem k tomu, že značná část cizinců a expatriantů v České republice se koncentruje zejména v Praze a dalších větších městech a menší města či vesnice byly doposud, až na výjimky např. (Žemlová, 2016), výzkumníky opomíjeny.

Náš výzkum si klade za cíl prozkoumat, pochopit, analyzovat a interpretovat vnímání vlastní akulturační zkušenosti u několika cizinců z různých zemí, kteří dlouhodobě pobývají v ČR v rámci konkrétního města. Cílem výzkumu je interpretovat jakým způsobem proběhl nebo stále probíhá proces jejich akulturace, jakým způsobem vnímají svoje postavení ve společnosti, zda tvoří komunitu nebo se jedná spíše o individuality, a jaký to má dopad na jejich identitu. Z pohledu mezikulturní psychologie se jedná zejména o témata jako např. motivace, soudržnost, integrační vzory, postoje, jazykový a kulturní šok apod. Přestože v empirické části práce navazujeme na některé koncepty související s akulturací, které jsme představili v části teoretické, metodologicky jsme ukotveni v interpretativní fenomenologické analýze. Proto je i formulace hlavní výzkumné otázky otevřená, explorující a reflektující účastnickou perspektivu:

O1: Jak cizinci na maloměstě přemýšlí o své adaptační zkušenosti?

S vědomím toho, že na takto formulovanou otázku (přestože v souladu s metodologií IPA) nelze odpovědět jednoduše a zároveň v rámci hledání kompromisu mezi výzkumem bez tematických hranic a potřebou určitých mantinelů, jsme hlavní výzkumnou otázku doplnili dvěma podotázkami:

O1.a: Co usnadňuje nebo ztěžuje adaptaci na život v ČR?

O1.b: Jakým způsobem adaptace na život v ČR změnila u cizinců vnímání sebe sama?

7 TYP VÝZKUMU A METODA

Zvolenou metodou pro náš výzkum je interpretativní fenomenologická analýza (IPA). IPA se řadí mezi kvalitativní metody a umožňuje zkoumat výzkumný problém do hloubky. Zároveň vyžaduje od výzkumníka reflexi, vzhled do zkoumaného fenoménu a vlastní interpretaci. IPA staví na třech teoretických základech, kterými jsou fenomenologie, idiografický přístup a hermeneutika (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Fenomenologický přístup vychází z tradiční Husserlovy fenomenologie, obrací se dovnitř k žité zkušenosti, nicméně tato tradiční „deskriptivní“ perspektiva je v psychologickém výzkumu předmětem polemik. Zpochybňována je zejména skutečnost, zda lze k nějakému fenoménu vůbec přistoupit bez předchozí interpretace. IPA je také charakteristická tím, že nasbíraná data „nemluví sama za sebe“, ale vznikají v interakčním prostoru mezi účastníkem a výzkumníkem, který se tak zároveň stává účastníkem (Finlay, 2009; Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Vyloučení vlastního předporozumění výzkumníka není možné ani žádoucí, musí být ale reflektováno. V psychologickém výzkumu tak IPA zkoumá probandovu žitou zkušenost, jeho porozumění této zkušenosti a smysl, který jí přiřkládá (Shinebourne, 2011). Kvalitní IPA výzkum kombinuje fenomenologickou žitou zkušenost probanda a interpretační pozici výzkumníka. Pochopit znamená interpretovat a naopak (Fade, 2004). Interpretace probíhá ideálně prostřednictvím hermeneutiky. Výzkumník své prekoncepce o fenoménu koriguje během výzkumu a své předporozumění tak aktualizuje - hovoříme o hermeneutickém kruhu (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Výzkumník by měl své porozumění neustále konfrontovat pomocí explorativních otázek (vyřčených i nevyřčených) vůči probandovi a pátrat „za“ sděleným, nezamýšleným či neuvědomovaným (Pietkiewicz & Smith, 2014). Porozumění respondenta své zkušenosti a porozumění výzkumníka, jak respondent tohoto porozumění dosáhl, se nazývá dvojitá hermeneutika (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Důraz na idiografickou povahu výzkumu je pro IPA charakteristický a v rámci kvalitativních metod výjimečný (Pietkiewicz & Smith, 2014). Vždy začínáme jedinečným případem-rozhovorem, který důkladně a opakovaně čteme, komentujeme a analyzujeme. Vyhýbáme se předčasným generalizacím a až později přistupujeme k tematizaci a interpretaci napříč jednotlivými případy (Brocki & Wearden, 2006; Shinebourne, 2011; Willig, 2013).

8 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výzkumný problém v IPA studii ovlivňuje výběr účastníků. Respondenti by měli reprezentovat zkoumaný fenomén. Cílem výběru je homogenní vzorek. Z tohoto důvodu je obvykle metodou první volby záměrný (účelový) výběr (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Co se týká počtu účastníků, neexistuje jednoznačné pravidlo. Obvykle se doporučuje spíše méně než více a zdůrazňuje se význam idiografického přístupu. „Méně“ je ovšem často komplikováno akademickými pravidly vycházejícími z jiných kvalitativních přístupů, která bazírují na minimálním počtu participantů (Hefferon & Gil-Rodriguez, 2011). Přestože existují IPA studie pracující pouze s jedním účastníkem, domníváme se, že tento kazuistický přístup skýtá dvě úskalí. Analýza pouze jednoho případu vyžaduje velké interpretační úsilí a výzkumník se připravuje o alternativní perspektivy, které by mohl poskytnout širší počet účastníků¹¹. Zároveň taková práce může vzbudit recenzentovo či hodnotitelovo podezření týkající se jisté lenosti na straně výzkumníka. Začátečníkům a pregraduálním studentům, u kterých se jedná o první setkání s IPA, se doporučuje pracovat se třemi účastníky (Smith et al., 2022).

Pro náš výzkum jsme oslovili devět účastníků. Jedna z oslovených účastí odmítla bez udání bližších důvodů s konstatováním, že o něco podobného byla již požádána v minulosti. Do naší studie bylo tedy zařazeno osm účastníků, tři ženy a pět mužů. Všem byl zaslán e-mail v angličtině s informacemi o autorovi výzkumu, jeho účelu, oboru, univerzitě, fakultě a katedře. Součástí e-mailu byla příloha v grafické podobě plakátu v angličtině¹², který je součástí této práce viz příloha 1. Podmínkou účasti bylo bydliště v rámci jednoho konkrétního města. Z důvodu anonymizace uvádíme jeho velikost ve formě rozpětí 15-20000 obyvatel. Další podmínkou byla plnoletost (dle české legislativy), dále národnost jiná než česká a minimální pobyt v ČR v délce více než 3 měsíce. Poslední podmínkou bylo být rodilým mluvčím v angličtině či alespoň vládnout AJ na takové úrovni, aby účastník dokázal „vyjádřit sám sebe“. Tři participantů zvolili na začátku rozhovoru jako hlavní jazyk češtinu. V e-mailu byla účastníkům nabídnuta flexibilita ohledně času a místa rozhovoru. Zdůrazněna byla anonymita rozhovoru. Součástí všech rozhovorů byl ústně sdělený

¹¹Výjimku mohou tvořit situace, kdy se jedná např. o výzkum velmi vzácné nemoci.

¹²Přestože hovoříme o plakátu, tento nebyl nikde fyzicky vyvěšen, ale sdílen pouze elektronicky.

informovaný souhlas na jeho začátku. Znění informovaného souhlasu v AJ je součástí této práce viz příloha 2. Všichni účastníci vyjádřili ústní porozumění a souhlas podmínkami výzkumu na záznamník. Demografické údaje o jednotlivých účastnících uvádíme v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 Přehled účastníků

Respondent (anonymizováno)	Země původu	Délka pobytu v ČR (roky)	Věk	Pohlaví	Vzdělání	Obor	Jazyk rozhovoru	Délka rozhovoru
Karl	USA	17	50	M	VŠ	Vzdělávání	angličtina	1h 37min
Larry	Anglie	14	45	M	Mezi SŠ a VŠ	Vzdělávání	angličtina	1h 43min
Thomas	Anglie	10	53	M	Mezi SŠ a VŠ	IT	angličtina	1h 4min
Florence	Itálie	1,5	41	Ž	SŠ	Finance	angličtina	55min
Ecaterina	Rumunsko	10	39	Ž	VŠ	IT	angličtina	1h 1min
Olga	Ukrajina	2	30	Ž	VŠ	Vzdělávání	čeština	36min
Darius	Írán	33	57	M	VŠ	Služby	čeština	1h 11min
Salvatore	Itálie	15	45	M	VŠ (nedok.)	Služby	čeština	58min

V tabulce uvádíme pro dokreslení také současný pracovní obor. Po úvaze jsme se rozhodli neuvádět konkrétní povolání nebo pracovní pozici, ale spíše obecný obor, ve kterém účastník působí. Důvodem je zachování anonymity účastníka a minimalizace možnosti identifikace na základě dalších demografických údajů.

9 TVORBA DAT

Pro náš výzkum jsme ve shodě s doporučením v literatuře zvolili polostrukturovaný rozhovor jako nástroj sběru, resp. tvorby dat (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). V souladu s cílem výzkumu jsme sestavili průvodce rozhovorem a v rámci něho definovali 5 tematických okruhů tak, aby umožňovaly volné narativní odpovědi a exploraci tématu: „Stávání se expatriantem“, „Sociální okruh a komunita“, „Zápas, překvapení, šok“, „Identita“, „Jazyk“. Každý blok obsahoval otevřené otázky, resp. nápovědy či pobídky (z angl. *prompt*). V souladu s vedením semistrukturovaného rozhovoru pro potřeby IPA byly otázky vytvořeny jako otevřené se snahou vyhnout se návodnosti. Důraz byl položen na přirozený dialog a rozvíjení témat, tak jak se objevovala během rozhovoru (Smith et al., 2022). V závěru každého rozhovoru jsme vyzvali účastníka k volnému doplnění jakéhokoli chybějícího tématu, sdělení pocitu ohledně konverzace a o zpětnou vazbu k osobě výzkumníka a vedení rozhovoru. Průvodce rozhovorem připojujeme jako přílohu č.3.

Mezi blokem „Zápas, překvapení a šok“ a „Identita“ jsme účastníka požádali o účast v malé „hře“. Ta spočívala v předložení obrázkových karet Symbolon (*Symbolon Cards*, b.r.). Respondent byl vyzván, aby záměrně vybral jednu až dvě karty, které nejlépe reprezentují jeho expatriční zkušenost. Účastník měl přístup ke všem kartám. Cílem bylo vyvolat u účastníka introspekci založenou na projekčním základu. Poté jsme účastníka požádali, aby vysvětlil volbu své karty. Rozhovor pak volně pokračoval blokem týkajícím se identity.

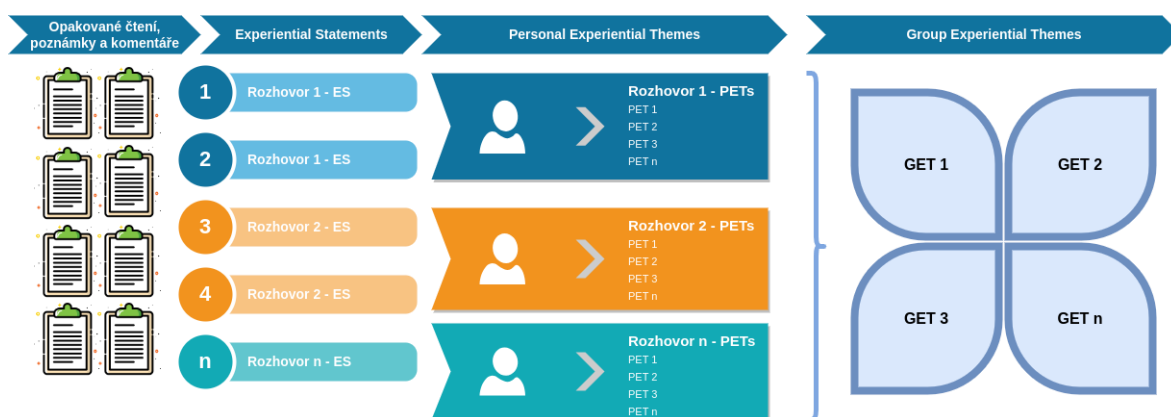
Rozhovory proběhly v období od března do listopadu 2023. Místem rozhovoru byla ve třech případech zasedací místnost v místě zaměstnání výzkumníka, ve třech případech se rozhovor uskutečnil v místě zaměstnání účastníka, v jednom případě v domácnosti účastníka a v jednom případě na veřejnosti v parku. Ve všech případech jsme rozhovor zaznamenali na diktafon, v šesti případech zdvojeně také na mobilní telefon. Délky jednotlivých rozhovorů uvádíme v přehledové tabulce č. 1.

10 ANALÝZA DAT

Zvukové záznamy byly zálohovány na lokálním počítači výzkumníka a také v cloudovém uložišti Proton Drive (*Proton Drive*, 2023), které je splňuje přísné požadavky na silné šifrování a ochranu dat. Zvukové záznamy byly přepsány do textové podoby. Pro tento účel byl využit univerzitní Microsoft Office 365, jehož rozšíření v aplikaci Word umožňuje automatizovat přepis zvukových záznamů. Jeho přesnost je relativně vysoká jak v českém, tak anglickém jazyce. Limity automatické transkripce nicméně vycházejí na povrch zejména u složitějších větných konstrukcí a manuální intervence jsou nezbytné. Odhadujeme dobu potřebnou pro přepis jednoho rozhovoru na čtyři až osm hodin. Součástí přepisu byla redukce prvního řádu, odstranění některých paraverbálních a prozodických specifik mluvího a dále některé s výzkumem nesouvisející části zejména před a po skončení rozhovoru. Přepis rozhovorů byl zachován v původním znění tzn. anglicky nebo česky. Části rozhovorů obsahující konkrétní jména a místa, které by potenciálně mohly narušit anonymitu účastníka, byly nahrazeny textem <redacted>. Rozhovory vedené v češtině byly částečně upraveny do spisovné češtiny, tak abychom maximálně zachovali význam sděleného. Problematice užití jazyka v rámci metodologie výzkumu se věnujeme v diskuzní části naší práce.

IPA je považována za přístup, který dává výzkumníkům poměrně velkou volnost a umožňuje kreativní přístup. Analýza dat a jejich interpretace je klíčovou částí IPA a neexistuje jediný správný postup. Analytický proces je ovlivněn osobností výzkumníka a jeho předchozí zkušeností s IPA (Smith & Shinebourne, 2012; Willig, 2013). Pro tuto část našeho výzkumu jsme si vzali na pomoc manuál, který strukturovaně vede zejména začínající výzkumníky. Jednotlivé kroky vypadají takto: 0. Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu 1. Čtení a opakované čtení 2. Počáteční poznámky a komentáře 3. Rozvíjení vznikajících témat 4. Hledání souvislostí napříč tématy 5. Analýza dalšího případu (opakování 1-4) 6. Hledání vzorců napříč případy (Koutná Kostínková & Čermák, 2013). Modernizovanou verzi analytického a interpretačního postupu s novou terminologií uvádí Smith v knize *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research* ve druhém vydání z roku 2022 (Smith et al., 2022). V dalším textu se držíme této terminologie. Samotný proces jsme adaptovali dle Smithe v diagramu viz obr. 7.

Obr.7 Postup IPA analýzy adaptovaný dle (Smith et al., 2022)

Analýzu jsme provedli v prostředí univerzitní instalace aplikace ATLAS.ti (ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH., 2023).

10.1 Reflexe k tématu akulturace

Během života se mi¹³ dostalo možnosti cestovat a navštívit několik cizích zemí. Nepovažuji se za velkého cestovatele: Itálie, Chorvatsko, Portugalsko, Španělsko, Turecko, Rakousko, Polsko, Tunis, Ázerbájdžán, Maďarsko, USA, Malajsie, Japonsko. Ať už jsem v nich pobýval pár dní nebo několik týdnů v rámci služební cesty či dovolené, pokaždé se mi s železnou pravidelností zastesklo po domově a přišla mi na mysl neodbytná otázka: Dokázal bych tady žít? Měsíce, roky, po zbytek života? A se stejnou pravidelností jsem sám sobě odpověděl: Nedokázal. Taková radikální odpověď je samozřejmě do jisté míry pohodlnou volbou někoho, kdo naštěstí nebyl nikdy postaven před otázku života či smrti jako je tomu u lidí prchajících před válkou, politickým pronásledováním či perzekucí v jakékoli podobě. Snad právě proto se mi téma výzkumu expatriace v jejich různých podobách zdálo zajímavým. Porozumět důvodům, proč lidé v různých fázích života opouští svou rodnou zemi a začínají žít znovu a jinak, často ve velmi odlišných sociálních, ekonomických a kulturních podmínkách. Jaká je jejich motivace? S jakými potížemi se potýkají? Co ztratili a co našli v nové vlasti? Moje vlastní lpění na „domovské hroudě“ se tak stalo motivátorem výzkumu akulturace.

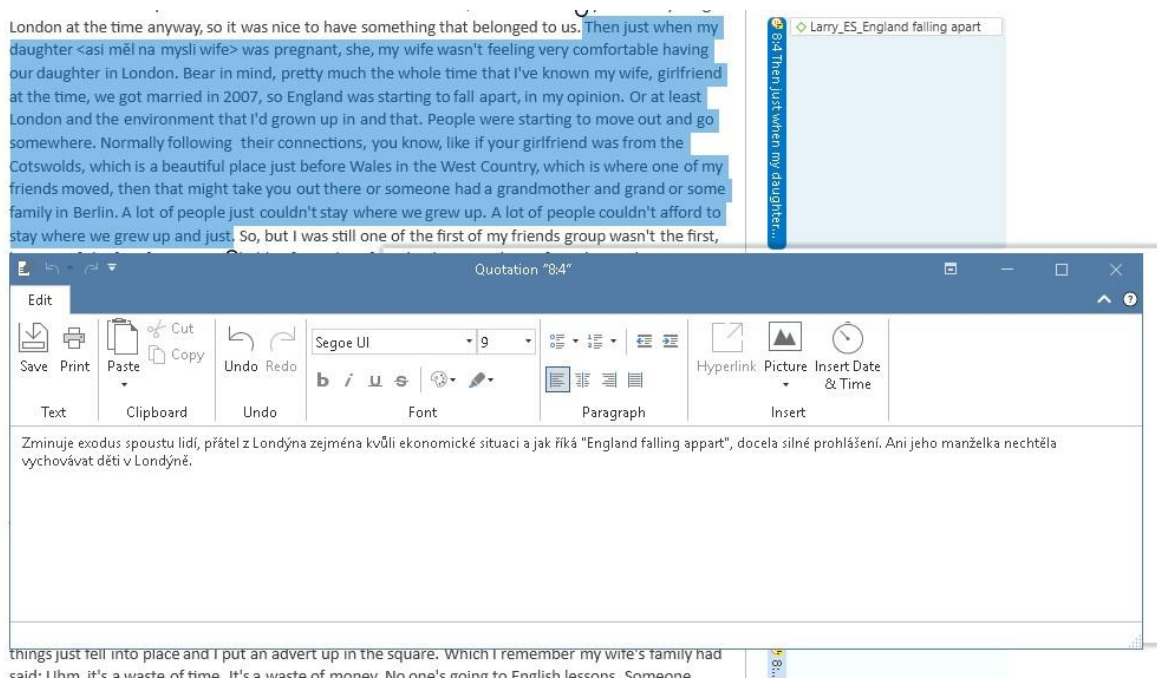
Jako součást reflexe jsme uskutečnili rozhovor výzkumníka sama se sebou formou techniky „prázdné židle“. Tento rozhovor jsme nahráli a opakovaně poslechli a podrobili introspekci.

¹³ V reflexivních poznámkách opouštíme autorský plurál, abychom zdůraznili jejich osobní povahu.

10.2 Opakované čtení, komentáře a poznámky

Jednotlivé přepisy jsme opakovaně četli a opatřovali komentáři a poznámkami. Tyto poznámky vycházejí z textu rozhovoru a mohou být deskriptivní, lingvistické a konceptuální. Příklad poznámky viz obr.8.

Obr. 8 Příklad komentáře rozhovoru v prostředí ATLAS.ti

10.3 Tvorba Experiential Statements

Dalším krokem je tvorba Experiential Statements (ES). Cílem tvorby ES je krystalizace a konsolidace myšlenek. Výzkumník pracuje více s vlastními poznámkami a komentáři, přestože má stále možnost reference v původním přepisu. Výsledné ES by měly redukovat množství a poznámek a reprezentovat vyšší míru abstrakce, nicméně stále by měly být zakotvené v individuálním případě (Smith et al., 2022). V prostředí ATLAS.ti jsme pro tvorbu ES využili tzv. kódy. Příklad seznamu ES konkrétního rozhovoru viz obr.9. V této souvislosti považujeme za vhodné zmínit, že ATLAS.ti je orientovaný spíše pro účely tematické analýzy a zakotvené teorie. Četnosti výskytů poznámek jsme nebrali v naší analýze v potaz.

Obr. 9 Kódy reprezentující experiential statements v prostředí ATLAS.ti

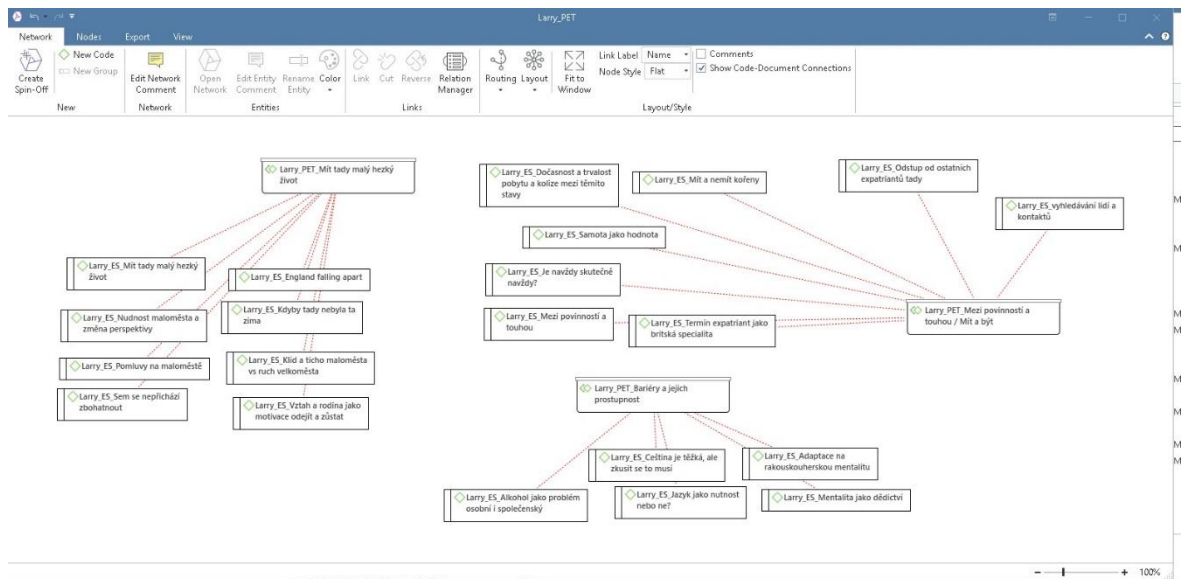
Larry_ES_

Name	Grounded	Density
◇ Larry_ES_Adaptace na rakouskouherskou mentalitu	1	0
◇ Larry_ES_Alkohol jako problém osobní i společenský	6	0
◇ Larry_ES_Ceština je těžká, ale zkusit se to musí	2	0
◇ Larry_ES_Dočasnost a trvalost pobytu a kolize mezi těmito stavy	3	0
◇ Larry_ES_England falling apart	4	0
◇ Larry_ES_Jazyk jako nutnost nebo ne?	2	0
◇ Larry_ES_Je navždy skutečně navždy?	1	0
◇ Larry_ES_Kdyby tady nebyla ta zima	1	0
◇ Larry_ES_Klid a ticho maloměsta vs ruch velkoměsta	5	0
◇ Larry_ES_Mentalita jako dědictví	1	0
◇ Larry_ES_Mezi povinností a touhou	1	0
◇ Larry_ES_Mít a nemít kořeny	2	0
◇ Larry_ES_Mít tady malý hezký život	3	0
◇ Larry_ES_Nudnost maloměsta a změna perspektivy	1	0
◇ Larry_ES_Odstup od ostatních expatriantů tady	4	0
◇ Larry_ES_Pomluvy na maloměstě	1	0
◇ Larry_ES_Samota jako hodnota	7	0
◇ Larry_ES_Sem se nepřichází zbohatnout	1	0
◇ Larry_ES_Termín expatriant jako britská specialita	2	0
◇ Larry_ES_vyhledávání lidí a kontaktů	3	0
◇ Larry_ES_Vztah a rodina jako motivace odejít a zůstat	9	0

10.4 Hledání spojení mezi ES a tvorba Personal Experiential Themes

Cílem tvorby Personal Experiential Themes (PET) je konsolidace ES do vyšších abstraktních celků, které jsou stále ukotveny v individuálním případě. V této fázi je možné s jednotlivými ES pracovat takřkájíc fyzicky tzn. rozstříhat je na jednotlivé kousky papíru. My jsme nadále pracovali s program ATLAS.ti a využili jsme funkcionality tzv. networks, která umožňuje s jednotlivými kódy (v našem případě jednotlivými ES) pracovat vizuálně a přesouvat je na obrazovce. Jednotlivé ES jsme opakovaně přeskupovali a snažili se najít mezi nimi souvislosti. Shluky a trsy ES jsme výstižně pojmenovali, čímž vzniklo několik PET pro každý rozhovor viz obr.10.

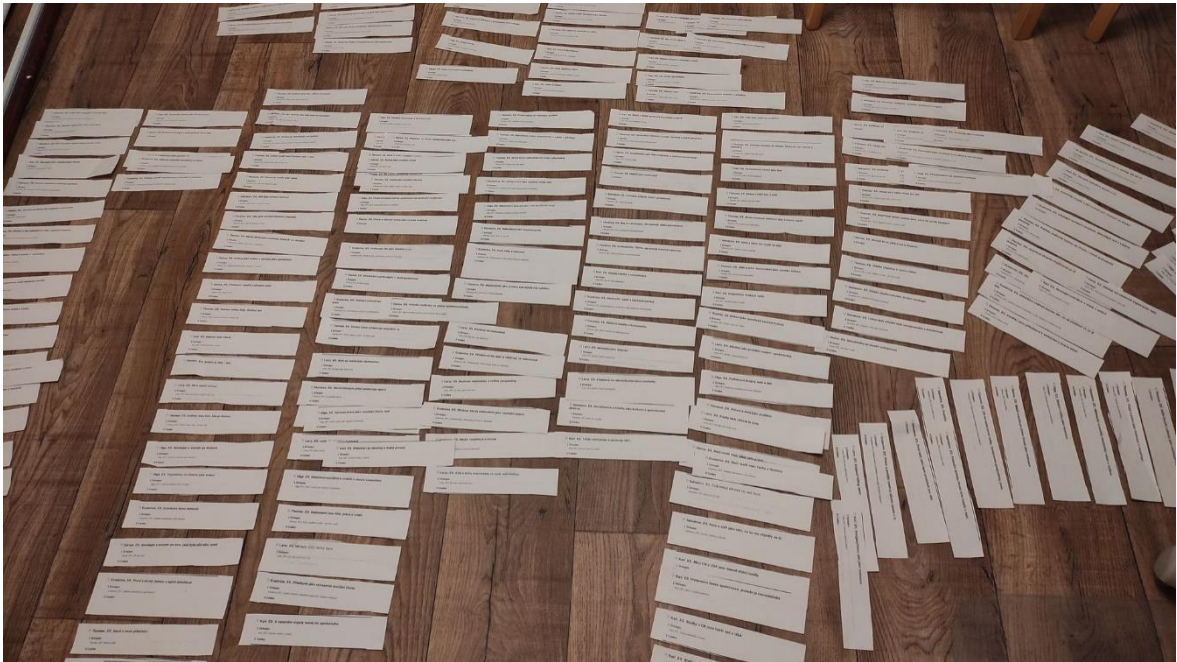
Obr. č.10 Shlukování ES a tvorba PET v prostředí ATLAS.ti

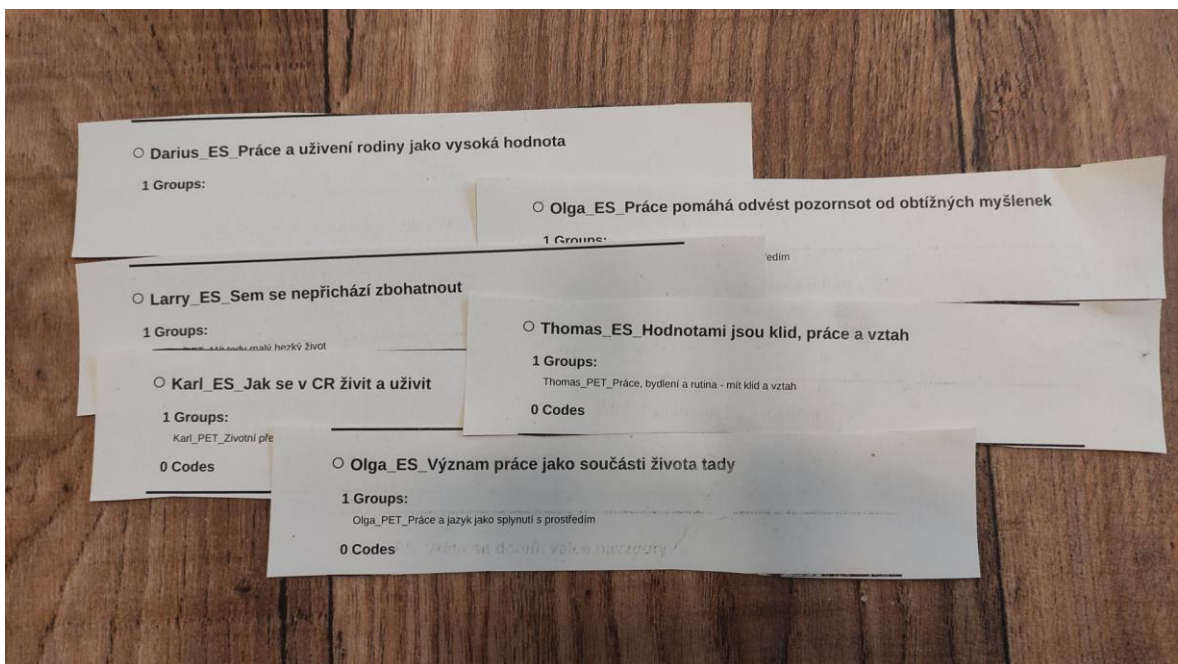
10.5 Tvorba Group Experiential Themes

Předchozí kroky jsme opakovali pro všech osm rozhovorů. Výsledkem bylo 34 PETs, které byly v prostředí ATLAS.ti reprezentovány jako tzv. group codes. Závěrečným krokem analýzy byla tvorba Group Experiential Themes (GET). Ty posunuly analýzu na další úroveň abstrakce a reprezentují propojení a tematizaci skupin PET napříč rozhovory. Technicky jsme opět využili možnost vizualizace v rámci funkce Networks v prostředí ATLAS.ti. V tomto okamžiku jsme pro kontrolu našeho postupu jako doplňkovou metodu zvolili návrat na úroveň jednotlivých SE, které jsme vytiskli a rozstříhali na jednotlivé části. Znovu jsme se vraceli k jednotlivým SE (hermeneutický kruh) a vytvářeli tematické skupiny tentokrát ne na úrovni jednotlivých případů, ale napříč. Viz obr.11 a 12.

Obr č.11 Práce s papírovými ES

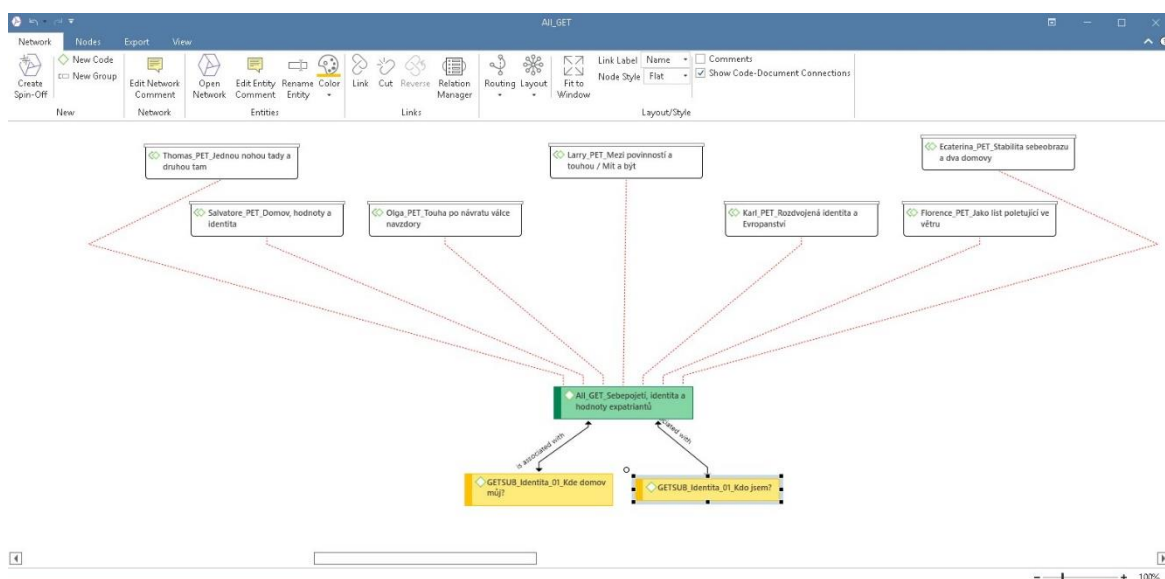

Obr č.12 Příklad seskupených ES

Tímto způsobem vznikly čtyři Group Experiential Themes a pro každé z nich jsme definovali další podtémata. Kombinací ES a PET jsme validovali tvorbu GET a zároveň jsme byli schopni rozvinout GET na úroveň podtémat. Příklad jednoho GET (zeleně) a dvou podtémat (žlutě) viz obr.13.

Obr. č.13 Příklad GET v prostředí ATLAS.ti

10.6 Přehled GET a souvisejících podtémat

V následující tabulce uvádíme přehled GET a jednotlivých podtémat. Jejich interpretace je předmětem kapitoly [Interpretace](#).

VÝZNAM BLÍZKÝCH VZTAHŮ

- Láska a vztah jako důvod expatriace
- Partner a rodina v nové zemi
- Přátelství a komunita

AKULTURAČNÍ BARIÉRY A JEJICH PŘEKONÁVÁNÍ

- Jazyk jako brána
- Generační rozdíly a dědictví minulosti
- Život na maloměstě

MÍT MALÝ HEZKÝ ŽIVOT

- Adaptace jako boj
- Práce a obživa

SEBEPOJETÍ, IDENTITA A HODNOTY EXPATRIANTŮ

- Kde domov můj?
- Kdo jsem?

Tato čtyři vyvstanuvší témata a související podtémata jsou zároveň stručnou odpovědí na hlavní výzkumnou otázku **O1: Jak cizinci na maloměstě přemýšlí o své adaptační zkušenosti?** Vzhledem k tomu, že se stále pohybujeme v rámci IPA je pro čtenáře hledajícího hlubší odpověď nezbytné, aby se ponořil do následujících analytických kapitol, které poskytují komplexní obraz v souladu s gestaltickým krédem, že *celek je více než součet jednotlivých částí*. Narativní mezistupeň mezi seznamem témat a detailní interpretací nalezne čtenář v kapitole [Souhrn](#).

Poněkud konkrétnější můžeme být u dvou podotázek, které jsme si stanovili. Přestože je i u nich je možné nalézt odpovědi napříč analýzou, poskytujeme v následujících odstavcích určitý tematický rámec či interpretační klíč, který propojuje účastnickou perspektivu a naše chápání této perspektivy.

O1.a: Co usnadňuje nebo ztěžuje adaptaci na život v ČR?

V rozhovorech jsme se vyhýbali polarizujícím otázkám po *dobrém a špatném*. Přesto lze některé okolnosti adaptační či akulturační zkušenosti cizinců hodnotit jako usnadňující a jiné jako ztěžující. Mezi podpůrné se řadí jednoznačně sociální vazby. V první řadě se jedná o nejbližší rodinu a děti. V některých případech jsou důležité také kontakty s přáteli bez ohledu na jejich národnost. Významné jsou také jazykové kompetence, přestože ne tolik, jak by se mohlo zdát intuitivně nebo na základě literatury. Mezi okolnosti ztěžující adaptaci patří (kromě poněkud ambivalentní jazykové ne/znalosti) zejména určitá rezervovanost na straně české populace, především té starší. To může být dáno neznalostí druhého jazyka (především angličtiny), ale také určitou nedůvěřivostí k cizincům. Kontakt s velkou částí české populace je tak zprostředkován zejména skrze generaci mladší, která pochopitelně v mnoha případech reprezentuje jiné postoje a hodnoty. Hlubší analýzu této otázky nabízí analýza témat „Význam blízkých vztahů“ a „Akulturační bariéry a jejich překonávání“.

O1.b: Jakým způsobem adaptace na život v ČR změnila u cizinců vnímání sebe sama?

Tato otázka se dotýká témat souvisejících se sebepojetím a identitou expatriantů. Ukázalo se, že vnímání sebe sama v akademických termínech expatriant, imigrant nebo uprchlík je pro účastníky méně důležité. Důležitější je téma sebe sama jako člověka a vnímání vlastních kořenů. Zjistili jsme, že někteří z respondentů mají kořeny symbolické (v zemi původu) a osobní v ČR. Tito účastníci o sobě hovoří v terminologii určité osobnostní

„nezměny“ a vnímají sebe sama jako stejné před i po expatriaci. Tento stabilní sebeobraz se projevuje zejména v případech, kdy i další životní okolnosti vykazují stabilitu – především kvalitní rodinné a další sociální vztahy a smysluplná práce. U některých účastníků bylo možné pozorovat určité obrácení se dovnitř, introspekci a přehodnocování dosavadního života – jednalo se o dva respondenty, kteří procházeli manželskou krizí. A konečně dva účastníci dávali přehodnocení vlastních hodnot, vnímání svých životních úspěchů a neúspěchů, splnění či nesplnění vlastních plánů a snů a vnímání sebe sama do přímé souvislosti s expatriací a životem v ČR. Více k tomuto tématu lze najít v interpretacích jednotlivých případů a tématu „Sebepojetí, identita a hodnoty expatriantů“.

11 INTERPRETACE

Analýza a zejména interpretace jsou vyvrcholením badatelovy práce v přístupu IPA. Smith (2004) ukládá výzkumníkovi za povinnost jít takřikajíc „(...) za text na více interpretativní a psychologickou úroveň.“ (s. 44). Přijímáme pohled respondenta s důvěrou, zároveň ho mnohdy překračujeme a ptáme se, co je za ním (Pringle et al., 2011). Neustále máme na zřeteli hermeneutické zakotvení IPA a propojujeme detaily s celkovým obrazem jak na úrovni účastníka, tak výzkumníka (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

V následujících kapitolách prezentujeme naše zjištění jak z pohledu jednotlivých účastníků, tak z perspektivy témat. Tento způsob vyprávění charakterizuje dle Koutné (2013) dobrou IPA analýzu. V některých částech poskytujeme čtenáři reflexi výzkumníka, která zprostředkovává osobní postoj a porozumění a intimnější sepětí s interpretací (Finlay, 2009). Jednotlivé účastníky z důvodu zachování anonymity identifikujeme vymyšlenými křestními jmény, která do určité míry odrážejí jejich národnost.

11.1 Případové interpretace

Úvodem každé případové interpretace je seznam Personal Experiential Themes každého účastníka. Tento seznam uvádíme především pro dokreslení a z důvodu transparentnosti výzkumného procesu. Ne každé PET je stejně významné a narativní interpretace je založena na našem osobním vhledu. Bylo také nutné zohlednit omezení dané délkou textu a udržet čtivost.

Tři z účastníků výzkumu znám poměrně dlouho, v řádu let. Nestýkáme se pravidelně a náš vztah bych popsal slovem „známost“ spíše než „kamarádství“ nebo „přátelství“. Pokládám nicméně za důležité tento fakt zreflektovat. S žádným z nich jsem během let v zásadě o jejich zkušenostech s adaptací na život tady nemluvil. V některých případech pro mě sdílení jejich zkušenosti bylo překvapivým a poučným. Vedení rozhovoru bylo do určité míry snadnější díky tomu, že jsme se znali už dříve. V každém případě oceňuji jejich důvěru, se kterou k rozhovoru se mnou přistoupili.

Dva z účastníků zároveň k rozhovoru přistoupili dle vlastních slov jako k terapeutické zkušenosti s budoucím psychologem. Tento fakt jsem nijak nekomentoval. Zároveň jsem se důsledně vyvaroval jakékoli otevřené terapeutizaci účastníka nebo nahlas pronesené osobní interpretaci sdíleného během rozhovoru. Skutečnost, že jsem si o sdíleném „něco“ myslel i v termínech psychologických pokládám za přirozené. Stejně jako fakt, že

jsem se svoje prekoncepce a interpretace snažil v maximální možné míře „uzávorkovat“ a být s dotyčným na lidské rovině především jako posluchač.

11.1.1 Karl

PETs

- Význam rodiny a vztahů
- Hledání rovnováhy a spokojenosti
- Jaká je česká společnost
- Rozdvojená identita a Evropanství
- Životní překážky a stresy

Karl je Američan, který žije v České republice 17 let. S manželkou se seznámil během studií v Evropě. Po svatbě žili 10 let v USA. Rozhodnutí přestěhovat se do ČR vzniklo jako kombinace tehdejší nezaměstnanosti obou a zároveň potřeba manželky, aby děti mluvily česky. Jak říká, bez manželky a dětí by to tady nezvládl. Manželku považuje za nejdůležitější osobu ve svém životě. Její desetiletá zkušenost s životem v USA a empatie bývalé expatriantky pomohly vcítit se do jeho situace a problémů s životem v ČR. Pospolitost českých rodin Karl oceňuje a uvádí ji v kontrastu s americkým způsobem života.

Moje rodina, moje manželka, moje děti. Bez nich bych to tady nezvládl. Nikdy bych to tady nezvládl, nebýt mé ženy.

Důležitým tématem, které prostupuje celým rozhovorem, je vnímání jeho života tady jako boje. Tento zápas se odehrává na více frontách. Jako velmi problematické vidí zejména jednání s úřady a cizineckou policií, která „*absolutně nemluví anglicky*“. V tomto ohledu se i po tolika letech tady cítí stále závislý na své manželce a dětech.

Každý den je zápas. Protože nemluvím česky a každý den musím někam jít a komunikovat. A každý den mi někdo nerozumí.

Další problematickou oblastí je vztah s manželčinou rodinou zejména tchánem. Vidí zásadní souvislost s mezigenerační propastí, jazykovou bariérou a také něčím, co nazývá totalitní mentalitou a dědictvím socialismu. Téma totality v Československu jej zajímá do té míry, že jeho studium uvádí jako koníčka.

Tvrdím, že čím dále se posuneme od komunismu a mentality s ním spojené, tím lepší život v České republice bude.

Karl se cítí být imigrantem. Tuto identitu uvádí jako jediný z účastníků výzkumu. O imigraci mluví jako o traumatizující události nebo procesu. Přestože hovoří v zobecňujícím kontextu, je patrné, že toto vnímání vychází z jeho vlastní zkušenosti. O svém imigrantství hovoří s hrdostí, která má patrně zdroj v kulturním chápání USA jako národa imigrantů. Už se necítí být Američanem, ale zároveň říká, že není ani Čechem. Není mu umožněno stát se občanem ČR, alespoň zatím ne. Rád by jim byl. Uvádí některé praktické důvody, ale je zřejmé, že občanství pro něj má symbolickou hodnotu.

Asi před deseti lety mi profesorka literatury z ČR řekla: Karle, imigrace je trauma. A já jsem pochopil, že má absolutně pravdu. (...) A trvá léta překonat jej.

Být imigrantem znamená zůstat a cítit, že jsem zůstal dostatečně dlouho, abych si zasloužil tento status. Kdokoli může být expat.

Myslím, že když jsi občan ČR, lidé se k tobě chovají lépe než když jím nejsi. Možná, že to není pravda, ale myslím, že mít pas ČR, by nějak udělalo můj život lepším. Jo, absolutně, udělám to.

Z Karlova vyprávění vystupuje určitá polarizace. Ta se projevuje obsahově, ale také jazykově užíváním obrátů jako „absolutně“, „vždycky“, „všichni“ apod. Zároveň je v jeho hlase velké přesvědčení a důraz. Má pocit nevítanosti v České republice a výrazně vnímá odstup lidí a zároveň říká, že tady dostal, co mu jeho země nedala. Uvědomuje si, že se jedná zejména o problém jazykové bariéry na jeho straně. Zároveň se jedná na straně českých lidí o generační propast – mladé vidí jako úplně v pohodě, staré naopak. Je patrný také „pohyb od lidí“ a určitá selektivita v sociálních kontaktech. Karl se tak stává zároveň obětí a tvůrcem propasti, která vznikla mezi ním a společností.

Je velký rozdíl mezi starší a mladší generací. Cítím, že mladší generace mě podporuje a jsou šťastní, že jsem tady. A rádi se mnou komunikují. Starší generace absolutně ne. Starší generace je xenofobní. Vím, že je to stereotypizace, a že existují výjimky. Ale všeobecně mě starší generace nemá ráda.

Když jdu do kostela, lidé na mě civí a soudí mě, neustále se na mě dívají, co dělám, jestli odříkávám s nimi modlitbu, jestli zpívám. Jsem neustále na očích. Když už mám jít do kostela, tak raději někam, kde mě neznají.

Je zjevné, že otázka imigrace a expatriace je pro něj velmi důležitá a má takřikajíc „načteno“: kreslí adaptační U-křivku a uvádí, že se nachází ve fázi hledání rovnováhy a spokojenosti, zmiňuje také několik literárních příkladů. Karl je tak neustále v jakémsi mezistavu, ani Američan, ani Čech. Vytvořil si alternativní identitu a identifikuje se jako Evropan, což do jisté míry kompenzuje určitou vykořeněnost. Má stále vizi lepší budoucnosti a optimistického přístupu k životu, ale neříká, jak tato lepší budoucnost vypadá a jak k ní přispěje on sám. Nelze se ubránit pocitu smířenosti, až pasivity. Zároveň cituje svůj oblíbený český reklamní slogan: „Život je hořký“.

11.1.2 Larry

PETs

- Mít tady malý hezký život
- Bariéry a jejich prostupnost
- Mezi povinností a touhou / Mít a být

Larry je pětáctýřicetiletý Angličan, který se do ČR přistěhoval se svou českou manželkou před 14 lety. Uvádí, že jejich původní plán byl spíše dočasný, resp. nechávali si otevřených více možností. Říká, že v Anglii měl klidný a zabezpečený život. Rozhodnutí žít v ČR vnímá jako společné jeho a manželky, zároveň se zdá jakoby se jim to tak nějak „přihodilo“. Kromě rodinných důvodů zmiňuje také proměnu Anglie v tehdejší době. Jeho cílem bylo „(...) mít tady malý hezký život.“

Manželka byla těhotná a necítila se komfortně s myšlenkou mít dítě v Londýně. (...) A v té době se podle mě Anglie začala rozpadat. Nebo aspoň Londýn a prostředí, ve kterém jsem vyrostl. Lidi se začali stěhovat pryč a odcházet.

Malé město ve srovnání s velkým může být trochu nudné pro mladého muže. Není tu moc příležitostí, pracovních, ani pro zábavu a zážitky. Ale všechno tohle se změní na pozitivní, jakmile máš dítě. Nudné se stane bezpečným.

Larry je velmi rodinně založený člověk a celým vyprávěním prostupuje určitá hořkost a zároveň odhodlání v souvislosti s jeho současnými manželskými problémy. Díky nim jako by začal přehodnocovat svůj životní styl a také více řešit otázku své budoucnosti v ČR. Momentálně se cítí být trochu v pasti. Na jedné straně vnímá svou lásku k dětem a závazky vůči nim. Zároveň není zcela jasné, co je na té „druhé“ straně, jak by jeho život mohl vypadat a nakolik jsou některé bariéry prostupné.

Vězení je možná příliš silné slovo. Ale svým způsobem v chycený v pasti, trošku, trošku.

Vůbec změna jako podprahové téma prostupuje celým rozhovorem. V minulosti pro něho byla důležitá komunita expatriantů, zejména anglických, ale poslední dobou se s nimi stýká čím dál méně. Jedním z důvodů je touha po samotě, přestože se sám považuje za člověka společenského. Dalším důvodem je potřeba odstupu od toho, co nazývá „*pijáckou kulturou*“. Tu sice považuje za společenský problém, ale zároveň dodává, že v tomto ohledu mají k sobě Češi a Angličané velmi blízko.

Určitě bylo uklidňující vědět, že je nás tady pár dalších [expatů]. Jak jsem říkal, nevidáme už tak často, nepotřebuju to. Ale víme o sobě. Všichni to tak máme.

Možná už jsem strávil až moc času sám, protože jedním z největších koníčků tady pro spoustu lidí je pít. A já jsem si to taky vyzkoušel. A není to pro mě ta nejlepší věc. Je to těžké, cítím...je to těžké. Když nepiješ, nejsi společenský. Vlastně celá ta kultura tady...možná další téma života tady.

Na otázku po kořenech uvádí, že to pro něj bylo důležité. Zároveň se zdá, že o nich dříve, rozuměj během manželství, které mu dávalo pocit kořenů a identity, neuvažoval, ale v souvislosti s vztahovými problémy toto téma nabralo na důležitosti. Zmiňuje určitou vykořeněnost jako sdílenou generační zkušenost; většina z jeho rodiny a předků odešla z Anglie. Zároveň cítí určitou závist vůči lidem, kteří je mají a vědí o nich. Přál by si, aby jeho děti měly kořeny tady. On sám se cítí být expatriantem. Tuto identitu dokonce chápe jako anglickou specialitu do té míry, že ji spojuje s anglicky mluvícími lidmi (ale nikoli Američany). Při hlubším rozboru se od termínu expatriant distancuje, protože mu asociuje spojení s určitou komunitou – a on se necítí být její součástí.

Kamarád má písemné záznamy o jeho rodině, které se datují v tom městě už víc než 1100 let. A to ani není nejstarší rodina ve městě. A trochu mu to závidím, abych byl upřímný. Oh, bože. Ten člověk ví, kdo je. Skutečně ví. Ale to nedokážeš vynalézt. Nemám to. Nepláču kvůli tomu. Ale bylo by to pěkné. Jsem rád, že moje děti nějaké kořeny mají.

Larry hledá svou novou identitu. Ztráta identity manžela otevřela potřebu zjistit, kdo vlastně je a kým by chtěl stát. Snaží se podstoupit od svého života a podívat se sám na sebe z jiné perspektivy. Sám tvrdí, že si místo, kde aktuálně žije, oblíbil natolik, že už tady zůstane navždy. Není ale jasné, nakolik je tak definitivní tvrzení motivované potřebou zůstat na blízku dětem. Určitá fluidita v minulých rozhodnutích a pohrávání si s myšlenkou života někde v teple a střídáním míst pobytu, až děti odrostou, představuje existenciální konflikt mezi „mít a být“; mezi povinnostmi k dětem a touze po „novém“ Larrym.

Dej mi pár let, než bude moje dcera starší. Pořád mě potřebuje. Ale zvykne si na fakt, že taťka občas zmizí do Španělska. Na pár měsíců tu a tam a možná na déle v budoucnosti. Ale nechci žít ve Španělsku. Myslím, že zůstanu tady. Kdo ví.

11.1.3 Thomas

PETs

- Jednou nohou tady a druhou tam
- Nejsme zase tolik odlišní
- Někam patřit
- Práce, bydlení a rutina – mít klid a vztah

Thomas je bodrý padesátník, který v ČR žije 10 let. Jako důvod uvádí jednoznačně svoji českou partnerku, kterou potkal v Anglii. Je bytostně přesvědčený, že většina expatriantů, zejména z britských ostrovů, je tady (míněno tady v tomto městě) kvůli svým partnerům. Tvrzení vyznívá téměř tak, že nebýt partnerů, nikdo z anglických expatriantů by o životě tady neuvažoval. Zároveň v tomto tvrzení není negativní podtón, je to spíše anglické „suché“ konstatování faktu. Thomas vůbec ztělesňuje ve svém chování některé stereotypy Angličana – od britského manýrování, přes suchý anglický humor, až po pověstný anglický klid.

Když se podíváš, když mluvíš s kterýmkoli expatem tady, jsme tady všichni z jediného důvodu. A to je český partner nebo partnerka. Neexistuje jediný případ, ve kterém by to tak nebylo. No možná jeden jsem zažil.

O své adaptaci na život tady hovoří s velkou lehkostí, jako by se jednalo o nejpřirozenější věc na světě. V zásadě nevidí rozdíl mezi Čechy a Angličany; domnívá se, že jsme si velmi podobní. Z fenomenologické pozice lze připustit, že Thomas svůj svět takto vnímá, zároveň se nelze ubránit dojmu, že se jedná o určitou strategii či „normalizaci“, tak aby konvergovala s pocitem snadné adaptace na novou kulturu. Z popisu jeho adaptace na život tady je patrné určité rutinérství – slovo rutina použil v rozhovoru opakovaně.

Takže pro mě je to nakonec o tom, najít práci, nějaký druh domova a dostat se do pravidelné rutiny.

Bezstarostnost jako přístup k životu je patrná už z jeho popisu okolností stěhování do ČR. Zároveň lze vnímat sebevědomí nebo sebeúčinnost jako osobnostní rys. O počátcích života tady hovoří v termínech experimentu a dočasnosti.

Než jsme se sem přestěhovali, neudělal jsem si žádný „domácí úkol“. Věděl jsem, že finančně si nemusím dělat starosti, když jsem sem přišel. Byl to tak trochu experiment. Řekl jsem si, že jakmile se sem přestěhujeme formálně, tak si začnu hledat práci.

Jazykovou bariéru považuje za překážku, ale spíše ve vyřizování běžných záležitostí. V tomto ohledu se pořád cítí být závislý na partnerce. Zároveň připouští, že jeho sociální okruh tvoří zejména britská komunita ve městě a okolí, se kterou se setkává nejméně jednou za dva týdny. Omezení přátel na krajany a ostatní lidi hovořící anglicky například v zaměstnání, tak v podstatě inhibuje jeho potřebu naučit se češtinu aktivně používat.

Mám tady expatovskou komunitu kolem sebe, takže nepotřebuju mluvit česky. A práce je taký celá v angličtině.

Udržováním kontaktů s expatrianty tady a využíváním technologií pro kontakt s přáteli v Anglii, tak Thomas zůstává rozkročený mezi novým a starým domovem. To je patrné i z jeho vnímání slova „kořeny“. Ty ztotožňuje s domovem tady a zároveň se svým původem v Anglii. Existence dvojích kořenů (osobních a symbolických) Thomas nevnímá jako problém.

Kořeny jsou důležité. Když přijdu domů, tam mám teď svoje kořeny. Ale tak to má kdokoli. Myslím, všichni.

Vím, kde jsou moje kořeny v Anglii, ale moje osobní kořeny jsou teď tady.

Dualita je patrná i ve vnímání tradic jako součásti kultury. Thomas sice chce žít podle českých tradic a nepřináší sem svoje tradice (spíše by se dalo chápat, že je ostatním nevnučuje). Zároveň připouští, že například Vánoce slaví takřikajíc „pod obojím“.

Jsem tady, abych žil v Česku a podle českých tradic. Už jsme to ale párkrát udělali, ale nikomu to nevnučujeme. (...) Máme kapra a bramborový salát 24., ale taky krocana a smažené brambory 25. podle britské tradice.

Lehkost, s jakou hovoří o svém životě tady, by mohla evokovat představu dobré integrace. V Thomasově případě by se spíše dalo hovořit o formě dobrovolné separace, nikoliv ve formě úplného odmítnutí hostitelské kultury, ale v selektivním výběru vyhovujících kulturních prvků. Bariéra, kterou kolem sebe vystavěl, je do určité míry prostupná zvenčí, ale Thomas ji aktivně nepřekračuje. Určité zúžení kulturního prostoru spolu s vnímáním sebe sama jako stabilní osobnosti a člověka, kterého expatriční zkušenost nezměnila, tak vytváří obraz člověka, který je tady i tam, všude a nikde. Thomas tak chápe a žije svoji identitu expatrianta jako někoho, kdo odchází na dobu určitou a občas už zůstane navždy.

Jako člověk? Nemyslím, že jsem se moc změnil, abych byl upřímný. Nemyslím, že jsem se změnil.

Jsem nohama jak v Anglii tak v Česku. A takhle vnímám domov.

Anglie tam vždycky pro mě bude. Pro partnerku by to bylo složitější kvůli Brexitu. (...) Mohl bych se vrátit do Anglie. Ale neplánuju to.

11.1.4 Florence

PETs

- Vztah jako důvod k expatriaci a zdroj problémů
- Co pomáhá sžít se

- Nechci akceptovat neakceptovatelné
- Rozlehlost a nicota maloměsta
- Jako list poletující ve větru

Florence pochází z Itálie, ale už více než 20 let pobývá mimo svou vlast. Kromě ČR žila dlouhodobě v Rakousku. Momentálně tady žije 18 měsíců, je to už její druhý pobyt v ČR. Celým rozhovorem prostupuje téma momentální psychické nepohody, tíhy až krize, kterou poslední dobou řeší v rámci psychoterapie. Florence působí jako sebevědomá, aktivní žena. Její jednotlivé epizody expatriace byly nicméně orientovány zejména s ohledem na manžela, jeho práci, a jeho „pocit bezpečí“. Životní kompromisy, které už nechce akceptovat, ji provázejí už od počátku manželství.

Rozhodla jsem se přestěhovat do Prahy za ním. Pak jsem otěhotněla a on se vydělil. Zjistil, že nechce už dál žít v Praze, tak jsme se přestěhovali na Moravu. A já jsem z toho nebyla šťastná. Takže po Moravě jsme se rozhodli pro kompromis. On je z ČR, já jsem z Itálie. Takže Rakousko jako kompromis.

Přestože to nebylo vyřčeno explicitně, posledních 20 let Florencina života skutečně působí jako expatriace v původním významu slova – jako vyhnanství. Vyhnanství vynucené nikoli politickými nebo existenčními okolnostmi, ale jako forma kompromisu mezi potřebami svými a potřebami rodiny, zejména manžela. Zároveň jako vyhnanství nejen ve fyzickém slova smyslu, ale také jako vyhnanství psychické. Jak vyřešit takové dilema? Jak Florence sama uvádí, začala docházet na terapii. Nápomocný je kontakt s blízkými přítelkyněmi, který je poslední dobou daleko intenzivnější. Florence připouští, že dřív jí stačily její knihy a hory a byla spokojená sama se sebou. Obrannou strategií může být určitá forma regrese do let dospívání např. vyhledáváním alternativní hudební kultury, která funguje zároveň jako protipól kultury „vyšší“ např. divadla nebo opery, které Florence miluje. Nicméně zásadním v procesu uzdravování je rozhodnutí vrátit se domů.

Kdybych nebyla vdaná, nebyla bych v této situaci. Ale v téhle situaci, teď...chci...věřím, že můžeme zůstat spolu, ale ne tady.

Celá situace působí dojmem procesu loučení s dosavadním životem tady a přede hry k zásadnímu kroku – návratu domů. Zároveň je patrná nejistota. Rozhovorem jazykově prostupuje časté opakování vět, jejich částí a klíčových slov. Florence nepřesvědčuje jenom

výzkumníka, ale především ujišťuje sama sebe, že její rozhodnutí je správné. Je patrné, že téma síly hraje v jejím životě důležitou roli.

Možná, že jsem se vrátila psychologicky do dospívání, vynesla jsem na povrch nějaké věci, nějakou emocionální závislost, kterou jsem měla v minulosti. A teď se uzdravuju. Možná to bude lepší. Možná. Možná. Možná najdu sama sebe silnější.

Během rozhovoru přišel domů Florencin syn. Když jsme se seznamovali a podali si ruce, komentoval jsem situaci ve smyslu, že má silný stisk. Florence okamžitě reagovala poznámkou: He has to be strong / Musí být silný. Tato situace na mě silně zapůsobila.

Ale jaká bude Itálie po 20 letech jako domov a nejen jako místo pro krátké návraty? Budou Alpy, teplo a vlastní jazyk stačit k tomu, aby Florence našla sebe sama, aby, jak říká, nebyla „*listem poletujícím ve větru*“? Hledání vlastních kořenů se tak stává dobrodružstvím znovuobjevování a redefinice sama sebe, návratu k sobě samé, úniku z pasti ke svobodě, autenticitě a smíření se sebou.

Necítím, že mám kořeny. Teď je nemám, ale skutečně se cítím jako rostlina, jako list poletující ve větru. Cítím se zcela neusazená. (...) Nikdy jsem neplánovala návrat do Itálie. Nikdy. Myslela jsem, že se vrátíme až v důchodu. Ale teď, když je situace těžká, vracím se do Itálie. Možná, že kořeny jsou, konec konců, tam kde jsi se narodila a vyrostla. Když jdou věci špatně, myslím, že lidi se obvykle vracejí do své země.

Je patrná víra v záchranu manželství, otázkou je, zda bude její vztah dostatečně silný, aby ustál potřebu její vlastní individuace. Florence si uvědomuje, že návrat domů a vlastní proměna nemusí být ze strany partnera akceptovány. Stejnou zkouškou, kterou si sama opakovaně prošla, bude muset projít tentokrát její manžel.

V neutrální zemi se chováš jistým způsobem, ale když se vrátíš do své vlastní, vrátíš se taky k určitým vzorcům, přestože si to neuvědomuješ. A pro druhého partnera je těžké akceptovat určité věci.

Expatriace obklopuje Florence nejen jako vnější faktor určující běžný život, práci a kariéru, ale zároveň jako významná součást ovlivňující celý rodinný systém, a především otázku vlastního sebepojetí a hodnot. Hledání kořenů a domova se stává hledáním odpovědi na základní existenciální otázky po lidském bytí a šťastném životě.

Domov je, vím to, je uvnitř. Samozřejmě místo, kde jsi, svým způsobem pomáhá. Domov je mír uvnitř. Domov jsem já sama. Kdekoli jsi, jakékoli jsou okolnosti, kterými procházíš, návrat sama k sobě a pocitu míru uvnitř, pak jsi doma.

Mým cílem je teď svoboda. (...) Chci mít svůj vlastní život a mou vlastní spokojenost.

11.1.5 Ecaterina

PETs

- Kvalitní rodinné a přátelské vztahy jako facilitátor adaptace
- Přívětivost lidí a další atributy života na maloměstě
- Jazyková bariéra a očekávání vs žitá skutečnost ohledně jazyka
- Stabilita sebeobrazu a dva domovy
- Stereotypizace cizinců vs individuální zkušenost s nimi

Devětatřicetiletá Ecaterina pochází z Rumunska a v ČR žije 10 let. Původní motivací pro stěhování byla pracovní příležitost. V jiném českém městě, kde dříve žila, potkala svého manžela, se kterým se přestěhovala sem. Za nejdůležitější faktor, který jí pomohl usadit se tady, považuje svého manžela, ale také širší rodinu, kterou přijala za vlastní a oni jí oplatili stejnou mincí. Kromě rodiny jí pomohlo nalezení úzkého kruhu přítelkyň, se kterými se občas setkává. Rodinu považuje za důležitější než vlastní kořeny.

Chovám se k nim jako k vlastní rodině. Jo, máme dobré vztahy. Chovají se ke mně velmi pěkně. Nepovažují mě za někoho zvenčí.

Pro mě je to víc otázka mé rodiny než kořenů. Jasně, je pravda, že jsem se narodila v Rumunsku. Ale kdyby se tam věci nějak pokazily, nevadilo by mi vzít rodinu a odejít pryč. Kořeny jsou důležité, ale nelpím na nich.

Ecaterina si myslí si, že se nezměnila, že ji expatriace nezměnila. Zajímavým jazykovým obratem je věta „*Nechci se změnit.*“, kterou jako by zároveň říkala „*Nechci nic změnit.*“ ve smyslu současného života. Ecaterině nechybí Rumunsko *per se*, významná je rodina jako širší systém, do kterého patří ona, manžel, děti a rodina tady a tam. Tento systém sice překračuje hranice geografické i kulturní, ale funguje jako prostor stability a jistoty v životě. Zároveň je patrné určité opatrné balancování, když přemýšlí o životě tady a tam.

Nemůžu říct, že by se mi tady nelíbilo, protože se mi tady líbí. Je tady hezky. Je tady velice hezky. Je to jenom...když vyrůstáš v jedné zemi, jsi k ní vždycky nějak připoutaný. I když jsou tam nějaké věci...docela špatné.

Někdy mi krajani chybí. Vlastně, ne, ne, nechybí. Ale v minulosti mi občas chybělo mluvit rumunsky. Ale teď mluvím s holkama. Takže teď už mi to tolik nechybí. Ale chybělo mi to.

Ze začátku měla Ecaterina pocit jisté nepatřičnosti v novém prostředí, jak říká, cítila se jako „podivín“. Přestože považuje Čechy a Rumuny za stejné, zpočátku cítila určitý odstup.

Na začátku ode mě všichni utíkali, protože jsem cizinka. Možná to bylo tím, že tady v minulosti nebyli žádní cizinci. Teď je to jiné. Všichni se usmívají. Když jsem sem přišla před deseti lety, lidi vypadali jako..."Ona je cizinka. Utíkejme!"

Je otázkou, zda jsme skutečně jako společnost prošli pozitivním vývojem, jak to Ecaterina vnímá. Mohlo by se také říct, že spíše se přizpůsobila ona a jistou míru xenofobie považuje za přijatelnou.

Mám kamarádku. Jo, ona je proti cizincům, ale mě má ráda.

Mám ráda české lidi. (...) Přestože někteří z nich jsou proti cizincům, stejně je mám ráda.

Ecaterina se nepovažuje za expatriantku, tento výraz jí nepřipadá přiléhavý. Mluví o sobě jako o „*integrované cizince*“. Tento jazykový kontrast lze vysvětlit existencí dvou domovů. Do Rumunska se vrací i s dětmi několikrát do roka. Oba domovy jí tak do určité míry splývají v jeden. Obtížnou otázku „kde vlastně je můj domov?“ vnitřně vyřešila vytvořením nového domova jako průniku Rumunska i Česka, ze kterého vznikla kvalitativně jiná entita vyplněná především rodinou a vztahy uvnitř.

Cítím, že mám dva domovy. Pořád. Říkám „jedeme domů“, když jsem tady i když jsem tam. Cítím se dobře, když myslím na oba domovy.

11.1.6 Olga

PETs

- Uprchlictví jako břímě a příležitost
- Podobnost prostředí usnadňuje začlenění
- Práce a jazyk jako splynutí s prostředím
- Touha po návratu válce navzdory

Olze je 30 let a do ČR odešla v souvislosti s válkou na Ukrajině. Na rozdíl od ostatních účastníků výzkumu se jednoznačně identifikuje jako uprchlice. Celou situaci vnímá jako životní zkoušku a břímě. Je to pro ni příležitost naučit se jazyk a pro rozšířit síť svých sociálních kontaktů. A také integrovat bolest do svého života a naučit se s ní žít.

Co jsem se naučila pro sebe? Jsem se naučila mluvit česky, protože jsem to neuměla. A naučila jsem se mít hodně nových známých, protože jsem jich neměla tak moc v životě jako teď.

No jsem taková sentimentální, takže můžu plakat, protože trošku to bolí, ale jsem trošku zvyklá.

U témat týkajících se rodné země bylo patrné dojetí, občas pláč, což je vzhledem k situaci pochopitelné. Zároveň se emoce objevovaly v souvislosti s manželstvím. Zajímavým jazykovým obratem bylo užití slova „vtip“ v souvislosti se skutečností, že její manžel už dlouhodobě pobýval tady a měli vztah takřkajíc na dálku. Vtipné v tomto kontextu může znamenat spíše hořkovtipné či ironické, nicméně nelze vyloučit, že se jedná také o záměnu slov vzhledem k tomu, že čeština není její rodný jazyk. „Být s manželem“ vs „být doma“ a dělat práci, kterou miluje, je tak jistým paradoxem její situace.

Jako můj život? No já jsem byla doma. Vždycky jsem byla doma na Ukrajině a manžel vždycky byl tady. Vždycky jsme bydleli on jako tady a já doma. Proč? Protože jsme chtěli postavit nový barák, takže šel sem vydělávat peníze. Takže mám takový vtip... jsem tady s manželem teď, ale nejsem doma v práci, kterou miluji. Mám ráda. Takový rozdíl. A když jsem byla doma, byla jsem v práci. Dokud se nenarodila dcera, ale byla jsem vždycky bez manžela. <pauza, hodně emotivní>

Významným tématem je získání a udržení práce. Jako zdroje obživy, ale symbolicky také jako něčeho, co jí pomáhá udržet kontinuitu s životem, tak jak ho žila doma, a udržet si určitý status. Odtud také pramenní její touha mít stejnou nebo alespoň podobnou práci v oboru jako na Ukrajině. Práce jí také pomáhá udržet odstup od obtížných myšlenek a vyrovnat se s náročnou situací.

Když jsem seděla doma, jak jsem seděla dlouho, tak jsem nemohla. Protože vždycky si něco myslíš jo? Každý den, celý den. A tak když pracuješ tak popravdě je to jinak, cítíš se jinak.

Jako pomohla mně práce, ale nebylo to lehké ji dostat. Já jsem chodila na úřad. A vždycky jsem říkala, že mám diplom, že můžu pracovat v oboru a moc dlouho to trvalo.

Olga přistoupila aktivně k učení se českému jazyku. Na rozdíl od ostatních expatriantů, kteří se mohou do jisté míry spolehnout na své české partnery, je pro ni znalost jazyka významným faktorem přispívajícím k adaptaci na nové prostředí a zásadní v oboru, ve kterém by tady ráda pracovala. Zároveň čeština plní funkci „kamouflážní“ a pomáhá ji splynout s prostředím.

No určitě potřebuju mluvit česky. Ráda mluvím česky. Není to taková moc těžká mluva. Ale když jsem přišla sem, nic jsem nerozuměla a je to moc těžké v cizí zemi. Tak jsem se začala učit tu češtinu, přes telefon pak přes kurz. Protože když tady bydlíš, tak určitě jí potřebuješ, tu češtinu.

Ne my mluvíme doma ukrajinsky. Ale když půjdu do nějakého obchodu s dcerou, anebo s manželem, tak se snažím tam mluvit česky, protože když mluvím ukrajinsky, tak všichni se tak dívají...

Otázka „*jak to dopadne pak*“ v sobě skrývá tři pro Olgu významná témata: práce, vztah a válka. Práce je natolik významná, že dokonce převažuje nad rizikem spojeným s válečnou situací. V určitém ohledu se dokonce zdá, že u Olgy převažuje nad vztahovou otázkou nebo od ní odvádí pozornost. Je možné, že zatímco válku a vývoj manželství nedokáže ovlivnit, otázka práce zůstává v její moci a poskytuje psychickou stabilitu a možnost být aktivní hybatelkou svého života a vyřešit zásadní problém – vrátit se či zůstat?

No teď mám takovou otázku, jak to dopadne pak. Ale já si myslím, že se vrátím domů. Když tady skončím s prací. Co mám na krátkou dobu, tak se vrátím. <pláč>

No jako já si myslím, že ano, protože. My jsme my bydlíme daleko od... Není tam takové velké riziko. Nevím, jak to mám říct. Jako lidi vedle Ruska, takovou hrůzu. Takže myslím si, že se vrátím. Protože když mi tady skončí práce, tak co budu dělat dál? Nevím.

11.1.7 Darius

PETs

- Mít jiný život
- Stát se součástí systému prostřednictvím lidství a práce
- Slušný život skrze práci, toleranci a svobodu
- Od boje k rutině

Darius prožil větší polovinu svého života v České republice – je tady už 33 let. Motivací pro odchod do ČR byla zejména politická situace v tehdejší Íránu a změny, kterými společnost procházela.

Tak tehdy víte jako v mládí. Byl jsem mladý. Zažil jsem období krále Pahlaviho. Kvetl Írán, byl vyspělý, tehdejší, jako když porovnávám. Příšerné období, režim jako extremismus, jako tam založili na náboženství. Nesouhlasil jsem s tím systémem. Moje touha byla utéct odtud. Najít život, najít svoji lásku, učit se, vzdělávat se. A taková možnost byla a nevyužít to....

Jak sám říká, jeho vztahy s rodnou zemí „ochladly“ zejména po smrti otce. Přesto je patrné, že Írán (nebo Persie, jak často o rodné zemi hovoří) hraje v jeho životě důležitou roli. Stala se vzpomínkou spíše abstraktní a symbolickou především ve smyslu společenské situace před náboženským převratem a ovládnutím země fanatiky.

Kdyby nepřišli ti fanatici jako k moci... Protože náš soused, já si pamatuju, z letiště utekl, když ho chtěli jako posílat do Ameriky nebo do Anglie. Nikdo jako z Íránu neutíkal. Bohužel jako přišel takový systém. Zfanatizoval, zfanatizoval lidi. Bohužel ty následky vidíte do teď. Odešel král Pahlaví. Celý ten region hoří. Je to škoda. Je to škoda. <povzdechnutí, smutek v hlase>

Vůbec společenské téma je pro Dariuse klíčové a hraje významnou roli v jeho osobní zkušenosti s expatriací. Zásadním tématem je rodina a postarání se o ni. Skoro by se dalo říct, že pro Dariuse je rodina takřikajíc základ státu a zároveň má stát povinnost postarat se o všechny bez rozdílu ve smyslu zajištění dobrého života. Osobní zkušenost je pro Dariuse zdánlivě až druhořadá a považuje ji za poměrně jednoduchou. Poměrně často relativizuje vlastní zkušenost expatriace a adaptace na práci a uživení rodiny.

Abychom slušně žili, nebo abychom byli v bezpečí. To je hlavní a tolerance.

Pracuju tady. Mám holky, musím zabezpečit rodinu. To víte není to tak jednoduché. No to musím zabezpečit všechno. Jako české přísloví říká, že „upečené kuře nelítá do pusy“. „Všude chleba o dvou kůrkách“ a tak musím jako makat.

V některých okamžicích působí Darius poměrně neproniknutelně a není úplně zřejmé, zda jsou odpovědi skutečně osobní výpovědi nebo tím, co je očekáváno jako správná odpověď. Je patrná určitá nedůvěra zejména v souvislosti s jeho vlastním očekáváním výzkumníkova apriorního postoje ve vztahu k etnickému původu. Obecnou otázku ohledně svých přátel v ČR chápe jako otázku po přátelích ze země původu či obecně arabského regionu. Adaptace tak v jeho pojetí vyznívá spíše jako snaha být transparentní a zapadnout do společnosti, která je potenciálně nedůvěřivá vůči určitým etnickým skupinám. Jen těžko se odhaduje, zda je tento postoj dlouhodobý či daný současným geopolitickým kontextem.

Pokud jste z kraje jako dejme tomu teroristický nebo špatný, už taky máte tu značku. Kdybych byl z Norska, určitě byste tady nebyl. Kdybych byl Norska, nebo z nějakého jiného státu, tak bych nebyl tak atraktivní pro určité sektory. Rozumíte?

Nikdo z nás není dokonalý. Určitě taky mám svoje chyby. Makáme všichni. Nevidím žádné rozdíly mezi Čechy, makáme všichni, snažíme se zabezpečit rodinu, nic zvláštního. Aby i tajná služba...osobně, nemám co zakrývat, nic, jako si myslím. Jsou loajální k té společnosti. Makají, se snaží.

Snaha vybojovat si své místo ve společnosti je patrná i z jeho vnímání procesu adaptace jako boje. Musel tvrdě bojovat, tvrdě pracovat, aby byl nejen přijat, ale aby byl lepší než ostatní.

Spousta cizinců, když přišli tak to museli vybojovat. Tak někteří měli výhodu, někteří neměli výhodu. Já si myslím, že naučit se dobře česky, dodělat školu, postarat se o rodinu.

Můžu dokázat, že i když jsem cizinec, můžu být lepší, můžu se probojovat, prosadit se.

Přestože pro Dariuse už boj skončil a život se stal rutinou („*Už jenom pracujeme, děláme. Už to není boj. To už je rutina.*“), stále je patrná určitá forma nedůvěřivosti. Ta může být situační v souvislosti s výzkumným rozhovorem, ale může mít i hlubší osobní příčiny. Se společností je propojen skrze práci a rodinu. Společnost chápe zejména v kontextu vyššího poslání a zodpovědnosti k ní. Stal se Čechem, jak sám říká, nejvyšší hodnotou je pro něj vnímání sebe sama jako člověka. Metaforicky působí jako strom, který zapustil kořeny skrze práci a rodinu, kmenem je on sám se svým člověčenstvím a korunou je společnost ve vyšším slova smyslu.

Tak už jsem Čech jako i mentálně. Už víc než tři dekády. Tak už jsem doma tady.

Já jsem člověk. Potom můžu mít nějaké nálepky. Pokud nejsem člověk, pokud nemám lidství, vždycky můžu být Američan, můžu být Čech. Já jsem člověk. Nejsem věc. Pro mě jako víc lidsky to bylo takto. Zásadní, aby člověk byl člověkem, potom nějakou nálepkou.

Pokud nemáte, to znamená, jak ten strom nemá kořeny, odfoukne vás to. Ten „concrete“, masiv, to je velice důležité, aby člověk měl nějakou vazbu. Vazbu k té společnosti, k rodině, k tomu, kde jsme. Přispět k té společnosti, k té rodině.

11.1.8 Salvatore

PETs

- Místo pro mé děti
- Babička a život jako zkušenost
- Domov, hodnoty a identita
- Za „La Dolce Vita“

Z mého pohledu se jednalo o nejnáročnější rozhovor zejména co se týká technického provedení. Rozhovor se odehrál ve stoje za plného provozu v místě zaměstnání respondenta. Několikrát jsme byli přerušeni. Nejsložitějším faktorem se ovšem ukázal být požadavek na rozhovor v češtině ze strany Salvatoreho. Tok řeči, který místy připomínal až proud necenzurovaného vědomí, byl prokládán italskými výrazy a celkově bylo velmi obtížné sledovat některé myšlenky a přizpůsobit se temperamentnímu stylu. Hodnotnou je nicméně autenticita našeho setkání.

Salvatore má 45 let a v ČR žije 15 roků. Uvádí, že v Itálii měl poměrně zajištěný život umožněný jednak lukrativním zaměstnáním a také poměry, ze kterých pochází. Nicméně upřednostnil vztah a se svou druhou manželkou, Češkou, se přestěhoval do České republiky. Stejně důležitým faktorem, ne-li důležitějším, je pro Salvatora jiný život pro jeho děti: „*Já jsem tady, protože moje děti mají klid.*“

Z Itálie si přinesl zejména rodinné hodnoty. Jak říká „*Babička mě naučila všechno.*“ Z jeho vyprávění vystupují idylické obrazy pospolité rodiny kolem stolu, na kterém se servíruje večeře a vypráví se příběhy. Obrazy zaplněné dospělými i dětmi, specifickou italskou rodinnou dynamikou a životem. Zmínky o matce a babičce vytvářejí obraz, který jako by vyvstal z Felliniho filmů. Obraz Itálie, kde muži vedou v kancelářích a ulicích, ale ženy vládou v rodinách skrze jim vlastní princip a generačně předávanou moudrost. Ve Felliniho *8½* je ikonická snová frekvence, ve které je hlavní hrdina konfrontován se svým ženským principem ztělesněným zástupy žen, počínaje matkou, babičkou, tetami, manželkami a milenkami. Z části se jedná o konfrontaci a zčásti o otázku kontinuity vlastní existence. Kontinuita s minulostí je pro Salvatora významná do té míry, že vědomě nebo nevědomě parafrázuje filozofa Santayana.

Mám rád historii. Nepamatujeme si historii, opakujeme stejné obrovské problémy. Babička mě naučila všechno. Pátek večer, sobota večer. Rodina, všichni, mamka, táta a moji strýci. Potřebovali romantiku. Proto byli všichni doma s babičkou.

Tato Itálie ale existuje už jenom jako kolektivně sdílený záblesk minulosti. Skrze idylický obraz probleskují určité temnější podtóny. Salvatore zažil v Itálii traumatickou zkušenost, po které skončil na 3 měsíce v nemocnici. Lakonicky ji komentuje jako „*(...) pubertáci, tyčka v ruce, baseballka. Neměl jsem šanci.*“ Itálii vidí za pozlátkem její „*dolce vita*“ a Felliniho poetikou.

Itálie je škaredá, není to, co si všichni myslí. (...) Všichni myslí jenom do kapsy a nic víc. A samý nelegální lidi, černoši. Já nejsem rasista, protože moji nejlepší kamarádi na basketbal byli černí. Ale začne teplá sezóna. Nevím, kolik lodí přejede přes Sicílii a Kalábrii. A oni pomalu pomalu začínají jít nahoru. To je chyba. Já mám teď dvě malé děti a já nechci, aby viděly, co já znám.

Českou republiku má rád, ale neidealizuje se jí. Uvědomuje si některé problémy a s humorem mu vlastním je glosuje „(...) čeští lidi strašně moc milují alkohol, víc než život. To nejde na mě, protože mám dvě malé děti. Jako byznys pro mě super. Ale játra jsou malé.“ a zároveň v souladu se jemu vlastním důrazem na minulost porovnává život v Itálii a Česku s odkazem na totalitní minulost, kterou ale zná pouze zprostředkovaně.

(...) tady jsme 25 vývojově za Itálií. Protože tady byl komunismus. Zjistil jsem věci přes babičku mojí manželky. Komunismus, fronta na kilo brambor, chleba, mléko.

Přestože Salvatore působí nebo navenek chce působit se svým temperamentem a životním nadšením jako bezstarostný člověk přítomného okamžiku („Dneska jsem tady zítra, nevím.“) a sám sebe vidí jako světoobčana („cittadino mondiale“) či občana EU, domov jsou pro Salvatora jeho děti. Děti, kterým chce dát vzdělání, integritu, naučit je respektu a předat jim hodnoty své – a své babičky.

Děti, moje děti. Protože manželka muže mít milence, uvidí mladého kluka a tak dále. Já jsem byl 6 roků na mateřské dovolené. Pro moje děti, já jsem táta a maminka.

11.2 Tematická interpretace

V této kapitole interpretujeme jednotlivá témata a podtémata tak, jak vyvstala z analýzy.

11.2.1 Význam blízkých vztahů

Láska a vztah jako důvod expatriace

Láska přenáší nejen hory, ale i přes hory. V případě našeho skromného vzorku účastníků byla láska nebo existence vztahu hlavním důvodem pro výměnu rodné země za Českou republiku. Expatrianti takto vnímají nejen své vlastní důvody, ale zároveň i motivaci dalších cizinců v rámci lokální komunity.

Většina z nás je tady v podstatě kvůli lásce. -Florence

(...) jsme tady všichni z jediného důvodu. A to je český partner nebo partnerka. -Thomas

Jedinou výjimkou je Olga, která do ČR utekla před válkou na Ukrajině a Darius, který odešel z důvodu složité situace v tehdejší Íránu. Ale i u nich hrál vztah významnou roli. V případě Olgy manžel, který už dlouhodobě pobýval v ČR. A Darius jako mladý muž tady vztah našel.

V ostatních případech vztah vznikl a existoval po nějakou dobu v zahraničí. Láska jako cit a vztah jako stav sami o sobě vytvářejí spíše okolnosti než samotné důvody. Z nich vychází zvažování změny, která je podložena důvody, které vesměs souvisejí s rodinou a dětmi například touhou porodit děti v Česku („*Manželka byla těhotná a necítila se komfortně s myšlenkou mít dítě v Londýně.*“ -Larry) nebo touhou po lepším životu pro své děti („*Já jsem tady, protože moje děti mají klid.*“ -Salvatore). Nikdo z cizinců neuvedl jako důvod expatriace hlubší psychologické potřeby na straně partnera např. smutek či touhu po domově. Jedinou výjimkou je Florence, která toto rozhodnutí učinila pro manžela, a odstěhovala se do „*(...) jediného místa, kde to bude fungovat a kde se [on] bude cítit v bezpečí.*“

Partner a rodina v nové zemi

Kontinuita vztahu, vstřícnost a empatie partnera jsou považovány za klíčový prvek v adaptaci na novou zemi. Rozdíly jsou patrné v určité míře závislosti zejména psychologické pohybující se od úplné závislosti, přes vnímanou podporu až po důraz na praktickou stránku adaptace.

„Nikdy bych to tady nezvládl, nebýt mé ženy.“ -Karl

„Manželka mě vždycky podporovala. Stála vždycky při mně.“ -Darius

„Myslím, že manžel mi pomohl se vším kolem, protože jsem neuměla česky a bylo skutečně obtížné všechno vyřešit.“ -Ecatarina

Je pochopitelné, že vztah i partner procházejí v očích účastníků přirozenou změnou. Otázkou je, nakolik je tato změna ovlivněna samotným faktem soužití s cizincem a vlivem expatriace. Toto téma bylo významné pouze v několika málo případech, kdy vztah prochází krizí. V Larryho případě se zdálo, že krize jeho vztahu je daná spíše obecnou změnou osobnosti partnerky, kterou lakonicky komentuje („*Změnila se hodně. Nebo jsme přestali*

chtít stejné věci.“) Naproti tomu Florence má jasno v tom, že na stavu jejího manželství se výrazně podepsal pobyt v ČR.

V neutrální zemi se chováš jistým způsobem, ale když se vrátíš do své vlastní, vrátíš se taky k určitým vzorcům, přestože si to neuvědomuješ. A pro druhého partnera je těžké akceptovat určité věci. -Florence

Přátelství a komunita

Jednou z charakteristik maloměsta je, že každý zná každého. S touto generalizací lze zajisté polemizovat, nicméně většina expatriantů uvedla, že zná nějakého dalšího cizince („*Je nás tu jenom pár. Je snadné znát všechny ostatní.*“ -Florence).

Existence přátelských vztahů uvnitř cizinecké komunity do jisté míry ovlivňuje způsob života a míru adaptace. Zároveň nelze u většiny expatriantů mluvit o komunitě ve smyslu nějakého skutečně komunitního života se společenským přesahem a vlastní subkulturou. Jedná se spíše o formu přátelství či kamarádství různorodého charakteru. Jedinou výjimkou je Olga, pro kterou je kontakt s ostatními Ukrajinci zásadní. Existence války, nejistá sociální situace a vnímání sebe sama jako uprchlíka vytvářejí sdílená témata, která podporují rozvoj komunitního charakteru této menšiny.

Míra angažovanosti ve vztazích s ostatními cizinci do jisté míry odráží vnímání vlastní situace tady. Pro Thomase je například okruh jeho anglických přátel natolik významný, že ovlivňuje jeho potřebu učit se jazyk („*Mám tady expatovskou komunitu kolem sebe, takže nepotřebuju mluvit česky.*“) Larry, který prochází určitou rekapitulací a revizí svého života, se vlastních přátel začal stranit („*Nevídáme už tak často, nepotřebuju to. Ale víme o sobě.*“) A Karl se stáhl obecně ze sociálních situací do takové míry, že dokonce odmítá kontakt se svými krajany („*Potkal jsem tady Američany za ty roky, ale nikdy jsem se s nimi nespřátelil. Popravdě, často jsem je začal mít nerad.*“)

11.2.2 Akulturační bariéry a jejich překonávání

Jazyk jako brána

Všichni účastníci v našem výzkumu se shodli, že znalost českého jazyka je pro ně důležitá. Míra přesvědčení ovšem kolísala od pocitu, že je to naprosto nezbytné až po určitý pragmatismus. Zdá se, jako by znalost češtiny byla v některých případech spíše očekávanou povinností ze strany společnosti či obecně přijímanou tezí, že znalost jazyka hostitelské společnosti je nezbytná pro úspěšnou adaptaci.

„Bez toho se člověk nemůže orientovat. Nemůže se pohybovat v tom prostoru.“ -Darius

„Když jsem přišel do ČR, nedovedl jsem si představit ani na vteřinu, že bych se nenaučil česky.“ -Larry

„Myslím, že je důležité, pokud žiješ v nějaké zemi, naučit se jazyk.“ -Ecaterina

Vyvstává otázka, nakolik se toto vnímání shoduje s žitou realitou. V tomto ohledu můžeme pozorovat poměrně velké individuální rozdíly. Cizinci se obecně shodují na tom, že čeština je obtížný jazyk. Vtipně to vyjádřila Ecaterina:

„Naučit se česky je komplikované hlavně kvůli gramatice. Jsou pravidla a výjimky, spousta, a musíš se je naučit nazpaměť. Protože když se je nenaučíš, nebo se i dokonce naučíš pravidla, pak najdeš výjimku z výjimky. A výjimku k té výjimce, a výjimku k výjimce z výjimky.“ -Ecaterina

Většina expatriantů se do určité míry alespoň zkusila jazyk naučit. Karl je k apriornímu poraženeckému přístupu velmi kritický (*„Urází mě expatrianti, kteří to ani nezkusí.“*) Nicméně často existují další vlivy, které učení jazyka zpomalí nebo úplně zastaví. Jedním z důležitých faktorů je přítomnost českého partnera, který zpočátku z pochopitelných důvodů pomáhá s překonáním jazykové bariéry. V průběhu času se ovšem taková pomoc může stát kontraproduktivní a vzniká až závislost (*„Mám jistou závislost na partnerce s určitými věcmi.“ -Thomas*). V tomto ohledu by bylo velmi zajímavé slyšet i druhou stranu, jak vnímá tuto závislost a jaké potřeby se tím potenciálně oboustranně sytí. V některých případech také vyvstala skutečnost, že někteří zaměstnavatelé podporují cizince (zejména anglicky hovořící), aby mluvili především mateřskou řečí a tím podpořili jazykový rozvoj zaměstnanců.

Larry, který byl při příchodu do ČR bytostně přesvědčený, že se česky musí naučit nakonec vlivem různých okolností dospěl do bodu jisté rezignace (*„A tak jsem se ponořil do pohodlné existence mluvení anglicky s lidmi, které potkávám.“*)

Florence se domnívá, jako většina expatriantů, že alespoň pootevření jazykové brány usnadňuje nejen praktický život, ale především dává pocit přijetí ostatními lidmi skrze sociální kontakty.

„Na začátku se mnou nikdo nechtěl mluvit. Prvních pár let se mnou nikdo nemluvil. A pak najednou, jakmile jsem se začala učit, se mnou okamžitě mluvili všichni.“ -Florence

Generační rozdíly a dědictví minulosti

Toto téma se objevilo jako součást jiných témat zejména vztahových a jazykových. Co se týká generačních rozdílů, všichni účastníci unisono vnímají, že mladá generace je vnímá lépe. To je do jisté míry dané jazykovou znalostí, která je u mladší generace lepší.

„Všimla jsem si, že někteří lidé tady, když neznají jazyk, tak jsou rezervovanější.“ - Ecaterina

A obvyklá zkušenost expatriantů tady je, že čím mladší osoba, tím lepší je šance, že bude mluvit anglicky.“ -Thomas

Takové situace pak pochopitelně vedou k tomu, že cizinci spíše vyhledávají kontakty s mladšími, což do jisté míry ovlivňuje jejich vnímání místní kultury skrze mladší generaci a formuje postoje ke generaci starší, o které bohužel díky jazykové bariéře ví jen velmi málo. To v důsledku vede až k radikálním postojům:

„U mladší generace cítím jejich podporu a jsou šťastní, že jsem tady. (...) Starší generace absolutně ne. (...) Nerozumí mé češtině a jsou xenofobní.“ -Karl

Zároveň je ovšem nutné připustit, že vnímání starší generace může mít základ v realitě a dochází ke skutečně bizarním situacím, jako u výše zmíněného Karla, kterého starší soused nenávidí, protože je Američan a Američani v roce 1945 zůstali u Plzně a zavinili veškerý marasmus následujících totalitních let.

Generační problém jde nicméně za jazykovou bariéru a dotýká se rozdílnosti ve vnímaných hodnotách. Často se jedná o přímou zkušenost se starším příbuzenstvím v rodině partnera.

„Zápasím se starými lidmi tady. Vidím skutečně obrovskou kulturní propast, kterou nedokážu nijak vysvětlit a zaplnit.“ -Florence

Tato propast je někdy popisována úsměvně jako rakouskouherská mentalita (*„Myšlenka Franze Ferdinanda, že se musí vstávat ve 4 ráno, aby se už v 6 bylo v práci.“ - Larry*) až po vážnější témata související s pýchou, agresivitou a konzervativností.

Tyto kulturní a generační tenze jsou často dávány do souvislosti s totalitní částí českých dějin. Jedná se o poměrně překvapivé zjištění, vzhledem k tomu, že nikdo z expatriantů nemá přímou zkušenost s životem v tomto období. Vysvětlením může být určitá forma internalizace literárních, mediálních a jinak zprostředkovaných informací o tomto

období a zároveň potřeba zreflektovat a nějakým způsobem pochopit (a možná i omluvit) vlastní postoje ke starší generaci.

„Moje manželka říká, že tady jsme 25 let vývojově za Itálií. Protože tady byl komunismus. Zjistil jsem věci přes babičku mojí manželky. Komunismus, fronta na kilo brambor, chleba, mléko.“ -Salvatore

„Čím dále se posuneme pryč od komunismu and mentality, která je s ním spojená, tím lepší život v ČR bude.“ -Karl

„Pokouším se být chápavá. Protože žít v komunismu není snadné. A přestože to už skončilo před mnoha lety, lidé si nesou uvnitř, co prožili and pro ně to musí být skutečně těžké vidět svět měnit se tak rychle. Snažím se je chápat.“ -Florence

Život na maloměstě

„(...) našli si to na mapě a nedokázali uvěřit. Když jsem jednoho dne sekl s prací, tak mi řekli: 'Co tam sakra budeš dělat? Je to uprostřed ničeho. Kácet stromy?'“ -Larry

Život na maloměstě má pro expatrianty specifickou kvalitu. Nedá se říct, že by si toto konkrétní místo volili záměrně; většinou se jednalo o skutečnost danou kořeny českého partnera či partnerky. Většina respondentů zmínila Prahu jako první věc, která je napadne v souvislosti s Českou republikou. Všichni ji navštívili, někteří opakovaně často už před vlastní expatriací. Jakékoli jiné město je pro cizince ve srovnání s Prahou a dalšími velkými městy v ČR (zejména turistickými atraktivními jako např. Brno nebo Olomouc) symbolicky nepopsaným listem (*„Nejsem v Praze, Brně nebo Ostravě. Tady je ještě 'bílý papír'.“ - Salvatore*). Je to svým způsobem prázdné plátno, na kterém se nejprve načrtne a později rozvíjí obraz vlastního života. Vnímaná prázdnota města, neznámost prostředí a minimalizace ruchů velkoměsta

„Byl krásný letní večer. A na náměstí bylo absolutně mrtvo. I restaurace byla mrtvá. Byli jsme tam jediní lidé. A moje máma a táta mi zcela vážně řekli: 'Jak tady můžeš žít?'. Bylo to až legrační.“ -Larry

„Pamatuju si, poprvé, když jsem přijela v noci autobusem, byla jsem šokovaná, když jsem uviděla tolik prostoru a v něm nic. Nicota.“ -Florence

se tak zejména v počátcích expatriace prolíná s pocitem nového začátku a nutí dotyčného k zamyšlení, jakým způsobem tuto prázdnotu symbolicky zaplní. Tento aristotelovský *horror*

vacui se postupem času mění na, jak řekl Larry, „mír a klid“ a ticho („Zatímco tady můžu vyjít na zahradu a je absolutní ticho. To ticho je až komické.“ -Thomas), až do té míry, že „(...) nudné se stane bezpečným.“ -Larry.

I přes všechny vnímané atributy klidu, míru, relaxovanosti, vítanosti a vřelosti není všechno na maloměstě idylické. Sociální kontakt nemusí být nutně kvalitativně lepší na maloměstě, v každém případě je častější (*„Na maloměstě máš víc interakcí se sousedy.“ - Ecaterina*). Pro některé cizince uvyklé na anonymitu maloměsta a odlišnou kulturu může být setkání s fenoménem „vidění si do talířů“ či přímo pomluvy šokující záležitostí.

„To klevetění na maloměstě by asi nemělo být až takovým překvapením. Ale zjistil jsem, protože jsem to nikdy před tím nezažil, že je to skutečně divné.“ -Larry

„Je to mrňavé místečko s úplně jinou mentalitou.“ podotýká spíše neutrálně Larry. Jasný názor má Florence, která místní společnost popisuje v negativním kontextu jako *„moravsko-jihoitalský typ společnosti, kde každý zná vždycky každého a vždycky dělají věci pospolu.“* V tomto ohledu ovšem už nelze jednoznačně říct, nakolik se skutečně jedná o spíše literární a, přiznejme si, hypotetickou maloměstskou šosáckou morálku a nakolik v tomto vnímání hrají u cizinců roli generační faktory zmíněné v předchozím podtématu a individuální zkušenost zejména v rodinném prostředí. V této otázce už se také dostáváme takřkajíc za geografické a myšlenkové hranice maloměsta, vzhledem k blízkosti a provázanosti podobných měst s okolními vesnicemi.

„Můj tchán například byl docela rozčilený, že nechodíme každý týden do kostela a že nechci chodit do hospody každou neděli. Chlapi chodí do hospody, řekl.“ -Karl

11.2.3 Mít malý hezký život

Adaptace jako boj

Cílem většiny expatriantů je, jak to poeticky vyjádřil Larry, *„(...) mít tady malý hezký život.“* Kromě vnímaných překážek, o některých z nich jsme hovořili v tématu bariér, existuje řada dalších okolností často subtilnějších. Tak či onak, akulturace nebo adaptace je často vnímána jako boj, jako zápas o nalezení svého místa v nové zemi. Někdy, jako v případě Karla, má tento boj zřejmý důvod (*„Každý den je boj. Protože nemluví česky.“*). Florence bojuje se stereotypy (*„Vidím tolik českých holek, které akceptují jisté věci.“*). A Darius viděl svůj život tady jako boj sama se sebou a se společností, než se život stal rutinou (*„Můžu dokázat, že i když jsem cizinec, můžu být lepší, můžu se probojovat, prosadit se.“*)

Zároveň se zdá, že téma boje je patrnější u těch, kteří o svém životě takřkajíc přemýšlejí víc do hloubky a obracejí se dovnitř – skoro jako by svá bojiště hledali tak dlouho, až je našli.

Naproti tomu lidé jako Ecaterina, Thomas nebo Salvatore orientovaní více na praktické stránky života, a kteří zároveň zůstávají i přes dlouholetý pobyt tady rozkročení mezi oběma domovy, se zdají být méně „bojovní“, působí více pragmaticky a skrze bikulturalitu si nechávají otevřená zadní vrátka. Tato kulturní prostupnost pak budí dojem snadnější adaptace (ale ne nutně plné integrace či asimilace) na život tady. Nápomocná je i vnímaná kulturní či národnostní blízkost.

„Mám rada české lidi. (...) Shledávám Čechy stejné jako Rumuny. Pro mě jsou stejní.“ - Ecaterina

„(...) jazyková bariéra stranou, nevidím velké rozdíly mezi těmi dvěma zeměmi.“ -Thomas

Vnímaná podobnost pomáhá. Přestože nikdo z našich respondentů nezažil otevřený rasismus (nutno podotknout, že všichni jsou světlé pleti), určitá rezervovanost na straně společnosti vůči cizincům existuje. Může mít podobu xenofobie, jak to vnímá Karl, nebo být subtilnější.

„Sociální interakce má mnohem těžší začátky. Ale jakmile prolomíš tu bariéru, tak mezi námi není rozdíl. Jenom překonat tu bariéru.“ -Thomas

Na otázku po třech věcech charakterizujících Českou republiku se (bez nároku na statistické vyhodnocení) nejčastěji objevovala Praha, hezké holky, krásná příroda a památky a zejména pivo. Přestože bychom vše uvedené mohli nazvat artefakty (ženy prominou), pivo je součástí složitějšího společenského fenoménu, kteří cizinci vnímají a nazývají „*pijáckou kulturou*“, jako Larry, nebo až výstražně, slovy Salvatora „*(...) čeští lidi strašně moc milují alkohol, víc než život.*“ Tato kulturní podobnost je zejména u Angličanů kvitována a pomáhá překonávat sociální bariéry, zároveň je vykoupena určitou cenou.

„A není to pro mě ta nejlepší věc. Je to těžké, cítím...je to těžké. Když nepiješ, nejsi společenský.“ -Larry

Ačkoli nikdo z účastníků nezmínil explicitně závislostní problémy (a někteří, například Ecaterina, se mu vyhýbají úplně), už jen samotná skutečnost, že se alkohol objevil spontánně ve většině rozhovorů, cosi vypovídá o naší národní kultuře. Všeobecná dostupnost alkoholu a vysoká společenská tolerance tak z alkoholu dělají špatného sluhu, a ještě horšího pána, který je potenciálním rizikem adaptace na život tady.

„Tak trochu se vracím do doby dospívání občas tady. Což je na jednu stranu fajn, ale pro moje játra a moje ‘pící‘ zvyky to skutečně není dobré – je to nebezpečné.“ -Florence

Práce a obživa

Nikdo z expatriantů neodcházel do ČR kvůli zaměstnání; všichni jej hledali až tady. V tomto ohledu se odlišují od organizačních expatriantů, pro které je práce v cizí zemi hlavní motivací změny. To ovšem neznamená, že by práce nebyla pro „expatrianty z lásky“ důležitá. V mnoha případech je práce především zdrojem obživy a oceňují, že je tady relaxovanější, slovy Thomase to není takový „*kryší závod*“ jako v Londýně. V některých případech je součástí adaptace také přijetí faktu, že „*(...) nikdo sem nepřichází zbohatnout.*“ -Larry

Zajímavý postřeh má Karl, sám Američan, který specificky v souvislosti s americkou mentalitou zaměřenou na úspěch reprezentovaný penězi konstatuje, že

„Oni [Američani] si myslí, že sem přijdou, a protože mluví anglicky, že to půjde hladce. Zkusí učit. Zkusí editorskou práci. Zkusí korporátní práci. Ale ve finále je to spousta práce za ne tolik peněz a začnou být nespokojení a odcházejí.“ -Karl

Práce se tak stává záležitostí spojenou s přesahem a hodnotami. Pro Thomase je adaptace z velké části „*konec konců o tom najít si práci*“, pro Olgu z Ukrajiny kromě zřejmých existenčních důvodů také o zachování určitého statusu a kontinuity s životem doma a zároveň způsobem, jak přijít na jiné myšlenky

„Když jsem seděla doma, jak jsem seděla dlouho, tak jsem nemohla. Protože vždycky si něco myslíš jo? Každý den, celý den. A tak když pracuješ tak popravdě je to jinak, cítíš se jinak.“ -Olga

V případě Dariuse je práce natolik důležitá, že přesahuje potřebu uživit sebe a rodinu a stává se důležitým integračním prvkem jako vlastní příspěvek celé společnosti.

„Jsem doma, vážím si toho, co ta společnost mi dává a snažím se taky dávat, co můžu maximálně dávat té společnosti. Respektuji to pro všechny. Můj kamarád, moudrý muž, říká: Není třeba, abych já zbohatnul finančně. Musíme všichni zbohatnout, jako společnost.“ -Darius

11.2.4 Sebepojetí, identita a hodnoty expatriantů

Kde domov můj?

Domov a kořeny jsou pro expatrianty dvě rozdílné věci, přestože v některých případech souvisejí. Ukazuje se, že nelze zjednodušit otázku domova na místo, kde žiju, a to ani v případech, kdy je pobyt v ČR dlouhodobý a vnímaný jako trvalý.

Ecaterina cítí, že „*mám dva domovy*“ a říká, že jede domů, když je tady i tam. Rodina je pro ni důležitější než otázka po kořenech. Podobně to vnímá Thomas, který je „*nohama jak v Anglii, tak v Česku*.“ Anglie "tam" pro něho vždycky bude. Temperamentní Salvatore i po 15 letech života v ČR říká „*Dneska jsem tady zítra, nevím*.“

Jak jsme zmínili v podtématu Adaptace jako boj tato bikulturalita ve smyslu osobním nikoli politickém, vnímaná u Ecateriny, Thomase a Salvatora jako existence dvou domovů, vytváří dojem hladšího průběhu akulturace a celkově snadnějšího života. Vnímání svých kořenů jako zároveň symbolických i osobních („*Vím, kde jsou moje kořeny v Anglii, ale moje osobní kořeny jsou teď tady*.“ -Thomas) jako by vyřešilo nesnadnou otázku kdo jsem, odkud pocházím a kam jdu.

Naproti tomu Karl, který konečně našel domov („*Česká republika mi dala to, co mi Spojené státy nikdy nedaly*“) i po 17 letech tady teprve zapouští kořeny. Jak sám říká s důrazem na přítomný průběhový čas „*Zapouštím tady nové kořeny a skutečně se mi ta myšlenka líbí*.“

Larry už hledání svých kořenů vzdal. Bere jako fakt, že je nemá a jak říká „*Nepláču kvůli tomu*.“, zároveň by si přál, aby je jeho děti tady měly a symbolicky ukončily určitou vykořeněnost, která se v jeho rodině táhne po generace. Pevně v „*betonu a masivu*“ usazený Darius své kořeny po 33 letech života v ČR už má. Kořeny jsou pro něj záležitost nadosobní a spojují jej s rodinou, ale především se společností – aby se člověk „*zlepšil hmotně i duchovně*.“

Až transcendentní význam má hledání kořenů pro Florence, která se stala „*listem poletujícím ve větru*.“ a cítí se neusazená jak ve svém vnějším, tak především vnitřním životě. Domov pro ni momentálně znamená její rodnou zemi, kde jsou její kořeny. Země, která, jak Florence doufá, jí otevře svou mateřskou uklidňující náruč, aby tam spočinula a našla sebe sama.

„*Když jdou věci špatně, myslím, že lidi se obvykle vrací do své země*.“ -Florence

Kdo jsem?

Karl je imigrant. Larry, Thomas a Florence jsou expatrianti. Ecaterina je „*integrováný cizinec*.“ Olga je uprchlík. Salvatore je světoobčan, „*cittadino mondiale*“. A Darius je člověk. Jak říká „*Zásadní, aby člověk byl člověkem, potom nějakou nálepkou*.“ Co je tedy u cizinců v našem výzkumu pod tou nálepkou?

Jednou z klíčových hodnot je otázka svobody. Ta ovšem může nabývat různých podob. Pro Dariuse se jedná o otázku společenské svobody, zejména v kontrastu a určitém smutku ve srovnání s mírou svobody, kterou má tady a svobodou, které se nedostává současnému Íránu. Karl, který pochází z kdysi nejsvobodnější země na světě, vidí naši zemi jako daleko svobodnější oproti USA. A Florence až tady pochopila, že „*je svobodný člověk*“ a teď se snaží zjistit, jak s touto nově nabytou svobodou naložit.

Zásadní hodnotou je pro cizince rodina. Nejprve to je partner, kvůli kterému opustili dosavadní život a vydali se na cestu do neznáma. Později děti, které se narodily tady, a potřebují veškerou lásku, péči a zabezpečení. Nejlépe to za všechny shrnul Darius „*Mám svůj úkol, moje rodina*.“ Rodina zároveň dává pocit identity a možnost někam patřit. Rozpad nebo krize vztahu je vždy bolestná a složitá záležitost, která s sebou nese i otázky po tom, kdo vlastně jsem a kým budu dál. U expatriantů se takové hledání může stát spouštěčem pro hledání vlastní identity a kořenů.

A konečně expatriace je také příležitostí, přestože často nedobrovolnou, jak znovu nahlédnout na sebe a přehodnotit svůj sebeobraz a své hodnoty. Už jsme několikrát zmínili Florence, která až tady pochopila, co už dál nechce akceptovat. Přestože ještě přesně neví, co ji čeká za horizontem, znovu se vydává na cestu, tentokrát domů. Karl až tady zjistil, že „*(...) nejsem úžasný a báječný a že nedokážu, cokoli si usmyslím*.“ A všichni zjistili, že život má své vlastní způsoby a záměry, a že často ani ti nejmoudřejší nedohlédnou všech konců.

„Před sedmi lety, tenkrát jsem si řekl: 'Můj bože, přišel jsem sem na rok nebo dva. Nemůžu si přece za 30 let říct, že jsem sem přišel na rok nebo dva a skončil tady navždy.' Takhle jsem neplánoval prožít svůj život. Chtěl jsem trochu víc struktury, plánování a trochu si to promyslet.“ -Larry

12 DISKUZE

Převládajícím paradigmatem v literatuře a výzkumu akulturace je do dnešních dnů Berryho model (Berry, 2001), který postuluje existenci čtyř strategií: integrace, asimilace, separace a marginalizace. Cílem našeho výzkumu nebylo potvrdit ani vyvrátit validitu tohoto modelu; tuto ambici jsme neměli už vzhledem k jeho kvalitativní povaze a idiografické orientaci. Nicméně na základě rozhovorů s účastníky se přikláníme k některým Berryho kritikům zejména v tom smyslu, že akulturační problematika je natolik komplexní a individuální, že je obtížné vměstnat ji do několik arbitrárních škatulek, jejichž validita je navíc zpochybňována (Chirkov, 2009; Rudmin, 2003). V případě jednoho z našich účastníků, Dariuse, bychom spekulativně mohli hovořit v terminologii čtyřsložkového modelu o asimilaci, vzhledem k tomu, že sám sebe už i mentálně vnímá jako Čecha. Naproti tomu Karl dle svých slov odvrhnul americkou kulturu a svoji minulost a zároveň se necítí být Čechem a de facto si udržuje až na výjimky odstup i od české společnosti, čímž (bez nároku na empirické potvrzení) naplňuje marginalizační strategii. Zároveň jsou oba pevně usazení v rodinném a pracovním životě, ČR považují za svůj domov a chtějí tady zůstat po zbytek života. I pokud bychom dotazníkově potvrdili tyto hypotetické strategie, nabízí se otázka, jaký vlastně užitek z těchto kategorií plyne. A zda je teoretická znalost těchto čtyř kategorií užitečná pro praktickou adaptaci, jak je aplikovat na osobní i společenské úrovni a zda se vůbec jedná o strategie ve smyslu osobní volby. Přikláníme se k názoru, že volba strategie je pouze částečně svobodná, v mnoha případech je ovlivněna dalšími sociokulturními faktory (Cabassa, 2003; Schwartz et al., 2010). Mnohem častěji je pro cizince důležitější tady mít, slovy jednoho účastníka, „malý hezký život“, než přemýšlet o volbě správné strategie.

Náš výzkum jsme zasadili do prostředí maloměsta. Maloměsto zde neplní roli proměnné, kterou je potřeba operacionalizovat a pracovat s ní kvantitativně. Už samotná definice maloměsta je problematická, zejména pokud bychom jej chtěli definovat počtem obyvatel (Deuskar, 2015; Toukabri & Medina, 2020). Maloměsto tak v rámci tohoto výzkumu chápeme spíše jako kontextuální kategorii s neutrální konotací, primární zdroj účastníků výzkumu a sociologickou a do jisté míry literární kategorii. Přestože v rozhovorech s některými účastníky jsme se dotknuli tématu život na maloměstě vs velkoměsto, pro většinu respondentů se jednalo spíše o myšlenkový experiment než o vlastní

dlouhodobou zkušenost. V souladu s některými předpoklady (Eveline, 2022) vnímají participanti maloměsto jako bezpečné pro život, lepší pro život dětí a jako místo s větším sepětím s přírodou. Zajímavým zjištěním byla vnímaná prázdnota nebo nicota zejména krátce po přestěhování. Do jisté míry se potvrdily některé charakteristiky, které nacházíme v románové literatuře (Michalčíková, 2013; Tučková, 2016). Jednalo se především o vnímanou konzervativnost, specifickou mentalitu a dědictví totality, které se ovšem vyskytovaly zejména v souvislosti se starší generací. Několikrát se objevilo téma větší sociální blízkosti, které s sebou často nese fenomén „vidění si do talířů“, klepů a pomluv (Budka, b.r.; Michalčíková, 2013).

V našem výzkumu jsme neobjevili fenomén, který by účastníci popisovali jako kulturní šok, rozhodně ne v původním Obergově pojetí (1954). To ale neznamená, že adaptace na nové prostředí probíhá bez obtíží. Jako nejčastější zdroj stresujících událostí nebo diskomfortu uváděli respondenti ovládnutí a používání českého jazyka, což je v souladu s jinými výzkumy, které jazykové kompetence uvádějí v souvislosti s akulturačním stresem (Berry et al., 1987; Deresky, 2022). Zároveň se ukázalo, že neovládnutí jazyka a vyhýbání se jeho aktivnímu užívání nemusí nutně vést k problematické adaptaci a stresu ve všech případech. Někteří účastníci se poměrně úspěšně adaptovali i bez jazykové kompetence, zejména v případech, kdy roli „tlumočnicka“ dlouhodobě zastane partner či děti a také pokud neznalost jazyka nebrání ve výkonu zaměstnání. Tato strategie se může jevit jako poněkud riskantní, nicméně může v případě stabilního vztahu a zaměstnání fungovat dlouhodobě. Negativní souvislost samotné expatriace a well-being účastníka jsme pozorovali zejména u Florence, nicméně je na místě opatrnost interpretovat tuto skutečnost kauzálně. V jejím případě se také mohlo jednat o dlouhodobou záležitost související s osobnostní a manželskou krizí a samotná expatriace tvoří pouze jeden dílek z celkového obrazu. Je to právě existence množství různorodých činitelů ovlivňujících adaptaci, která zdůrazňuje potřebu vytváření alternativních modelů akulturace, které zohledňují širší kontext a jdou nad rámec čtyřsložkového modelu. Tento ekologický přístup lze vysledovat např. v modelu Wardové a Gearerta (2016) nebo MIDA modelu, který zohledňuje faktory jako sociální opora, identita, rodina, jazyk, kulturní kompetence a vnímání potíží nebo diskriminace (Safdar et al., 2003).

Součástí našeho výzkumu byla otázka sebepojetí či identity respondenta v souvislosti s adaptací na život v ČR. Skrze kvalitativní analýzu a interpretaci jsme se pokusili zmapovat, zda a jak se proměnilo vnímání sebe sama v souvislosti s adaptací na nový život v cizí zemi.

Nepokoušeli jsme se vyřešit některé teoretické problémy spojené s těmito pojmy např. rozdíl mezi kulturní a etnickou identitou (O'Doherty & Hodgetts, 2019) nebo rozdíl mezi samotnou definicí pojmů identita a sebepojetí. Identita a sebepojetí hrají významnou roli v současných výzkumech akulturace. Staly se součástí některých akulturačních modelů (Hutnik, 1986; Safdar et al., 2003). Tyto modely ovšem často upřednostňují identitu etnickou jako klíčový konstrukt. V našem výzkumu s poměrně etnicky homogenní populací účastníků rekrutujících se (s jednou výjimkou) z euroamerického kulturně-společenského okruhu se neobjevila etnická identita jako významné téma.

Jedním z atributů sebepojetí je otázka po tom, zda a s jakým z termínů užívaných v akulturačních výzkumech pro vlastní identifikaci cizinci souzní. Chápeme a do jisté míry souhlasíme s potřebou těchto „nálepek“ zejména pro účely dotazníkových šetření a identifikaci cílových populací, tak jak je např. definuje Berry (2006) podle mobility a dobrovolnosti kontaktu. Z našeho šetření vyplynulo, že až na jednu výjimku (účastník původem z USA, pro kterého je pojem imigrant historicky a kulturně součástí sdílené americké zkušenosti) nebylo označení expatriant, imigrant nebo uprchlík nutně součástí sebepojetí, ale spíše určitou popisnou kategorií. Nabízí se tak otázka, nakolik některé teoretické apriorní předpoklady ohledně volby akulturační strategie na základě typu skupiny odrážejí žitou realitu adaptační zkušenosti na individuální úrovni.

Jiným pohledem na otázku sebepojetí je vnímání vlastní proměny v souvislosti s životem v ČR. Pokud dáme stranou některé ontologické předpoklady, zejména herakleitovské *pantha rei*, a přistoupíme na fenomenologickou perspektivu našich účastníků, pak konstatujeme, že velká část z nich u sebe nepozoruje zásadní změny v hodnotách, postojích a přesvědčcích, které by dávali do souvislosti s expatriací. Pokud nějaké změny připouštějí, pak spíše v důsledku přirozeného vývoje osobnosti a životních událostí a zkušeností. Výjimkou v našem výzkumu je výše zmíněný Karl z USA, který uvedl nalezení určité pokory ve vnímání vlastních schopností a možností v přímé souvislosti s expatriací a dlouhodobým pobytem v ČR.

Limity

Přestože jsme do našeho výzkumu zařadili poměrně různorodý národnostní vzorek účastníků, je otázkou, zda jeho variabilita nemohla být ještě větší. Zařadili jsme například dva účastníky z Itálie, což je nicméně kompenzováno skutečností, že se jednalo o muže a ženu. Mezi účastníky také není nikdo vietnamské národnosti, přestože se jedná o početně

zastoupenou komunitu v ČR. Zajímavou by mohla být také účast respondenta slovenské národnosti. Je nutné zmínit, že všichni účastníci v našem výzkumu byli světlé pleti. Dovolíme si spekulovat, že například u Afroameričana by se mohla vyskytnout rasová témata, která se s ohledem na etnický původ našich účastníků neobjevila vůbec. Je zřejmé, že ideálního stavu nelze dosáhnout – potenciální počet národností významně přesahuje rozumný počet účastníků v kvalitativním výzkumu a výběr je tak vždy záměrný, ovlivněný výzkumníkem a dostupností a ochotou potenciálních účastníků v rámci omezené velikosti maloměsta. Domníváme se, že osm účastníků je pro tento typ práce a zvolenou metodu na hraně zvládnutelnosti zejména s ohledem na nároky na analytickou a interpretační výtěžnost a důslednost (Smith et al., 2022).

Otázkou související s použitou metodologií IPA a obecně metodologiemi, které pracují s vyvstávajícími tématy, je jakým způsobem vytvořit průvodce rozhovorem tedy otázky pro interview tak, aby nedošlo k předčasné tematizaci a ovlivnění analýzy (Brocki & Wearden, 2006). V našem případě by se mohlo zdát, že zařazení otázek souvisejících s jazykem vede nevyhnutelně ke vzniku jazykového tématu. Téma jazyka jako brány se skutečně objevilo, nicméně vyvstalo spontánně jako součást časově předcházejícího bloku týkajícího se obecných problémů s adaptací. Tím se jazykové téma jeví jako validní a vyvstalo samovolně, jak IPA preferuje. Zároveň se tak samostatný blok otázek týkajících se jazyka stal v některých případech redundantním.

Pouze tři z našich účastníků se považují za expatrianty. Tento fakt nicméně vyplynul až v průběhu našeho výzkumu. Pokud bychom už chtěli zařadit většinu z nich do nějaké kategorie, pak bychom mohli hovořit o „migrantech z lásky“ (Terry, 2014). Toto slovní spojení, ač popisně přesné, nepovažujeme za dostatečně úderné a použitelné napříč textem. Užití slova expatriant v názvu naší práce a jejím textu *en bloc* není zcela v souladu s akademickou definicí používanou v akulturačních studiích, zejména těch orientovaných na tzv. organizační expatrianty. V rámci emické perspektivy a kontextu našeho výzkumu považujeme výraz expatriant za adekvátní a ekvivalentní výrazům „imigrant“, „uprchlík“ nebo obecnému „cizinec“.

Je také nutné zmínit otázku vlivu jazyka na samotný výzkum. Jazyková úroveň výzkumníka vedoucího rozhovory je dle orientačního testu na úrovni mezi B2 a C1 dle CEFRL. Samotné vedení rozhovorů v angličtině nepředstavovalo subjektivně problém a bylo pozitivně hodnoceno rodilými mluvčími na základě zpětné vazby po skončení. Otázkou tak zůstává samotná analýza. Přepis rozhovorů byl ponechán buď v angličtině nebo češtině.

Analýza byla po celou dobu (tedy od poznámek, komentářů přes tvorbu ES, PET až po GET) provedena v českém jazyce. Je na místě se ptát, jakým způsobem to analýzu ovlivnilo. Mezi účastníky byli rodilí mluvčí v AJ, dále lidé, pro které je AJ druhým jazykem, až po tři cizince, kteří hovořili česky na velmi rozdílné úrovni. Od výzkumníka nelze očekávat perfektní znalost pěti jazyků nebo dokonalou znalost češtiny účastníků. Je ale nutné tento fakt alespoň zreflektovat. Kombinace dvou jazyků pro rozhovor, fakt, že angličtina a čeština je pro některé druhým jazykem a konečně vliv jazykové kompetence výzkumníka mají nepochybně vliv na porozumění, překlad a interpretaci.

Přínos

Akademický přínos naší práce spatřujeme zejména v tom, že jsme odpověděli na volání kritiků kvantitativních a psychometrických přístupů po příklonu ke kvalitativním metodám. Zejména použitá metodologie IPA se jeví jako velmi vhodná pro zkoumání „žité zkušenosti“, která je v akulturačním výzkumu významná. Zařazením kontextu maloměsta a obecně zahrnutím dalších vědních oborů v teoretické části jsme se pokusili nastínit bohatější obraz akulturace v souladu s kritikou současných výzkumů (Chirkov, 2009; Chvojková & Hřebíčková, 2018).

Jako užitečná pro praxi se jeví zejména témata související s jazykovou problematikou. Přestože se v některých případech v našem výzkumu ukázalo, že lze poměrně bez problémů fungovat v českém prostředí i s minimální znalostí jazyka (zejména pokud jazykové potřeby kompenzuje partner), je zároveň patrné, že jazyk je bránou k úspěšnému začlenění do nového prostředí. V tomto ohledu expatrianti zmiňovali, že výuka češtiny, zejména v základních kurzech, je často příliš teoretická a zaměřená z velké části na gramatiku. Obtížnost jazyka a složitá gramatika tak v konečném důsledku část cizinců odradí od dalšího studia. Často zaznívala potřeba výuky orientované zejména na praktické užívání jazyka v běžném životě nebo jak to popsal jeden z účastníků „češtiny pro přežití“. V opačném gardu respondenti zmiňovali neznalost angličtiny na straně společnosti zejména v úředním styku. Kromě zdokonalování soft skills na straně státních úředníků v jednání s cizinci, apelujeme především na rozvoj jazykových kompetencí zejména u zaměstnanců cizinecké policie.

Další přínos naší práce spatřujeme (vědomi si omezené možnosti generalizace napříč městy v ČR) v sondě do problematiky akulturace na maloměstě, která by potenciálně mohla být přínosná pro cizince, kteří uvažují o životě v ČR. Zejména těch, pro které je synonymem

pro Českou republiku Praha. Život na maloměstě (nemluvě o vesnicích) s sebou nese specifické problémy a výzvy. Pokud cizinec plánuje dlouhodobě žít v ČR mimo některé z velkých měst, naše práce může poskytnout některá tematická vodítka pro vlastní domácí úkol a přípravu před expatriací.

Další výzkumné směřování

V souladu s literaturou se domníváme, že kvalitativní výzkum v oblasti akulturace by neměl být opomíjen a měl by být rovnocenným k metodám kvantitativním. Dovedeme si představit výzkum metodou IPA kombinovaný s longitudinálním výzkumem. Tento design by mohl zahrnovat rozhovory před expatriací a po ní nebo krátce po ní a s časovým odstupem a interpretačně je kombinovat. Zajímavé by také mohlo být v kontextu našeho výzkumu provést podobnou studii s expatrianty žijícími v Praze či jiných větších městech a zjistit, nakolik se jejich zkušenost liší od zkušenosti cizinců na maloměstě. A konečně v souvislosti s důrazem účastníků na partnerské a rodinné vztahy se nabízí výzkum zaměřený na české manžele a manželky, partnery a partnerky expatriantů. Tato oblast se nám jeví jako zajímavá a výzkumně podhodnocená.

13 ZÁVĚR

V naší práci jsme se pokusili odpovědět na otázku, jak cizinci na maloměstě přemýšlí o své adaptační zkušenosti. Přestože je tato zkušenost velmi individuální, z naší analýzy vyvstalo několik témat, o kterých můžeme říct, že jsou sdílená napříč jednotlivými případy. Individuální chápání vlastní žité zkušenosti expatriantů a pochopení a interpretace na straně výzkumníka tak skrze hermeneutický kruh vytváří komplexní obraz adaptačního a akulturačního procesu.

Klíčovým tématem života cizinců je **význam blízkých vztahů**. Vztah k partnerovi či partnerce je ve většině našich případů důvodem expatriace. Ta je někdy vnímána jako dočasná nebo na zkoušku, ale v průběhu let se stává trvalou. Partner je často zejména v úvodní fázi expatriace hlavním pomocníkem s adaptací a pomáhá s překonáním jazykové bariéry. Významné jsou také vztahy s širší rodinou a navazování přátelských vztahů v novém prostředí.

Přestože většina účastníků neuvádí zážitek skutečně silného kulturního šoku, potvrdila se **existence určitých bariér či okolností, které vstupují do procesu adaptace**. Nejvýznamnější z nich je bariéra jazyková. Navzdory jazykovému handicapu se někteří cizinci dokázali úspěšně adaptovat na život v ČR. Maloměstské prostředí i přes některá jeho specifika je vnímáno spíše pozitivně zejména s ohledem na bezpečí a sepětí s přírodou. Některé sociální překážky tak spíše souvisejí s generačními rozdíly a dědictvím minulosti ve vztahu k totalitní části historie ČR a přetrvávající mentalitě.

Většina expatriantů touží po životě, který je charakterizován pevnými rodinnými vazbami, stabilním životem pro děti a smysluplnou prací, která poskytuje obživu a zároveň určitý přesah. Tento **malý hezký život** nepřichází sám od sebe a často je nutné si jej vybojovat.

Otázka, zda jsem expatriant, imigrant či uprchlík většinou nehraje zásadní roli v tom, **jak se cizinci vnímají**. Jako důležitější se jeví stabilita vlastního sebeobrazu zejména v kontextu před a po expatriaci. Existence dvojích kořenů (osobních a symbolických) a vnímání domova v termínech „tady i tam“ se jeví jako významná okolnost pro pozitivní vnímání vlastní adaptační zkušenosti.

14 SOUHRN

Tématem naší práce je akulturační zkušenost expatriantů v prostředí maloměsta.

V **teoretické části** jsme se pokusili vymezit pojem akulturace zejména v historickém kontextu a s důrazem na její psychologický aspekt a rozdílném vlivu na skupinové a individuální úrovni (*Definition of Acculturation*, 2023; Graves, 1967; Sam & Berry, 2006). V kapitole Definice akulturace jsme bez nároku na úplnost vyjmenovali několik definic (*Acculturation / Cultural Exchange, Adaptation & Assimilation / Britannica*, 2018; Rudmin, 2009a; Sam & Berry, 2006). Konstatovali jsme, že existuje velké množství definic, které jsou nejednotné a ztěžují vymezení oboru. Některé z nich jsou považovány za nevhodné pro psychologický výzkum akulturace (Chirkov, 2009; Rudmin, 2009b). Historicky existuje také zmatení pojmů mezi akulturací, asimilací a amalgamací a tyto termíny jsou často používány zástupně (Bernard & Mikešová, 2014).

Dalšími významnými konstrukty jsou akulturační teorie, modely a strategie. Ani v této oblasti nepanuje terminologická shoda, což na jedné straně výzkum komplikuje, ale zároveň to přispívá k rychlému rozvoji oboru. Historicky existují dvě základní teorie akulturace, jedno- a dvoudimenzionální; jednodimenzionální (bipolární) teorie je v současném výzkumu považována za překonanou (Cabassa, 2003; Fox et al., 2013). Mezi nejvýznamnější akulturační modely se řadí modely čtyřsložkové, které pracují s menšinovou (původní) a většinovou (kontaktní) kulturou. V jejich kontextu dochází na dvou dimenzích buď k přijetí nebo odmítnutí kontaktní kultury a analogicky k zachování nebo odmítnutí kultury původní (Rudmin, 2009a). Čtyřsložkový model je v literatuře a výzkumu často synonymem pro Berryho čtyřsložkový model, který postuluje existenci čtyř strategií, očekávání nebo výsledků akulturace: integrace, asimilace, separace a marginalizace (Berry, 2001, 2017). Mezi další významné modely patří např. Interaktivní akulturační model, Konkordantní akulturační model, Relativní rozšířený akulturační model, Multidimenzionální akulturační model individuálních rozdílů, ABC model, Akulturační model Arends-Tóthové a van de Vijvera, model Hutnikové a ekologický model Wardové a Geeraerta (Bourhis et al., 2010; Hutnik, 1986; O'Doherty & Hodgetts, 2019; Piontkowski et al., 2000; Safdar et al., 2003; Ward et al., 2001; Ward & Geeraert, 2016; Ward & Kus, 2012).

Významnou oblastí akulturace je problematika akulturačního stresu a šoku a jejich vlivu na well-being jednotlivce. Akulturační stres postrádá jednotnou definici. V literatuře se lze setkat s pojmy: obtíže a stresory jako součást adaptace, psychologický diskomfort během asimilace nebo ztráty během integrace (Rudmin, 2009b). Akulturační šok vychází z původního pojetí Oberg (1954). Zároveň existuje množství synonym a podobných konceptů a akulturační šok a stres se do určité míry překrývají (Berry, 2006; Rajasekar & Renand, 2013; Rudmin, 2009b).

V kontextu našeho výzkumu jsme se dále věnovali vymezení pojmů expatriant a maloměsto. V širším pojetí je za expatrianta považován každý, kdo opustil svou zemi, a termín je ekvivalentní pojmu migrant. V užším pojetí jsou za expatrianty považováni zejména pracovníci nadnárodních organizací, kteří odcházejí do cílové země v souvislosti s výkonem své práce a po skončení svého úkolu se vracejí (Peltokorpi, 2008). Užívání pojmu expatriant pouze v souvislosti s privilegovanou vrstvou migrantů je v současnosti předmětem kritiky (Koutonin, 2015; Nowek, 2023). Definice města a maloměsta je z globálního pohledu problematická vzhledem k tomu, že existují různé mezinárodní statistické standardy (Deuskar, 2015; Toukabri & Medina, 2020). Alternativním přístupem k nazírání na maloměsto jsou psychologické a společenské charakteristiky, které nacházíme v literatuře, zejména v psychologických románech (Michalčíková, 2013; Tučková, 2016).

Ve **výzkumné části** naší práce jsme vytvořili data prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s cizinci žijícími v prostředí jednoho konkrétního maloměsta v ČR. Tyto rozhovory jsme analyzovali pomocí metody interpretativní fenomenologické analýzy (Koutná Kostínková & Čermák, 2013; Smith et al., 2022). Hledali jsme odpověď na otázku, jak cizinci na maloměstě přemýšlí o své adaptační zkušenosti. Z analýzy a interpretace vyvstalo několik okruhů, které jsme interpretovali na úrovni jednotlivých případů a témat. V souhrnu uvádíme pouze stručný přehled tematické analýzy.

Význam blízkých vztahů

- Láska a vztah jako důvod expatriace
- Partner a rodina v nové zemi
- Přátelství a komunita

Expatriční zkušenost ve většině našich případů vznikla jako důsledek existence vztahu s partnerem nebo partnerkou z ČR. Hlavně ze začátku partner funguje jako „tlumočník“ a průvodce praktickými záležitostmi života v nové zemi. V některých případech

je tato přetrvávající pomáhající role důvodem k určitému omezení nebo zúžení akulturačního procesu např. v oblasti naučení se jazyku. Významnou roli v životě expatriantů hrají také další významné vztahy např. se širší rodinou nebo přáteli. Náznak komunitního charakteru těchto vztahů jsme pozorovali u enklávy britských expatriantů, nicméně ve většině případů jsou přátelské vztahy rozprostřeny napříč společnostmi bez ohledu na původ.

Akulturační bariéry a jejich překonávání

- Jazyk jako brána
- Generační rozdíly a dědictví minulosti
- Život na maloměstě

Jazyk je vnímán jako brána do společnosti a kultury. Zároveň se v několika případech tato brána uzavřela. Důvodem je především vnímaná obtížnost češtiny a také přítomnost partnera, který i nadále plní „tlumočnickou“ roli zejména ve složitějších sociálních situacích. V takových případech pak potřeba naučit se jazyk ustupuje. Život na maloměstě je vnímán jako poklidný, bezpečný pro rodinu a děti a poskytující větší sepětí s přírodou. Neutrálně je vnímána skutečnost, že každý zná každého. Některé negativní jevy se jeví být záležitostí generační v důsledku dědictví minulosti zejména s odkazem na totalitní část historie ČR.

Mít malý hezký život

- Adaptace jako boj
- Práce a obživa

Středobodem života většiny cizinců v našem výzkumu je rodina. Ta je také důvodem proč, až na výjimky, expatrianti zůstávají. Cílem je fungovat v běžném rodinném životě a postarat se o rodinu. V tomto ohledu hraje významnou roli nalezení a udržení práce, často i výrazná změna pracovní role ve srovnání s minulostí a oborem vzdělání. Přestože se v několika případech objevilo vnímání vlastní zkušenosti s životem v ČR metaforicky jako boje, tato zkušenost je výrazně individuální. Někteří expatrianti vnímají svoji adaptaci jako bezproblémovou a popisují ji v termínech osobnostní „nezměny“.

Sebepojetí, identita a hodnoty expatriantů

- Kde domov můj?
- Kdo jsem?

Vnímání sebe sama v termínech expatriant, cizinec nebo uprchlík má spíše popisný a statusový význam než výrazný vliv na vlastní sebepojetí. V jednom případě respondenta amerického původu se pojem imigrant prolínal s vlastní identitou. Část cizinců uváděla existenci kořenů původních a nových, které jsme nazvali symbolickými a osobními. Existence dvojích kořenů spolu s potřebou kontaktů se zemí původu, pak vytváří vnímanou existenci dvou domovů a spíše transkulturní než multikulturní obraz akulturační zkušenosti.

LITERATURA

- Acculturation / Cultural Exchange, Adaptation & Assimilation / Britannica*. (2018, říjen 20). <https://www.britannica.com/topic/acculturation>
- Acculturation: An Exploratory Formulation The Social Science Research Council Summer Seminar on Acculturation. (1954). *American Anthropologist*, 56(6), 973–1000.
- Ackoff, R. L. (1971). Towards a System of Systems Concepts. *Management Science*, 17(11), 661–671. <https://doi.org/10.1287/mnsc.17.11.661>
- Allport, F. H. (1924). Social Change: An Analysis of Professor Ogburn's Culture Theory. *Journal of Social Forces*, 2, 671.
- Arends-Tóth, J., & Van de Vijver, F. J. R. (2006). Assessment of psychological acculturation. In *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- Arends-Tóth, J., & Van de Vijver, F. J. R. (2007). Acculturation Attitudes: A Comparison of Measurement Methods. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(7), 1462–1488. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2007.00222.x>
- ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH*. (Verze 9). (2023). [Windows]. <https://atlasti.com>
- Bartlett, F. C. (1928). *Psychology and primitive culture*. CUP Archive.
- Bernard, J., & Mikešová, R. (2014). Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 50(4), 521–545.
- Berry, J. W. (1970). Marginality, Stress and Ethnic Identification in an Acculturated Aboriginal Community. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 239–252. <https://doi.org/10.1177/135910457000100303>

- Berry, J. W. (1974). Psychological Aspects of Cultural Pluralism: Unity and Identity Reconsidered. In *Topics in Culture Learning* (Roč. 2, s. 17–22).
<https://eric.ed.gov/?id=ED100159>
- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of social issues*, 57(3), 615–631.
- Berry, J. W. (2006). Acculturative Stress. In P. T. P. Wong & L. C. J. Wong (Ed.), *Handbook of Multicultural Perspectives on Stress and Coping* (s. 287–298). Springer US. https://doi.org/10.1007/0-387-26238-5_12
- Berry, J. W. (2017). Theories and Models of Acculturation. In S. J. Schwartz & J. Unger (Ed.), *The Oxford Handbook of Acculturation and Health* (s. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190215217.013.2>
- Berry, J. W., Kim, U., Minde, T., & Mok, D. (1987). Comparative Studies of Acculturative Stress Migration and Health. *International Migration Review*, 21(3), 491–511.
- Bornstein, M. H., Bernhard, J. K., Bradley, R. H., Chen, X., Farver, J. A. M., Gold, S. J., Hernandez, D. J., Spiel, C., Vijver, F. J. R. V. de, & Yoshikawa, H. (2019). Psychological acculturation: Perspectives, principles, processes, and prospects. In *Routledge international handbook of migration studies* (Second edition). Routledge.
- Bourhis, R. Y., Montaruli, E., El-Geledi, S., Harvey, S.-P., & Barrette, G. (2010). Acculturation in Multiple Host Community Settings. *Journal of Social Issues*, 66(4), 780–802. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2010.01675.x>
- Brocki, J. M., & Wearden, A. J. (2006). A critical evaluation of the use of interpretative phenomenological analysis (IPA) in health psychology. *Psychology & Health*, 21(1), 87–108. <https://doi.org/10.1080/14768320500230185>

- Brouček, S., Cvekl, J., Hubinger, V., Grulich, T., Kořalka, J., Uherek, Z., & Vasiljev, I. (1991). Základní pojmy etnické teorie. *Český lid*, 78(4), 237–257.
- Budka, A. (b.r.). Maloměsto, kam se podíváš. *Nový prostor*, 364. Získáno 28. leden 2023, z <http://novyprostor.cz/clanky/364/malomesto-kam-se-podivas>
- Cabassa, L. J. (2003). Measuring Acculturation: Where We Are and Where We Need to Go. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 25(2), 127–146. <https://doi.org/10.1177/0739986303025002001>
- Celenk, O., & Vijver, F. J. R. V. de. (2011). Assessment of Acculturation: Issues and Overview of Measures. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1105>
- Cerha, O. (2012). *Interkulturní psychologie. Kulturologický příspěvek k vybraným tématům*. [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/45418>
- Cranston, S. (2017). Expatriate as a ‘Good’ Migrant: Thinking Through Skilled International Migrant Categories: Expatriate as Good Migrant? *Population, Space and Place*, 23(6), e2058. <https://doi.org/10.1002/psp.2058>
- Cuellar, I., Arnold, B., & Maldonado, R. (1995). Acculturation Rating Scale for Mexican Americans-II: A Revision of the Original ARSMA Scale. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 17(3), 275–304. <https://doi.org/10.1177/07399863950173001>
- Definition of Acculturation*. (2023, říjen 1). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/acculturation>
- Deresky, H. (2022). *International Management: Managing Across Borders and Cultures, Text and Cases, Global Edition*. Pearson Higher Ed.
- Deuskar, C. (2015, červen 2). *What does “urban” mean?* <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/what-does-urban-mean>

- Doucerain, M. M. (2019). Moving forward in acculturation research by integrating insights from cultural psychology. *International Journal of Intercultural Relations*, 73, 11–24. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2019.07.010>
- Dulczewski, Z. (1992). *Florian Znaniecki: Life and Work*. Wydawn. Nakom.
- Dutton, E. (2011). The significance of British Columbia to the origins of the concept of "culture shock". *BC Studies: The British Columbian Quarterly*, 171, 111–129.
- Eveline. (2022, březen 1). What Are the Characteristics of a Small Town? *Journeyz*. <https://journeyz.co/characteristics-of-a-small-town/>
- Expatriate vs ex-patriot*. (2021, březen 29). <https://grammarist.com/confusables/expatriate-vs-ex-patriot/>
- Fade, S. (2004). Using interpretative phenomenological analysis for public health nutrition and dietetic research: A practical guide. *Proceedings of the Nutrition Society*, 63(4), 647–653.
- Finlay, L. (2009). Ambiguous encounters: A relational approach to phenomenological research. *Indo-Pacific Journal of Phenomenology*, 9(1), 1–17.
- Fox, R. S., Merz, E. L., Solórzano, M. T., & Roesch, S. C. (2013). Further Examining Berry's Model: The Applicability of Latent Profile Analysis to Acculturation. *Measurement and evaluation in counseling and development : the official publication of the Association for Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 46(4), 270–288. <https://doi.org/10.1177/0748175613497036>
- Furnham, A. (2019). Culture Shock: A Review of the Literature for Practitioners. *Psychology*, 10(13), Article 13. <https://doi.org/10.4236/psych.2019.1013119>
- Gärtner, M., & Drbohlav, D. (2012). Akulturace expatriotů v českém prostředí (vyšší manažeri versus „český lid“). *Český lid*, 99(4), 385–406.

- Giere, R. N. (2004). How Models Are Used to Represent Reality. *Philosophy of Science*, 71(5), 742–752. <https://doi.org/10.1086/425063>
- Gordon, M. M. (1961). Assimilation in America: Theory and Reality. *Daedalus*, 90(2), 263–285.
- Gordon, M. M. (2010). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. Oxford University Press.
- Graves, T. D. (1967). Psychological Acculturation in a Tri-Ethnic Community. *Southwestern Journal of Anthropology*, 23(4), 337–350. <https://doi.org/10.1086/soutjanth.23.4.3629450>
- Hefferon, K., & Gil-Rodriguez, E. (2011). Interpretative phenomenological analysis. *Psychologist*, 24(10), 756–759.
- Hutnik, N. (1986). Patterns of ethnic minority identification and modes of social adaptation. *Ethnic and Racial Studies*, 9(2), 150–167. <https://doi.org/10.1080/01419870.1986.9993520>
- Chirkov, V. (2009). Critical psychology of acculturation: What do we study and how do we study it, when we investigate acculturation? *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 94–105. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.004>
- Chun, K. M., Organista, P. B., & Marín, G. (Ed.). (2005). *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (3rd. ed). American psychological association.
- Chvojková, P., & Hřebíčková, M. (2018). Psychologická akulturace: Teoretické přístupy a metody měření: Psychological acculturation: theoretical approaches and methods for measurement. *Československá psychologie*, 62(2), 153–172.

- International Migration Law: Glossary on Migration*. (2004). International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_1_en.pdf
- International Migration Law: Glossary on Migration*. (2019). International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- Jacobson, E. H. (1963). Sojourn research: A definition of the field. *Journal of Social Issues*, 19(3), 123–129. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1963.tb00451.x>
- Joiner Jr., T. E., & Walker, R. L. (2002). Construct validity of a measure of acculturative stress in African Americans. *Psychological Assessment*, 14(4), 462–466. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.14.4.462>
- Koch, M. W., Bjerregaard, P., & Curtis, C. (2004). Acculturation and mental health—empirical verification of JW Berry’s model of acculturative stress. *International journal of circumpolar health*, 63, 371–376.
- Koutná Kostínková, J., & Čermák, I. (2013). *Interpretativní fenomenologická analýza*. <https://is.muni.cz/publication/1167017>
- Koutonin, M. (2015, březem 13). Why are white people expats when the rest of us are immigrants? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/mar/13/white-people-expats-immigrants-migration>
- Matějů, M., & Soukup, V. (2020, září 21). *Kultura – Sociologická encyklopedie*. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kultura>
- McGee, W. J. (1898). Piratical Acculturation. *American Anthropologist*, 11(8), 243–249.
- Medvedeva, A. (2016). *Psychologické aspekty akulturace migrantů v České republice* [Diplomová práce, Univerzita Karlova]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/75605>
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. Simon and Schuster.

- Michalčíková, L. (2013). *Prostor maloměsta v české literatuře* [Magisterská diplomová práce, Univerzita Karlova]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59291>
- Mocná, D., & Peterka, J. (2004). *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka.
- Musil, J. (2018, říjen 11). *Město – Sociologická encyklopedie*.
[https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/M%C4%9Bsto_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/M%C4%9Bsto_(MSgS))
- Nash, K. (2017, leden 20). *The difference between an expat and an immigrant? Semantics*.
<https://www.bbc.com/worklife/article/20170119-who-should-be-called-an-expat>
- Nowek, A. (2023, leden 23). *What is the difference between expats and immigrants?*
Expatica. <https://www.expatica.com/moving/about/difference-between-expats-and-immigrants-109235/>
- Oberg, K. (1954). *Culture shock*.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=c787fddd7e1557f100b9703a41f6f5ae2dac0412>
- O'Doherty, K. C., & Hodgetts, D. (2019). *The SAGE Handbook of Applied Social Psychology*. SAGE.
- Olejárová, D. (2020). *The Processes of Acculturation in the Migrating Population* [Disertační práce].
https://is.muni.cz/th/r8w6f/Dizertacna_praca_OLEJAROVA_final_kdnop.pdf
- Park, R. E. (1928). Human Migration and the Marginal Man. *American Journal of Sociology*, 33(6), 881–893.
- Peltokorpi, V. (2008). Cross-cultural adjustment of expatriates in Japan. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(9), 1588–1606.
<https://doi.org/10.1080/09585190802294903>

- Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A practical guide to using interpretative phenomenological analysis in qualitative research psychology. *Psychological Journal*, 20(1), 7–14.
- Piontkowski, U., Florack, A., Hoelker, P., & Obdržálek, P. (2000). Predicting acculturation attitudes of dominant and non-dominant groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 24(1), 1–26. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(99\)00020-6](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(99)00020-6)
- Platón. (1997). *Zákony* (F. Novotný, Přel.). OIKOYMENH. <https://ndk.cz/view/uuid:c5130090-5f65-11e4-b42a-005056827e52>
- Pringle, J., Drummond, J., McLafferty, E., & Hendry, C. (2011). Interpretative phenomenological analysis: A discussion and critique. *Nurse Researcher*, 18(3), 20–24. <https://doi.org/10.7748/nr2011.04.18.3.20.c8459>
- Proton Drive*. (2023, listopad 24). <https://drive.proton.me/>
- Průcha, J. (2010). *Interkulturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Portál.
- Rajasekar, J., & Renand, F. (2013). Culture shock in a global world: Factors affecting culture shock experienced by expatriates in Oman and Omani expatriates abroad. *International Journal of Business and Management*, 8(13), 144.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the Study of Acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149–152.
- Rivera, L. M. (2007). Acculturation and Multicultural Assessment: Issues, Trends, and Practice. In *Handbook of Multicultural Assessment: Clinical, Psychological, and Educational Applications* (3rd ed). John Wiley & Sons.

- Rudmin, F. (2003). Critical History of the Acculturation Psychology of Assimilation, Separation, Integration, and Marginalization. *Review of General Psychology*, 7(1), 3–37. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.1.3>
- Rudmin, F. (2006). *Debate in science: The case of acculturation*. <https://munin.uit.no/handle/10037/1996>
- Rudmin, F. (2009a). Catalogue of Acculturation Constructs: Descriptions of 126 Taxonomies, 1918-2003. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1074>
- Rudmin, F. (2009b). Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 106–123. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.001>
- Rudmin, F. (2010). Editorial: Steps towards the Renovation of Acculturation Research Paradigms: What Scientists' Personal Experiences of Migration Might Tell Science. *Culture & Psychology*, 16(3), 299–312. <https://doi.org/10.1177/1354067X10371140>
- Rudmin, F., Wang, B., & de Castro, J. (2017). 5 Acculturation Research Critiques. *The Oxford handbook of acculturation and health*, 75.
- Ryder, A., Lynn, A., & Paulhus, D. (2000). Is Acculturation Unidimensional or Bidimensional? A Head-to-Head Comparison in the Prediction of Personality, Self-Identity, and Adjustment. *Journal of personality and social psychology*, 79, 49–65. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.1.49>
- Safdar, S., Lay, C., & Struthers, W. (2003). The Process of Acculturation and Basic Goals: Testing a Multidimensional Individual Difference Acculturation Model with Iranian Immigrants in Canada. *Applied Psychology*, 52(4), 555–579. <https://doi.org/10.1111/1464-0597.00151>

- Sam, D. L., & Berry, J. W. (1995). Acculturative stress among young immigrants in Norway. *Scandinavian Journal of Psychology*, 36(1), 10–24.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.1995.tb00964.x>
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (Ed.). (2006). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.
- Shinebourne, P. (2011). The theoretical underpinnings of interpretative phenomenological analysis (IPA). *Existential Analysis: Journal of the Society for Existential Analysis*, 22(1).
- Schönplflug, U. (1997). Acculturation: Adaptation or development? *Applied Psychology*, 46(1), 52–55.
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L., & Szapocznik, J. (2010). Rethinking the Concept of Acculturation. *The American psychologist*, 65(4), 237–251.
<https://doi.org/10.1037/a0019330>
- Simmel, G. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. Simon and Schuster.
- Simons, S. E. (1901). Social Assimilation. I. *American Journal of Sociology*, 6(6), 790–822. <https://doi.org/10.1086/211021>
- Smith, J. (2004). Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 1(1), 39–54. <https://doi.org/10.1191/1478088704qp004oa>
- Smith, J., Flowers, P., & Larkins, M. (2022). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research* (2nd Edition). SAGE.
- Smith, J., & Shinebourne, P. (2012). *Interpretative phenomenological analysis*. American Psychological Association.
- Snauwaert, B., Soenens, B., Vanbeselaere, N., & Boen, F. (2003). When Integration Does Not Necessarily Imply Integration: Different Conceptualizations of Acculturation

- Orientations Lead to Different Classifications. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(2), 231–239. <https://doi.org/10.1177/0022022102250250>
- Suárez-Orozco, M. M. (2000). Everything you ever wanted to know about assimilation but were afraid to ask. *Daedalus*, 129(4), 1–30.
- Suinn, R. M., Rickard-Figueroa, K., Lew, S., & Vigil, P. (1987). The Suinn-Lew Asian Self-Identity Acculturation Scale: An Initial Report. *Educational and Psychological Measurement*, 47(2), 401–407.
<https://doi.org/10.1177/0013164487472012>
- Sussman, N. (2002). Sojourners to Another Country: The Psychological Roller-Coaster of Cultural Transitions. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1).
<https://doi.org/10.9707/2307-0919.1067>
- Suzuki, L. A., & Ponterotto, J. G. (2007). *Handbook of Multicultural Assessment: Clinical, Psychological, and Educational Applications* (3rd ed). John Wiley & Sons.
- Symbolon Cards*. (b.r.). Získáno 26. únor 2024, z <https://www.symbolon.cards/>
- Štrach, P. (2009). *Mezinárodní management*. Grada Publishing a.s.
- Taušová, J. (2016). *Vliv vybraných osobnostních charakteristik a vnějších proměnných na míru prožívání akulturačního stresu u zahraničních studentů* [Disertační práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta]. <https://theses.cz/id/uv9363/>
- Terry, Z. (2014). *Role baru v migraci; Adaptace a integrace anglofonní menšiny v České republice* [Bakalářská práce]. Univerzita Karlova.
- Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1996). *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History* (E. Zaretsky, Ed.). University of Illinois Press.
- Tocqueville, A. de. (1945). *Democracy in America*. A. A. Knopf.

- Toukabri, A., & Medina, L. (2020, květen 21). *Latest City and Town Population Estimates of the Decade Show Three-Fourths of the Nation's Incorporated Places Have Fewer Than 5,000 People*. Census.gov.
<https://www.census.gov/library/stories/2020/05/america-a-nation-of-small-towns.html>
- Triandis, H. C. (1997). Where is Culture in the Acculturation Model? *Applied Psychology*, 46(1), 55–58. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01093.x>
- Tučková, M. (2016). *Tematizace maloměsta v české psychologické próze* [Bakalářská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta].
<https://theses.cz/id/4k40lx/>
- Tylor, E. B. (2016). *Primitive Culture*. Courier Dover Publications.
- Urban Dictionary: Small Town*. (b.r.). Urban Dictionary. Získáno 7. říjen 2023, z <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Small%20Town>
- Vavřichová, B. (2019). *Copingové strategie akulturace u expatů v ČR se zaměřením na sociální oporu* [Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta]. <https://theses.cz/id/aoxy3n/>
- Výrost, J. (2008). *Sociální psychologie—2., přepracované a rozšířené vydání* (I. Slaměník, Ed.). Grada Publishing a.s.
- Ward, C., Bochner, S., & Furnham, A. (2001). *The psychology of culture shock*. Routledge.
- Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing acculturation theory and research: The acculturation process in its ecological context. *Current Opinion in Psychology*, 8, 98–104. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.09.021>
- Ward, C., & Kus, L. (2012). Back to and beyond Berry's basics: The conceptualization, operationalization and classification of acculturation. *International Journal of*

- Intercultural Relations*, 36(4), 472–485.
<https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2012.02.002>
- Ward, C., & Rana-Deuba, A. (1999). Acculturation and Adaptation Revisited. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(4), 422–442.
<https://doi.org/10.1177/0022022199030004003>
- Weinreich, P. (2009). ‘Enculturation’, not ‘acculturation’: Conceptualising and assessing identity processes in migrant communities. *International Journal of Intercultural Relations*, 33(2), 124–139. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2008.12.006>
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. McGraw-Hill Education (UK).
- Worthy, L. D., Lavigne, T., & Romero, F. (2020, červenec 27). *Berry’s Model of Acculturation*. MMOER.
<https://open.maricopa.edu/culturepsychology/chapter/berrys-model-of-acculturation/>
- Zagefka, H., Lefringhausen, K., López Rodríguez, L., Urbiola, A., Moftizadeh, N., & Vázquez, A. (2023). Blindspots in acculturation research: An agenda for studying majority culture change. *European Review of Social Psychology*, 34(1), 127–160.
<https://doi.org/10.1080/10463283.2022.2079813>
- Žemlová, E. (2016). *Pozice cizince na maloměstě-předsudky a stereotypy* [Diplomová práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta].
https://is.muni.cz/th/zizlq/Diplomova_prace_Eliska_Zemlova_Archive.pdf

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Pozvánka k výzkumu
2. Informovaný souhlas
3. Průvodce rozhovorem
4. Abstrakt v českém jazyce
5. Abstrakt v anglickém jazyce

Příloha 1: Pozvánka k výzkumu

Volunteers Needed for Research Study on Expatriation.

Are you an expatriate living in the Czech Republic or nearby? Do you want to help a psychology student with his master's thesis research?

You May Qualify If You

- Are +18 years old
- Are foreign-born and have been living in the Czech Republic for at least 3 months
- Live in the Czech Republic or nearby
- Are English native speaker or can express yourself in spoken English

Potential Benefits

Opportunity to share your expat experience.
First-hand experience of psychological research.

Participation Involves

- 60-90 min individual interview (will be recorded)
- Speaking freely about your lived experience as an expat
- Guaranteed anonymity

Location: Date and place of each interview will be arranged individually

By responding to this announcement you express preliminary interest only and you can decline anytime. 7-10 participants will be selected for the interview. Each participant will be acquainted with the informed consent before the interview.

FOR MORE INFORMATION

Please contact Igor Štefanko igor.stefanko@proton.me +420 776 234 025

Příloha 2: Informovaný souhlas

This study focuses on your experience as an expat. The interview will be recorded, and if you have any reservations about participating, you may decline now. Any information you provide will be kept confidential and will not be linked to your name, and will be utilized solely for the thesis's purposes. Some of your statements may be included in the thesis, but every effort will be made to prevent the release of identifying information. If you feel uncomfortable at any point during the interview, you may opt-out of answering any questions, request a break, or terminate the interview, and your information will be discarded. Your participation will take about 60-90 minutes, and there will be no compensation for your involvement. If you have any questions, please ask them now. If you agree to the terms and understand the informed consent, please state so for the record.

Příloha 3: Průvodce rozhovorem

Intro:

- Zahřívání, prolomení ledů
- Seznámit s účelem výzkumu: *I am student of psychology at Palacku Uni Olomouc. This is part of my masters thesis. I would like to understand what it means to be an expatriate with focus on your own experience.*
- Vysvětlit, že nejsem rodilý mluvčí a podpořit v opakování otázky nebo přefrázování: *Obviously, I am not a native speaker. If you do not understand a question please ask me to repeat it or rephrase.*

Personal info:

- Age, how long have you been living in CZ, where do you live, job. highest level of education

Becoming expat:

- So, how did you get to the Czech republic? (How did you become expat?)
- What was your motivation to start living here?
- Do you live here all the time or elsewhere in Czech republic or in other country?
- When was the last time you were in your home country? (if yes - How often do you travel there?)
- What do you miss most about your home country?
- What would you miss if you were to leave the Czech republic?

Community and social circle:

- What do you like (most) about your job?
- Besides your job - any hobbies? What do you do in your free time?
- How does your social circle look like? Do you have a family here and in your home country?
- How often do you meet other expats here or elsewhere?
- How important are the social networks for you?
- Are you active in any expat online community? What kind?
- If No then Why? If Yes then what is the activity?
- How do you perceive other expats living here?

Struggle, surprise, shock:

- When I say "Czech republic", what are the first 3 things which immediately come to your mind?
- What would you say you struggled most with when you started living here?
- Anything you still struggle with?
- Anything shocked you? What?
- Anything surprised you in a good way?
- What helped you most to settle down here?
- What are the biggest differences between people here and in your home country?
- How do you see your future in the Czech republic? (Do you plan to go back to your native country?)

Intermezzo: Card deck

Identity:

- How do you feel/understand yourself in terms of "before" and "after"?
- There are different work to describe foreing-born people living in other country: expatriate, soujourner, immigrant? How would you describe yourself in terms of your identity?
- How would you describe your relationship to the Czech republic?
- What is your relationship to the Czech people? (in general or any particular experience)
- What kind of customs, traditions or ritual do you do/hold here which you did in your country?
- How important is it for you to have "roots" somewhere?
- What did you learn about yourself while living here?
- How do you feel when I say word "home"?

Language:

- Do you speak Czech?
- How important is it for you to speak/understand Czech?
- How do you practice?
- Did you consider taking Czech lessons?

Closure:

- Well, <name>, this has been a great conversation. Thank you.
- Last questions before we wrap up:
 - o Anything we did not touch and you feel might be important to bring up?
 - o How do you feel about the conversation?
 - o Any feedback to me personally?

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Akulturace expatriantů v prostředí maloměsta

Autor práce: Bc. Igor Štefanko

Vedoucí práce: PhDr. Jan Šmahaj, Ph.D.

Počet stran a znaků: 107 stran, 171 363 znaků

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 122

Abstrakt (800–1200 zn.):

Tato diplomová práce se zabývá problematikou akulturace expatriantů na maloměstě. Cílem práce je prozkoumat, pochopit, analyzovat a interpretovat vnímání vlastní akulturační zkušenosti u několika cizinců z různých zemí, kteří dlouhodobě pobývají v ČR v rámci konkrétního města. Základem výzkumné části jsou rozhovory s osmi cizinci z Anglie, Itálie, USA, Rumunska, Ukrajiny a Íránu. Jejich zkušenost byla analyzována a interpretována pomocí interpretativní fenomenologické analýzy. Z ní vyvstala čtyři základní témata („Význam blízkých vztahů“, „Akulturační bariéry a jejich překonávání“, „Mít malý hezký život“ a „Sebepojetí, identita a hodnoty expatriantů), které byly interpretovány napříč jednotlivými případy a tematicky.

Klíčová slova: akulturace, expatriace, maloměsto, IPA

ABSTRACT OF THESIS

Title: Acculturation of expatriates in a small-town environment

Author: Bc. Igor Štefanko

Supervisor: PhDr. Jan Šmahaj, Ph.D.

Number of pages and characters: 107 pages, 171 363 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 122

Abstract (800–1200 characters):

This master's thesis addresses the issue of acculturation of expatriates in a small town. The aim of the thesis is to explore, understand, analyze, and interpret the perception of their own acculturation experiences by several foreigners from different countries who have been residing long-term in the Czech Republic within a specific town. The research is based on interviews with eight foreigners from England, Italy, the USA, Romania, Ukraine, and Iran. Their experiences were analyzed and interpreted using interpretative phenomenological analysis. Four main themes emerged from the analysis ("Significance of Close Relationships," "Acculturation Barriers and Their Overcoming," "Having a Little Nice Life," and "Self-concept, Identity, and Values of Expatriates"), which were interpreted across individual cases and thematically.

Key words: acculturation, expatriation, small town, IPA